

גיליון תורני בעניני מצוות התלויות בארץ וכשרות המזון

תשובות שדה

גיליון 186 | סיון - תמוז תשפ"ז

מידע הלכתי • גנוזות וכתבי יד • הגות ומחשבה • מאמרים הלכתיים • תשובות בהלכה

גריזון תמרני בעניני מצוות התלויות בארץ וכשרות המזון

תגובות שדה

גריזון 186 | סיון - תמוז תשפ"ז

מידע הלכתי ♦ גנוזות וכתבי יד ♦ הגות ומחשבה ♦ מאמרים הלכתיים ♦ תשובות בהלכה

תנובות שדה

קובץ דו חודשי
בהוצאת 'המכון למצוות התלויות בארץ'
הקובץ יז"ר בסיוע:
משרד המדע - מינהל התרבות

העורך:

הרב מנחם דרורי

tnuvot@macon.co.il

ניתן לשלוח מאמרים תורניים, מחקרניים,
בתחומי עיסוקו של המכון, או תגובות
על הנכתב, לדואר האלקטרוני
המערכת תערוך ותפרסם את החומרים
לפי שיקול דעתה

הבהרה: גליון 'תנובות שדה' משמש
במה לרבנים ות"ח שונים
הפסיקה ההלכתית המוסמכת
מתפרסמת במאמרים שעל ידי המכון

עמוד, עיצוב וכריכה:
מיכאל אמרוסי

כתובת המערכת:

'המכון למצוות התלויות בארץ'

ת.ד. 176 אלעד 4081003

טלפון: 03-9030580

פקס: 03-9030891

מנויים:

דמי מנוי לשנה: 60 ש"ח

ניתן לקבל את הגליון בקובץ
דיגיטלי ע"י שליחת בקשה
למיייל המערכת:

tnuvot@macon.co.il

© כל הזכויות שמורות

תוכן ענינים

♦ גר' ליון 186 | סיון – תמוז תשפ"ו ♦

ה. דבר העורך.....

מידע הלכתי – ראש המכון הגאון רבי שניאור ז. רוח שליט"א

♦ חיפויי קרקע – זהירות מכלאי הכרם

♦ פרוטה חמורה בימים שלאחר הביעור..... ו.

גיוזות וכת"י

רבינו רפאל אבן צור זיע"א – כת"י

יציאת פושעים בעירוב תבשילין בעירובו של גדול העיר..... ט.

הגות ומחשבה

הגאון רבי שלמה משה עמאר שליט"א – קבלת תורה אמיתית..... יג.

מאמרים הלכתיים

הגאון רבי שניאור ז. רוח שליט"א – דין עלי גפן בערלה ותרד"מ..... טז.

רבי משה יהודה לגדאו שליט"א – חילול מעשר שני במחשבה..... יט.

רבי אליהו בנימין מאדאר שליט"א – גידולי גג ובית אם חייבים בתרומה ומעשר – ח"ב..... כז.

רבי אביחי בן ססי שליט"א – מעלת ליל שבועות..... לד.

ביני עמודי

הלכה למעשה – שו"ת מאת ראש המכון ורבני בית ההוראה שליט"א

מניין שנות ערלה באופנים שונים * נקבים רבים וקטנים בעצין שאינו נקוב * כלאי זדעים בצמחי תבלין ועי * תרו"מ בצמח 'אלוורה' * הפרשה בפועל לתרומה גדולה * חלאקה במידון לפני ל"ג בעומר * צביעת הבית בימי ספידת העומר * פתיחת פקק אלומניום בשבת * להטיל מום בספק כבוד * בדיקת נגיעות במשמש אוזבקי מיושב * כשרות דג 'זוהרק' * חילול פירות רבעי שנמכרו * האם מלפפון וקישוא מן אחד * רוגלך הלכני * מעמדו ההלכתי של אבדך כולל המקבל מלגה

מ.....

קדושה עליונה של ארץ ישראל

להורות לנו מה שכתבתי שם שאע"פ שישראל הלכו מטולטלים ממסע למסע ארבעים שנה השם הושיעם בכח שמו הגדול שם ה' ב"ם בכל שנים וארבעים מסעות. וכן אנו מובטחים שאע"פ שאנו מגורשים ומטולטלים מגירוש לגירוש וממסע למסע. שם ה' ב"ם מושיענו בעת צרה, אחר שישראל אחוזים בסוד ארבע מחנות שכינה. ובסוד ארבע רוחות העולם. שזהו סוד הארץ שנצטווה משה לנחל את בני ישראל בגבולותיה לכל ארבע רוחות העולם. וכן הם קשורים בסוד שנים עשר גבולי אלכסון. ובשנים עשר חותמות והויות. שזה רמז לשנים עשר שבטי ישראל. שנצטוו בהם אלה יעמדו לנחל את הארץ.

ולפי שכולם קשורים בסוד שם המפורש של שנים וארבעים. שהוא שם ה' במ הרמוז במסעות. סמך מיד שיתנו ללויים שנים וארבעים ערים לשבת. כנגד שם של שנים וארבעים ההולך עם ישראל בגלותם ובמסעיהם.

וא"כ כל זאת הפרשה הבטחה גדולה לנו. ויש בה רמזים גדולים ודברים עתיקים. בענין שלא לחנם אמר ויכתוב משה את מוצאיהם למסעיהם על פי ה'. אלא להורות כי פי ה' ורוחו הולכת עמנו באלו הגליות והמסעות, כמו שהיה עם אבותינו בצאתם ממצרים. וזה חיותנו וקיומנו. ועל פיו אנו חיים. ולא על הלחם לבדו יחיה האדם כי על כל מוצא פי ה'. וזהו ויכתוב משה את מוצאיהם למסעיהם ע"פ ה'. וכל זה להורות על מעלת ארץ ישראל וקדושתה, שיש בה עשר קדושות המוזכרות בדבריהם ז"ל. כנגד עשר קדושות עליונות. לפי שאין קדושה בפחות מעשרה. לכן בקדושת א"י ובסוד גבולותיה נרמזו כל אלו הדברים הנזכרים העתיקים, בסוד שמו ובסוד ד' מחנות שכינה.

צרור המור

(לרבי אברהם סלע זיע"א, חי לפני למעלה מ-500 שנה)

יום השישי

עומדים אנו בימים הנעלים עם סיום התיקונים וההתעלות של ימי ספירת העומר, לקראת יום השישי שבו בחר בנו מכל העמים ונהיגו לעם סגולה, יום הכלולות בין הקב"ה לעם ישראל.

בנותן טעם להביא כאן את לשון ה'תולעת יעקב' (דף נ"ח סתרי חג השבועות - הובא בשל"ה שבועות י):

'... כן רצה ביום מתן תורה שהוא מורה על חידוש העולם, להשגיח ולדרוש על מעשה העולם ולדונו על פירות האילן, כראייתא בפרק קמא דראש השנה (טו. א.) בארבע פרקים העולם נידון וכו', בעצרת על פירות האילן. וכבר ביארנו, כי הפירות ההם הנשמות הפורחות מאילנו של הקדוש ברוך הוא, והעולם נידון ביום זה על התורה שנתנה בו שבטלו עצמם ממנה, והוא אמרם על פירות האילן, בלא השלימם בתורה ובמצות כראוי. עכ"ל.

אשרינו שזכינו בקובץ התורני 'תנובות שדה' העולה ומתקבל בחיבה על שולחן מלכים, להפיץ ולהרבות תורה ודעת בעם ישראל, במאמרים הלכתיים, במידע הלכתי, בתשובות למעשה ואף במחשבה ומוסר. שמחים אנו להגיש בפניכם את הגיליון המושקע העוסק בעיקרו במצוות התלויות בארץ, תשובות ופסקים מרבני ישראל כפי שתחזינה עינכם.

לקראת חג מתן תורה הבעל"ט הקדשנו לכבוד התורה ולומדיה את המדורים 'גנוזות' ו'הגות ומחשבה' על ענייני חג השבועות, כאשר במדור 'גנוזות' מתפרסמת תשובה הלכתית נדירה לגבי עירוב תבשילין, האם יכול מי שפשע ולא עשה זאת לסמוך על עירוב רב העיר ולבשל ולהכין מחג השבועות לשבת. מלבד זאת מתפרסם מאמר מרתק על תולדות 'תיקון ליל שבועות' הנהוג אצל רבים בעם ישראל, מומלץ לקרוא ולהחכים.

בערב שביעי של פסח התקיים מעמד מרומם של 'ביעור מעשרות', בהפלגה ללב ים לביעור המטבעות של מנויי 'בית המעשר' שע"י 'המכון למצות התלויות בארץ', בתוספת מטבעות רבות אשר נמסרו מהציבור לצורך הביעור. אשרי מי שזכה להשתתף בהפלגה בהשתתפות תלמידי חכמים רבים, רבני הקהילות ובית ההוראה, בראשות רבני ישראל ובראשם מורינו הראשון לציון הגרש"מ עמאר והגר"מ הלוי רבה של פ"ת שליט"א. עוד חזון למועד להביא בפני הציבור את המו"מ התורני הנרחב אשר התנהל על גבי סיפון האונייה הן בנושא ביעור מעשרות ואף בנושאים נוספים שהזמן גרמן. נציין שבמידע הלכתי בראש הגליון ישנם הוראות מעשיות הקשורות לגבי פרוטה חמורה בימים אלו של אחרי הביעור.

יה"ר מלפני נותן התורה, שנזכה להמשיך להגדיל תורה ולהאדירה בראשות מורינו ראש המכון איש חיל אשר רוח בו, הגאון המופלא רבי שניאור זלמן רוח שליט"א, שיעלו דברי התורה שבגליון זה לרצון. על כגון זה ניתן בהחלט לומר (מבוסס על הוזה"ק תרומה קנה): 'כד יתבין ישראל ועסקין בשמחת התורה, קוב"ה אומר לפמליה דילה, חזו בני חביבי דמשתכחין מצרה דילהון ועסקין בחדוותא דילי'.

בברכה, העורך

הגאון דבי שניאור ז. רווח שליט"א

רב קהילת 'משכן התורה' אלעד
ודאש 'המכון למצוות התלויות בארץ'

♦ חיפוי קרקע – זהירות מכלאי הכרם
♦ פרוטה חמורה בימים שלאחר הביעור

חיפוי קרקע – זהירות מכלאי הכרם

כפי אשר כתבנו במידע בגליון הקודם, בשנים האחרונות ובדחיפת הרשויות [משרד החקלאות ומועצות אזוריות למיניהם] על מנת לסייע בתהליך המבורך של מניעת ריסוסים, מעודדים את החקלאים להותיר את העשבייה למטרות 'שימור קרקע' ו'שימור המים' [ויש גם שהוסיפו לאוכל עבור הצאן]. וזה בתחילת למה שהיה נהוג בעבר שהיו מקפידים על סניטציה של הקרקע והיו מקפידים על נקיון וריסוס, קילטור ותיחות. כאמור עידוד הרשויות היא להשאיר את העשבייה העולה, אם כי במקרים בודדים יש שביצעו זריעה מכוונת של עשבים, מסוגים שונים.

דבר ידוע ומפורסם שהעשבייה העולה כוללת מיני בר רבים, ומיני דגן תרבותיים ודגן בר. ואם כן על פי רוב אנו נכנסים לאיסור כלאי הכרם [בכלאים שיש איסור מן התורה של זריעת שני מיני תבואה או שני מיני ירקות יחד עם זרע הגפן, אם עשה כן שזרעם יחד במפולת יד או שחיפה אותם בעפר, הרי הוא עובר משום 'שדך לא תזרע כלאים' (ובאופנים אחרים איסורם מדרבנן, אם כי נחלקו הראשונים ויש אומרים שגם בחלק מן האופנים זה מן התורה, ויש חלק מן האופנים שיש שכתבו שמותר לגמרי. ופירטנו הדברים באריכות בשו"ת חלקת השדה כרך א, כלאים סי' ט). והרמב"ם הכריע שגם מין אחד בכרם אסור והפירות נאסרים. וכך פסק מרן השו"ע (והחזו"א כ' שאפשר דהוי ספיקא דדינא)].

והנה עשבים הראויים למאכל בהמה, ואנשים מקיימים צמח זה עבור מאכל בהמה הרי זה מקדש בכרם. והרמב"ם ס"ל שבאם רגילים לקיימם למאכל בהמה, אפילו הוא איננו רוצה לבהמה, מ"מ זה קידש ואסור. ומאידך במקום שאין רגילים לקיימם לבהמה, אפילו שהוא רוצה בקיומו זה לא מקדש. ומיני דשאים שעולים מאליהם בשדה הרי הן מקדשים בכרם. וכ"פ מרן השו"ע. מאידך דעת ראשונים אחרים שמיני דשאים שעולים מאליהן ואין להם זרע ידוע אע"ג דמקיימים אותם לאדם או לבהמה, אין בהם כלאים. וכ"ד הגר"א. והחזו"א והד"א כתבו שאפשר לסמוך ולהקל כדעתם, אלא שזה דלא כדעת הרמב"ם והשו"ע שלדבריהם יהיה אסור גם אם עולה מאליהם אם מקיימים אותם לבהמה זה אסור.

והגם שמעיקר הדין אפשר היה בצירופים שונים למצוא היתרים דחוקים וכו', אולם באופן ציבורי אי אפשר להקים הדין על תילו באפשרויות של בדיעבד או שעת הדחק. אשר על כן הצענו במידע הלכתי הקודם אפשרות לקיים דרישה זו. אולם שבתנו והתבוננתי שהאפשרות של שימוש במכסחת מסוימת, גם היא יעילה ועומדת בדרישות ההלכה.

על כן כתבנו את ההמלצות הבאות, האפשרויות השונות עבור הכורמים:

1. להמשיך כפי שהיה בעבר, ולרסס בריסוס מונע נביטה מקדים ולהבטיח את הנקיון בין הגפנים. וכשתשוב העשבייה לעלות, היא תטופל באמצעות מקלטרת או מתחחת או ריסוס.
2. אם מקיימים עשבים העולים מאליהם, כיון שבתערובת יש מיני דגן, ובוודאי מינים הראויים למאכל בהמה, ואין מי שיפקח שלא יישארו מינים אלו גם אחר שיגיע הכרם לפול הלבן [ראה בתשובה אודות הנקרא חנטה בפרי הצבר (בשו"ת חלקת השדה ח"ו העת"ל בח"ל ערלה אות ג)

ובתשובה אודות שיעור סמדר בשיטת הישכיל עבדי (בשורת שם) שם הבאנו לשונות שפול הלבן הוא הבוסר. ולשונות שהוא יצא מכלל בוסר והתחיל להתבשל, היינו שהתחיל להתמתק הפרי, וגדל בגודל של פול הלבן. יעו"ש. אשר על כן החל עם זמן הפריחה שהיא שלב מוקדם, אשר על כן יש להקפיד על ביצוע הדברים כדלהלן, ונקבע תאריך מוקדם ששעל פי הרוב המוחלט טרם הגיע לשיעור האוסר.

3. לאפשר לעשבייה לעלות בימות החורף, אולם החל מ 20 מרץ ירסס החקלאי את כל העשבייה בין הגפנים.

4. לאפשר לעשבייה לעלות בימות החורף ועד 25 מרץ, על החקלאי להכנס עם מקלטרת או מתחת, ולהקפיד שהעשבייה לא תעלה שוב בהמשך.

5. לאפשר לעשבייה לעלות בימות החורף ועד 25 מרץ, על החקלאי להכנס עם מכסחת [שרשרת] או לחילופין עם מרסקת גזם, ולכסח את כל העשבייה. אפשרות זו תאושר אך ורק אם כאשר הכלים מכוונים לכסח עד פני הקרקע. ככל שהעשבייה עלתה שוב, על החקלאי לשוב ולכסח עם הכלי.

6. זריעה יזומה של צמחים מכל סוג, אסורה. להוציא אם הסוג הוא מתאים מבחינה הלכתית, ושאפשר לפקח על כך. וכפי הדוגמא שכתבנו (בשורת חלקת השדה חלק ג, כלאים סי' ד) שבזריעה מכוונת נכון לבחור עשב בר שאינו מקויים אף למאכל בהמה, כגון הנקרא "זקניים משובלים" ובוה לכו"ע אינו מקדש בכרם. המעלה הגדולה היא שהצמח ישתלט גם לבל יצאו מינים אקראיים מן האדמה שיכולים להיות מיני דגן או שאר מינים הראויים לבהמה. ובנוסף ניתן לזהות שזה המין הזרוע, שכן יש לו כמין שיבולת בולטת שהיא קוצנית ואינה רכה לאכילה עבור בעלי חיים.

מן הראוי להביא את הדברים לידי מקבלי ההחלטות, הן במשרד החקלאות [כפי שעשה הגר"ק בר שליט"א הרב הראשי לישראל, שטרם בענין זה והתריע על כך לפני הרבנים ורבני היקבים ועוד]. והן במועצות האזוריות שכבר שמענו שחלק מהם החליטו לתת יד ועזרה למי שישאיר העשבים למטרת שימור וכאמור, אולם יש להדגיש בפנים את ההגבלות ההלכתיות האמורות לעיל.

פרוטה חמודה בימים שלאחר הביעור

הנה מיד לאחר הביעור מצוי על פי רוב תרומות ומעשרות בירקות ומעט מסוגי פירות המקדימים. ואילו דגן תירוש ויצהר אינם בנמצא בדרך כלל. וק"ו יין ושמן, שאינם בנמצא. ואם היו מהשנים עברו כבר התחייבו בביעור בערב שביעי של פסח.

אשר על כן במסגרת 'בית המעשר' לעיתים אנו נוהגים להכין פרוטה חמודה, מנטע רבעי, ואפילו אם נקטפו לפני זמן הביעור כיון ששייכים הלכתית לשנה הרביעית ממילא אינם שייכים לשנה השלישית או השישית שחייבת בביעור, וזמן ביעורו הוא בשנה הבאה [וכמבואר ברי"ש לגבי הפרשת חלה, וכפי שביארתי הדין בקצירת השדה פכ"ב סעי' י']. ובפרק יח ביארנו שלכתחילה עדיף לעשות נטע רבעי בפרט בענבים שהם מן התורה גם בזמן הזה, ועדיף שהיא תהיה פרוטה חמודה, שדרגתה גבוהה מתרו"מ בזה"ז שלכו"ע דרבנן. יעו"ש.

עוד אנו נוהגים [כפי שנהגנו בשנה זו] לשמור יין מהשנה השנייה במקפא [ובכך עצרנו את התסיסה], ושוב לאחר שביעי של פסח, נעשה גמר המלאכה של היין באמצעות סינונו, וכיון שנגמר מלאכתו לאחר הביעור, הוא מתחייב בביעור רק בשנת הביעור הבאה. ואת החילול של מעשר שני יעשה בשוויו על המטבעות שרוצה להתפיס בהם בסיס של פרוטה חמודה.

פרוטזה חמודה בימים שלאחר הביעור ♦ מידע הלכתי

אלא שיש לשים לב, לכך שהפודה כרם רבעי או נטע רבעי עבור החקלאי, דינו שונה מהפודה מעשר שני, שבמעשר שני אינו מנכה הוצאות, אלא פודה בשווי המחיר בשוק, אולם ברבעי מבואר במשנה (מע"ש פ"ה משנה ד-ה), וכן פסק הרמב"ם בהל' מע"ש ונט"ר (פ"ט ה"ו) שהוא מנכה את ההוצאות, וביארנו הדין בספר עץ השדה על ערלה (פי"ד סעי' ד) שאופן השומא של 'נטע רבעי' כאשר הבעלים פודים, מנכים את הוצאות השמירה, הקטיפה וההובלה. ומבואר שם אופן השומא.

אלא שזאת יש לדעת שאם כדוגמא עלות קבוצות 8600 ₪ לדונם ענבים סופריר. כאשר המשתנות שזה מה שקשור לטיפול באשכולות ותלוי פרי זה 1600 שח, והרוב זה לא קטיפה אלא טיפול באשכול או ריסוס על האשכול והקטיפה הוא חלק מיזערי. ולכן גם בניכוי הוצאות אלו עדיין על כל טון ענבים שבוצר החקלאי יכולים להתפייס סך לפחות של 4500 ₪ בשווים [באם עלות הדונם תהיה רק הקבוצות והמשתנות ללא קטיפה. ואם הממוצע הוא כ 2 טון לדונם, מה שבהרבה זנים הוא פחות, ויש גם יותר].

בברכת התורה
שנוכה לקבלה בשמחה
שניאור ז. רווח

דבינו רפאל אבן צור זיע"א^א

כת"י - 'הגהות אבודרהם'^ב

ציאת פושעים בעירוב תבשילין בעירובו של גדול העיר

כתב הרב"י סי' תקכ"ז ד"ה מצוה על כל אדם לערב וכו', הביא דברי הרא"ש, שמואל מערב אכולה נהרדעא וכו', ונ"מ למי שהיה טרוד ולא היה יכול לערב, אבל לכתחילה אין לו לאדם וכו', ואם נזכר ולא הניח עירוב, ולכתחילה סומך על ערובו של אדם גדול, פושע הוא ואינו יוצא בעירובו, כדאמרינן לקמן ההוא סמיא וכו'.

מדאיצטריך הרא"ש למייתי ראייה מעובדא דסמיא, דמימרא דבה עסיק ושלחו מנות דאין נכון, למי שלא היה לו להניח עירוב תבשילין, אבל מי שהיה לו להניח ולא הניח פושע הוא, ליכא ראייה, דהגם דנימא דמקרי פושע, אבל אימא מותר לו לבשל ע"י סמיכתו על גדול העיר, אלא דמקרי פושע שלא קיים מצות חכמים לערב כל אדם, לזה הביא עובדא דסמיא דא"ל שמואל לדידך אסור, וכמ"ש הרב"י אליבא דרש"י לקמן.

הנה מריהטא דלשון הרא"ש נראה, דההוא סמיא בשנה שניה נזכר ולא הניח ערוב, ולכתחילה סמך על ערובו של שמואל, כמ"ש הרא"ש 'ואם נזכר וכו' אינו יוצא בעירובו כדאמרינן לקמן ההוא סמיא'. ובוזה יתיישב אמאי ההוא סמיא לשנת אחרנא הוה עציב וכו', דאמאי הוה עציב אם היה באונס ולא הניח ערוב, הרי כבר למדו שמואל בשנה שעברה שיכול לסמוך עליו, וא"כ לא היה לו להתעצב, אלא ודאי לא היה באונס אלא נזכר ולא הניח ערוב ורצה לסמוך עליו לכתחילה, וזה ענין חדש, לכך הוה עציב, דלא ידע אם מהני להלכה. והיינו טעמא דשמואל נמי דהכיר בו שלא היה באונס, דא"כ אמאי נתעצב, והרי למדו בשנה שעברה שיכול לסמוך עליו. אלא דמיירי שנזכר, ולזה א"ל פושע את, לדידך אסור.

והנה הרא"ש לא בא מבואר בדבריו אם היה שמואל מתנה בשעת העירוב אף על הפושעים אם מהני או לאו, די"ל אחד מב' צדדין, או דס"ל דאפילו היה שמואל מכוין לא היה מהני, מאחר דפושע הוא ולא קיים מצות חז"ל שמצוה על כל אדם לערב. או נימא, דאף הרא"ש ס"ל דאם היה מכוין שמואל אף על הפושעים מהני, אלא דשמואל לא כיינ בזה, וטעמא דידיה שלא ליתן יד לפושעים, ולא יהיו מקיימים מצות חז"ל לערב כי אם בביתו, דמתוך זה שלא יהיה מכוין להוציאם ויהיו נאסרים יהיו נזהרים, אבל עכ"פ מהני אם מכוין לכך.

אלא דמלשון הרב"י שאחר שכתב לדברי הרא"ש, סיים וז"ל, אבל רש"י פי', לדידך אסור, שאין דעתו על המזידין וכו'. נראה דטעמא משום דשמואל לא היה דעתו על הפושעים, הא לאו הכי מהני גם על הפושעים. וכ"כ הרשב"א בתשובה, טעמא שאין דעת המניח על הפושעים, אבל אם אמר המניח בפירוש שהוא מניח אף על הפושעים, לא יצא.

א. רבינו רפאל אבן צור זיע"א נולד לאביו רבי שלמה שמואל [ב"ר רפאל עובד, בן מורינו יעב"ץ] באזור שנת תק"מ, ולאמו בת ר' מתתיהו סירירו. נפטר בתאריך כ"ט סיון תקפ"ז.

שימש בדיניות תחת אבותיו, וחיבר חיבורים רבים, ביניהם 'שמחת עולם' על טור אה"ע, הגהות אבודרהם, שיטה על הש"ס, חידושים עה"ת ועוד. הניח אחריו את בנו יחידו מוהר"ר שלמה, מח"ס זבחי רצון ושא"ס.

ב. ברכת יישר כח ללידידנו הרה"ג נתנאל אביטל שליט"א מחוקרי המכון אשר ידיו רב לו בהוצאת וההדרת כתבי הקדמונים זיע"א, ואשר כתב יד זה של רבינו זיע"א יוצא על ידו לאור עולם. זכות זיכוי הרבים תעמוד לו ולמשפחתו לברכה והצלחה ברו"ג, אמן.

ובאמת צ"ע, אמאי נימא דפליגי ואפושי פלוגתא לא מפשינן. דאי משום דקשיא דאמאי שמואל לא היה מכויין אף לפושעים, כבר תרצנו דבכוונה היה שמואל עושה כן, כדי שיהיו הפושעים נאסרים ויהיו נזהרים כתחז"ל שמצוה על כל אחד לערב בביתו. וכן מוכרח לומר נמי אליבא דרש"י והרשב"א, דס"ל דאם היה מכויין יצאו, דא"כ לא היה מכויין.

וזהו שדקדק רש"י בנועם שיח, וז"ל, שאין דעתו על המזידים והפושעים שאינם חרדים לדברי חכמים. עכ"ל. נחית לתרץ, דמאחר שיצאו אם היה מכויין, אמאי לא כיון. לזה אמר, מחמת שאינם חרדים לדברי חז"ל דמצוה לערב כ"א.

ומ"ש הרשב"א אבל אם אמר המניח שהוא מניח אף על הפושעים הוא סומך לעולם וכו', האי לעולם, אין פירושו לכתחילה, דודאי דמצוה על כל אחד לערב, אלא האי לעולם הוא בכל שנה ושנה, אם עבר ולא הניח, לאפוקי מההוא סמיא דבשנה האחרת א"ל לדידך אסור.

... [כאן מאריך רבינו זיע"א בדעת הבית יוסף, ומפני קוצר המקום לא הבאנו זאת]

ומעתה אבוא לעמוד על דברי הט"ז ס"ק ח' ט', וז"ל, מצוה על כל גדול וכו'. ק"ל, דהא איתא רפ"ב, ושלחו מנות לאין נכון לו, למי שלא הניח וכו'. ואמאי הוצרך לצוות לשלוח מנות לאותן שלא הניחו באונס, והא נמי מי שהוא אנוס מותר לו לבשל ולסמוך על גדול העיר דודאי הניח גם על אחרים כיון שהוא מצוה. ותו, דכתב הר"ן, הביאו ב"י, דר"י בר אידי לא היה דרכו להניח, וע"כ הוצרך להכריז. וכי ח"ו עברו על המצות. עכ"ל.

ושותיה דמו"ר לא גמירנא, דמנ"ל דהאי מנות דצוה לשלוח להם הם מבושלים, עד שהקשה הרי מותר להם לבשל, ואימא מנות שאינם מבושלים, כגון בשר ועופות וכדומה, והם יבשלו אותם, שהרי מותרים לבשל. ועיין בפר"ח הלכות מגילה סי' תרצ"ה וז"ל, חייב לשלוח מנות לחבירו, ב' מנות, נראה שצריך דבר מוכן, דהיינו בשר ותרגולים שחוטים, שכן משמעות 'מנות', לשון הכנה, אבל חיים נראה שלא קיים המצוה, וכדמשמע בספ"ק דביצה, דתנן בש"א אין משלחין ב"ט אלא מנות, ובה"א וכו', ע"ש. עכ"ל. הרי מבואר מדברי הרפ"ח, דאף שאינם מבושלים מיקרי מנות.

אלא דיש לעמוד על הראיה דמייתי הפר"ח, דתנן בש"א אין משלחין אלא מנות, ובה"א משלחין בהמה חיה ועוף בין חיים בין שחוטים. ופרש"י, אלא מנות, דבר המוכן ואינו עשוי לשלוח למחר, כגון חתיכות בשר חתוכות לפני האורחים, וכן דגים. והנה דעת הפר"ח מדברי ב"ה נשמע לב"ש, דהאי מנות דקאמרי היינו שחוטים, שהם מוכנות, ואתו ב"ה להוסיף אף חיים, ואצ"ל שחוטים שאתם מודים. אלא דמדברי רש"י דכתב כגון חתיכות בשר חתוכות לפני האורחים, משמע דבהמה שחוטה עצמה ב"ש ס"ל דאסור, וקאמרי ב"ה דבין חיים בין שחוטים מותר, שאתם אוסרים בשתייהם, לנו מותר. והשתא ניחא שפיר דנקטי ב"ה אך שחוטים במילתייהו, מחמת דאף בשחוטים קא אסרי ב"ש, ולא התיירו רק בחתיכות חתוכות לפני האורחים. וכן דגים. אמנם לא ביאר רש"י אם חתיכות אלו הם מבושלים או אין מבושלים, רק מריהטא דלישנא ופשטיה משמע דס"ל שהם מבושלים, מדכתב חתוכות לפני האורחים. ואין להניח לפנייהם רק מבושלים.

גם מדברי הטור סי' תקי"ו, שכתב וז"ל, מותר לשלוח ב"ט דורות בין מנות של תבשיל הראוי לאכילה, או בהמה חיה ועוף בין חיים בין שחוטים. עכ"ל. משמע מדבריו דמנות היינו מבושלים, ואח"כ כתב אף מה שהוסיפו ב"ה, 'או בהמה חיה ועוף בין חיים בין שחוטים'. ומעתה אימא, דהכי ס"ל להט"ז, דמנות היינו מבושלים. ולזה הקשה קושיתו הפך הפר"ח דס"ל דמנות שייך אף בשאינם מבושלים. ונמצא לפ"ז דהט"ז ס"ל דמשלוח מנות אין יוצאים בדבר שאינו מבושל.

וראיתי שהרב אליה רבה בסי' תרצ"ה סק"ט כתב, וז"ל, כתב מהרי"ל, לא מיקרי מנות אלא מבושלים הראוים לאכילה, ולפ"ז במגילה דף ח', ר"י נשיאה שדר אטימא דעגלא וגרבא דחמרא, צ"ל דאטמא מבושל היה. ועיין עוד בערך השלחן א"ח סי' תרצ"ה.

מ"מ, קושיית הט"ז נראה דל"ק, דהא עכ"פ פשטיה דקרא 'ושלחו מנות לאין נכון לו' היינו העני שאין לו מה יאכל, וכמ"ש רש"י בנחמיה ח', אלא דחז"ל דקדקו מלת 'נכון', דלא הו"ל רק 'ושלחו מנות לאין לו', ודרשו, למי שלא הניח עירוב תבשילין, דהיינו שלא היה לו להניח, אבל מי שהיה לו להניח ולא הניח, פושע הוא. וזהו העני שלא היה לו כלל אף מה להניח בעירוב תבשילין. ואנה"ג דמותר לבשל, אלא מחמת שהם עניים רחם עליהם וצוה לשלוח להם דבר מבושל למעט להם הוצאת עצים לבשל. או שאין להם במה לבשל. וצדקה מעולה הוא הדבר מבושל, כמ"ש חז"ל, דאשה דמקרבה הנייתה. ומה גם דמבואר התם בנחמיה ח', דעזרא היה קורא בתורה מהאור עד מחצית היום, ואז צוה להם אכלו משמנים וכו' ושלחו מנות וכו', וכשהגיע חצות אסור להם להתענות יותר, דומיא דשבת סי' רפ"ח, אסור להתענות עד שש שעות. ואם ישלחו אז להם דברים שאין מבושלים, עד דטרחו ומבשלי להו, עבר רובו של יום בתענית. לכך צוה לשלוח להם דבר מבושל. אבל אנה"ג דמותר להם לבשל.

ומה שהקשה עוד על ר"י בר אידי שלא היה דרכו להניח, וכי ח"ו עברו על המצות. לא קשיא, דודאי גם הוא היה דרכו להניח, ור"י בר אידי לא היה גדול העיר מפורסם, ועמד גם הוא לערב, או מחמת שאם באולי אם איזה פעם יהיה אונס לרב העיר ימצא שעירב הוא ויסמכו עליו, או אולי שהיה סמוך שנפטר גדול העיר ועמד הוא ועירב והכריז שיסמכו עליו כי לא ידעו וכדומה לזה ממאורעות הזמן.

וראיתי להרב אליה רבה בסי' תקכ"ו סק"ט, דמייתי קושיית הט"ז דשלחו מנות לאין נכון וכו', וכתב וז"ל, ולענ"ד דהך מצוה נקט הטור, שראה שרגילין לשכוח מכת טרדות הזמן, אבל בימי הש"ס לא היה מצוה. וק"ל. עכ"ל. ותמיהא לי טובא על גדול חכמתו, איך לא ראה בב"י שמקור דברי הטור הם דברי הרא"ש אביו, שכתב וז"ל, ואין לו לסמוך על גדול העיר שמניח על כל בני העיר כדאמרינן לקמן, שמואל מעריב אכוליה נהרדעא, רק אמי ור' אסי מערבי אכולה טבריה. ונ"מ למי שהיה טרוד ולא היה יכול לערב או ששכח ולא עירב וכו', ע"ש. הרי שגם בימי הגמ' היו מערבים, ונ"מ טובא כנז'. וכיון דיש נפקותא גם בימי חכמי הש"ס, ודאי מצוה היא, וזה לא יסתפק בו אדם. ולא מבעיא בימי חכמי הש"ס, אלא גם בימי הנביאים מצוה על כל גדול לערב, דנ"מ למי שהיה אנוס וכדומה, דאילו בימיהם לא היה שום אונס לשום אדם ואין כל חדש אונס ושכחה, וא"כ מצוה על גדול הדור לתקן הדבר.

ומ"ש הט"ז בסק"ט, ארמוז עליו בקיצור מאחר שכבר [במה ש]כתבנו לעיל, יתורצו קושיותנו, וז"ל, ולפ"ז קשה עמ"ש אם היה אותו סומא סומך על עירוב דשמואל בשנה האחרת, אמאי היה עצוב, כיון דלפי דעתו היה מועיל וכו', ואם לא סמך גם בפעם הב', מנ"ל להרא"ש וטור דהסומך נקרא פושע, כיון דבגמ' לא איירי מזה, ע"ש.

כבר בראש אמיר יישבנו זה אליבא דהרא"ש, ובשנה שנית אפ"ה סמך ולא עירב כתחז"ל, ולזה היה עצוב, דזה דין חדש דלא ידע אם מהני, וחידש לו דלדידיה פושע כיון שנזכר ובקום ועשה בטיל תחז"ל, ורצה לסמוך על שמואל.

ומ"ש הט"ז בשלמא לרש"י ניחא דבאמת לא הוה זה פושע שסומך, ואותו סמיא לא היה סומך ג' בפעם הב', ונקרא פושע על השנות השכחה פעמים, וה"ל להיות חרד וזריז. עכ"ל. הנה מדבריו אלה נלמוד דין חדש, דשכחה כנ"ל מיקרי פושע, ולא יצא. וזה חרוש לא בא בשום פוסק. שוב ראיתי שהרב אליה רבה סק"י כתב כן בשם רש"ל ס"ו, ע"ש. ועיין במ"א ובשער המים. ואדרבה, מלשון הרא"ש וטור

יצאת פושעים בעירוב תבשילין בעידובו של גדול העיר ♦ גגוזות זכת"י

וש"ע שכתבו 'כדי שיסמוך עליו מי ששכח או נאנס', משמע אפי' שכח כמה פעמים מהני, ודומיא דנאנס. דנאנס פשיטא אף לט"ז דאין חילוק לפעם או שתים, וזה ברור. ומה גם מדברי רש"י מוכח דהסמיא נזכר ולא עירב, ממ"ש 'ואין דעתי על המזידים' וכו'. ולא מיקרי מזיד רק אם יודע הדבר ועבר. ואין חילוק בין הרא"ש ורש"י, רק אם מהני אם היה דעתו של שמואל להוציא, כמבואר בר"י, בזה הנפקותא דוקא ביניהם, וכמ"ש אליבא דהרא"ש כן יתורץ נמי אליבא דרש"י.

ומ"ש עוד ואין לומר שהיה עצב ביו"ט וכו', זה אינו, דאמאי התיר לכ"ע, דילמא יש ביניהם ג"כ מי שסומך. ותו קשה, למה נקרא פושע במה שסמך, והלא אינו אלא טועה בדבר הלכה שהיה סבור דמהני סמיכה. עכ"ל. מה שכתב אמאי התיר לכ"ע דילמא יש ביניהם וכו'. לא קשה, דמסתמא כ"ע בחזקת כשרים, ואם נזכרו בשעת הנחת עירוב היו מקיימים תקנת חז"ל לערב כל אחד בביתו, ולא בשופטני עסקינן בפושעים. וזה הפושע שנזכר ולא עירב וסמך אדשמואל, ואמר לו לדידך אסור, ואנה"נ אם יהיה אחר דכותיה ודאי אסור, רק דכל ישראל בחזקת כשרים. ומה שהקשה למה נקרא פושע, והלא אינו אלא טועה וכו'. ל"ק, כיון דנזכר חז"ל לערב בביתו לקיים מצות חז"ל לערב כל אחד בביתו. ועוד, שהרי כתבנו שהוא עצמו היה מסתפק בדבר אם מהני, ולכך היה עצב, הרי דלא היה יודע הדבר בבירור, ואפ"ה לא הניח. ועוד, דהו"ל לסומא לשאול תחילה לשמואל אם מהני אף בנזכר, ואז חז"ל לעשות מעשה. ומחת זה ודאי שפיר קרי ליה שמואל פושע.

ומ"ש הט"ז כי לדעת רש"י והרשב"א כמ"ש הבי"ד דמהני סמיכה אם הגדול מכוין לכך וכדאי הם לסמוך עליהם, ולפ"ז אין מצוה על הגדול לכוין להוציא הרבים וכמ"ש בסמוך דבימי עזרא כנו"ל מהש"ס^ה וכו', ע"ש.

מ"ש ולפ"ז אין מצוה וכו', נפקא ליה מדעת רש"י והרשב"א, דס"ל דאם היה שמואל מכוין אף על הפושעים הוה מהני, וא"כ אמאי לא היה שמואל מכוין כך. אלא ש"מ דאין מצוה וכו'. ואין זה דיוק, וכמ"ש לעיל, דבכוונת מכוין שמואל לא היה מכוין אף על הפושעים, כדי שיהיו חרדים לקיים מצות חכמים. ואדרבה, דייקנו דלהכי נחית רש"י בלשונו כנו". ועוד, אדדייק מזה, לדייק מדאמר ליה כולי עלמא שרי, הרי שהוא היה מכוין להוציא הרבים. ואם ליכא מצוה, אמאי היה מכוין לכך לבד הפושעים. אלא מוכרח כנו".

ומה שסיים וכמ"ש בסמוך מהש"ס דבימי עזרא וכו'. כבר כתבנו דאין משם ראייה.

ולענין מ"ש כדאי הם רש"י והרשב"א לסמוך עליהם, גם הא"ר סקי"ב כ"כ, ומה גם לפי מה שכתבנו שגם הרא"ש אפשר שיודה לזה ולא פליג, אלא דלסברת מר"ן הרא"ש והטור פליגי על רש"י והרשב"א וס"ל דלא מהני אף אם כיון על הפושעים. וממ"ש בש"ע ס"ז כלשון הרא"ש והטור נראה דהכי ס"ל להלכה.

אלא ממ"ש האחרונים ז"ל דכדאי הם רש"י והרשב"א לסמוך עליהם, וכ"ש לפי קוצר דעתי דאף הרא"ש והטור יודו בזה. ומה גם עתה דאחסור דרי, כל מאי דמצינן לתקוני מתקנין, דלא ליתי לידי פשיעה גסה שיעברו ויבשלו בלא הנחת עירוב כלל, ופוק חזי גברא רבה, הרמ"ז כמוהר"ר יעב"ץ זצו"ל, שהגיה בסדור שלו בנוסח העירוב אף על הפושעים. וכן ראוי לעשות.

ד. דמצות חכמים הזו כבר נזכרה קודם מעשה ההוא סמיא, ונלמדה מ'לאין נכון לו', וכמ"ש רבינו בקטע הראשון שבתשובה זו, שמשם כבר ידענו שכל אחד חייב להניח בביתו. ובההוא סמיא נתחדש שלא יוצא בגדול העיר אם פשע.

ה. וסיים שם: וכמ"ש בסמוך מהתלמוד דבימי עזרא שהוצרך לומר ושלחו מנות לאין נכון לו דהיינו שלא הניח ע"ת דמוכח שלא היה מצוה על הגדול לכוון להוציא אחרים.

מודיעו

הגאון דבי שלמה משה עמאר שליט"א

הראשון לציון

קבלת תורה אמיתית

נאמר על התורה הקדושה "לא יערכנה זהב וזכוכית ותמורתה כלי פז" (איוב כח, יז), "יקרה היא מפנינים וכל חפצריך לא ישוו בה" (משלי ג, טו). צריך להתייחס לתורה לפי הערך שלה, איך אדם יכול לשקול רווח חומרי כנגד התורה?! נכון שהתורה התירה לנו לעבוד לצורך הפרנסה שיכול האדם להביא אוכל לבני ביתו, זו מצוה, אך אנו צריכים לעשות לעצמנו מגבלות. כשאדם יושב בפגישה חשובה בענייני מסחר או פרנסתו וכד', אם היו מפריעים לו כל חמש דקות ומבקשים ממנו שיבוא לכאן או לשם, מיד היה עונה שכרגע הוא בפגישה ואינו יכול. אז למה כשאדם יושב ולומד תורה הוא קם והולך לכל דבר וענין, היחס הזה מראה עד כמה התורה באמת מכובדת בעיניו, הרי זה בויזן לתורה.

מה יאמרו אנשים כשרואים תלמיד חכם שמוכן בקלות לוותר על תורתו, מבטל תורתו וקביעותו מפני כל דבר גדול וקטן, עד שנדמה שהכל חשוב ויקר יותר מתלמוד תורה, מה יאמרו אשתו ובניו כשרואים אותו רץ לכל דבר ואחר כך מתלונן להם "למה אתם לא נותנים לי ללמוד". בני ביתו רואים שהוא לא מעריך את התורה באמת, אחר כך מתפלא למה כשאומר לבניו "איך כמו התורה, לכו ללמוד תורה", הם לא מבינים אותו, הרי הם תמיד רואים איך שעל כל שטות הוא קם ועוזב את התורה. ואין לטעות ולחשוב שהילדים הקטנים לא שמים לב עד כדי כך, אלא צריך לדעת שאין מי ששם לב ומבין בדקה מן הדקה בכל מה שהאבא או האמא עושים, וזה משפיע עליהם יותר מכל מיני דיבורים שאנו אומרים להם. ועל כן כשהילדים רואים את אביהם יושב ללמוד בכובד ראש ובריכוז, שומר על הסדרים בהתמדה ומנצל כל זמן פנוי, שמחפש את הרגעים והזמנים כדי ללמוד תורה, שממעט בשנתו, באכילתו ובשיחתו ותמיד הולך ללמוד תורה, אז גם הם מבינים מהו ערכה של תורה. ככל שהאדם חזק בהתמדתו ושקידתו על התורה, כך בני ביתו מושפעים מזה, ממנו לומדים ומתפעלים. אפילו אנשים רחוקים יודעים להבחין בדברים האלה, האדם צריך להיות רציני בלימודו, זה כבוד התורה.

וכן מכלל כבוד התורה הוא הצורה בה אדם יושב ללומדה, לא יעשה זאת כדבר שקשה וכבד עליו. אדם שמארח בביתו תלמיד חכם גדול ורוצה לכבדו, אך בינתיים מתעסק בצרכי הבית זה לא כבוד אלא זלזול. אנו באים ללמוד תורה, תורת אלהים חיים, ואם אדם לא שם את ליבו על כך, לא מפנה את מחשבותיו ולא עוזב את כל עסקיו, הרי זה עלבון התורה. כבוד התורה הוא שנדע איך ללמוד אותה - במסירות, באהבה וברצון גמור. כשיש חיסרון בזה אז יש גם חיסרון בבסיס, בעצם קבלת התורה. כל אדם צריך לבחון את עצמו בכך, כי יש לנו בעיה קשה שאנחנו מעריכים הרבה דברים כנגד התורה. למרות שאם נשאל כל אדם על סולם הערכים שלו, כולם יאמרו שהתורה מעל הכל וכל השאר הבל וריק, אך אלו דברים שאין בהם ממש כי בפועל אין להם כיוסו, משום שעל כל דבר פשוט עוזבים את התורה. וזה עלבון לתורה, ועל זה בת קול יוצאת ומכרזת.

זו תפיסה עקרונית ויסודית לדעת שהתורה היא הסחורה הגדולה, החשובה והיקרה שאין לה תחליף. צריך לעבוד על כך ש"כל חפצריך לא ישוו בה". כשהכבוד או הממון יותר יקרים לאדם מזמן לימודו בתורה, זה מראה כמה הוא חסר. האדם צריך להתבונן ולהעמיק בלימודו עד שהתורה תהיה בעיניו ממש "יקרה מפנינים", לשאוף להגיע למציאות ששום דבר בעולם לא ישמח אותו יותר מהתורה,

וגם אם יזכה בסכומי עתק זה לא ישווה בעיניו כנגד לימוד תורה. האדם צריך לקבוע את הדברים הללו עמוק בלבו, זה חלק מקבלת התורה שלו.

אומרת הגמרא (שבת קמו ע"א): "ישראל שעמדו על הר סיני פסקה זוהמתן", דהיינו שפסקה מהם זוהמת הנחש הקדמוני, זאת אומרת שהגיעו למצב של התכלית - "לתקן עולם במלכות שדי". לכן אמרו רבותינו "אל תקרי חרות אלא חרות" (אבות ו, ב) - חירות ממלאך המות, חירות מן השטן, חירות מיצר הרע. "פסקה זוהמתן" אין הכוונה לענין אחד של טומאה זו או אחרת, אלא מדובר כאן בקליפה המורכבת מכל הטומאות שבעולם. שהרי כל הזוהמא הזו נוצרה מהחטא של אדם הראשון, ומהיום שהנחש החטיא את אדם וחוה ועד למתן תורה התפתחו וצמחו עוד כמה וכמה סוגי חטאים, עוונות, פשעים וטומאות. לכאורה לא מובן איך אפשר לתקן דבר כזה, אדם שלומד בספרי הקדמונים רואה כמה תיקונים צריך על עוון אחד, וכל זה לאחר שעשה תשובה כי ללא תשובה זה כמו "טובל ושרץ בידו". אז כשנעשה כזה תיקון גדול לכל הזוהמא של הנחש הקדמוני, זה לא נתפס בהבנה. אלא צריך לומר שזה כוחה של תורה, על זה אמרו רבותינו "ותלמוד תורה כנגד כולם" (פאה א, א), כנגד כל התיקונים של כל העוונות. כשאדם לומד תורה בעמל וביגיעה, הקב"ה לוקח את המילים שלו, מצרף אותן, עושה מהן שמות קודש ומתקן. "זאת התורה לעולה למנחה ולחטאת ולאשם" (ויקרא ז, יז) - "כל העוסק בתורה כאילו הקריב עולה מנחה חטאת ואשם" (מנחות ק"ז ע"א). כל קרבן עושה את התיקון לפי הענין שלו, אבל מכח התורה אפשר לעשות את התיקון של הכל, כי "תלמוד תורה כנגד כולם". והיינו שזו תורה לשם שמים, תורה בעמל ובכל הכח, שאדם ממית עצמו עליה - זו תורה שבכוחה לתקן.

אמנם עדיין התקשיתי בדברי הגמרא, איך פסקה זוהמתן של ישראל מכח התורה, הרי "ישראל שעמדו על הר סיני", הם עדיין לא קיבלו את התורה, וקל וחומר שעדיין לא למדו תורה, אז מכח מה פסקה זוהמתן? אלא יש לומר שבעצם זה שישאל עמדו על הר סיני ואמרו "נעשה ונשמע" (שמות כד, ז), דהיינו שבאו לקבל תורה בעומק, בכל ההבנה, בלב וברצון - קבלה אמיתית ועמוקה כזאת היא כמו לימוד של כל התורה. אומרת הגמרא (שבת פח ע"א): "בשעה שהקדימו ישראל נעשה ונשמע באו ששים ריבוא של מלאכי השרת לכל אחד ואחד מישאל קשרו לו שני כתרים אחד כנגד נעשה ואחד כנגד נשמע". קבלה כזו גדולה ועמוקה עד כדי כך שה' שלח את מלאכי השרת כדי להכתיר כל אחד ואחד מישראל, זו קבלה אמיתית שפועלת כמו לימוד כל התורה להפסיק את זוהמת הנחש. זו קבלה שהיא מעל ומעבר לכל לימוד. קבלה מתוך הבנה שהתורה מעל הכל ולפני הכל, קבלה כזאת הרי היא כאילו למדו את התורה כולה ולכן פסקה זוהמתן.

יש לנו בזה לימוד גדול לכל אדם, כמה חשוב לקבל את התורה באמת, בהבנה ובעומק.

על פי הדברים הללו התיישבה לי קושיא אחרת - אומרת הגמרא (שבת פח ע"ב): "כל דיבור ודיבור שיצא מפי הקב"ה יצתה נשמתן של ישראל שנאמר "נפשי יצאה בדברו". ומאחר שמדיבור ראשון יצתה נשמתן, דיבור שני היאך קיבלו, הוריד טל שעתידי להחיות בו מתים והחיה אותם". לכאורה קשה, שהרי מובא בגמרא במקום אחר (כתובות ק"א ע"א) ש"אמר רבי אלעזר עמי הארצות אינן חיים... דכתיב כי טל אורות טליך וארץ רפאים תפיל, כל המשתמש באור תורה אור תורה מחייהו וכל שאין משתמש באור תורה אין אור תורה מחייהו". אמר לו רבי יוחנן לרבי אלעזר, "לא ניחא למרייהו דאמרת להו הכי", אל תדבר כך. כשלומדים את הגמרא זה נראה שרבי יוחנן חולק על רבי אלעזר, אלא שמעתי פעם דקדוק נפלא מפי קדשו של מרן גאון ישראל רבנו עובדיה ע"ה, שרבי יוחנן לא חולק על רבי אלעזר, הרי רבי אלעזר הוא תלמידו של רבי יוחנן, ואם רבי יוחנן היה חולק עליו היה אומר לו "לאו הכי", זה לא נכון, אך הוא אמר לו "לא ניחא למרייהו דאמרת להו הכי", אל תדבר כך, לא כל מה שנכון אומרים. אם זה לא היה אמת אז למה אמר "לא ניחא למרייהו", הרי שגם רבי יוחנן הסכים עם רבי אלעזר שבלי תורה אין תחיית המתים. והנה עתה ששמעו קול ה' בפעם הראשונה וה'

הביא טל להחיותם, טל זה הוא מהטל שעתיד להחיות בו מתים, והרי עם ישראל עוד לא למדו תורה, ובלי תורה גם רבי יוחנן מסכים שאי אפשר להוציא טל של תחיה. אלא על פי האמור לעיל הדברים מתיישבים, כיון שכשעם ישראל אמרו "נעשה ונשמע" כבר היתה קבלת תורה אמיתית ועמוקה, התייחסו לתורה כערך עליון ודבר יקר ביותר, ממילא היה בכוחה של הקבלה הזאת להחיותם כמו שלמדו את כל התורה, כי זה הכל ביחד. הרי שלא רק שפסקה זוהמתן על ידי קבלת התורה, אלא גם היה בידיהם טל של תחיה, ומהטל הזה ה' יתברך החיה אותם.

חיזוק ליסוד הזה מצינו במעשה עם רבי יוחנן שהחזיר את ריש לקיש בתשובה (בבא מציעא פד ע"א), שבתחילה ריש לקיש דילג את כל רוחב הנהר, ראה זאת רבי יוחנן ואמר לו "חילך לאורייתא, אם תחזור בתשובה אתן לך את אחותי". ריש לקיש הסכים וקיבל על עצמו, והנה עתה שרצה לקפוץ חזרה לעבר הנהר לא הצליח, משום "שקבל עליו עול תורה תשש כוחו" (רש"י שם). "הפליא עצה הגדיל תושיה" (ישעיה כח, כט) - "למה נקרא שמה תושיה מפני שהיא מתשת כחו של אדם" (סנהדרין כו ע"ב). והרי ריש לקיש היה ראש השודדים, עדיין לא למד תורה, רק קיבל על עצמו. אלא משמע שהקבלה עצמה כבר עושה תורה, עושה את הפעולות של התורה - מתקנת, מביאה טל של תחיה, ואפילו פועלת כבר על כוחות הגוף. כמה גדול ערכה של קבלת התורה. כשראה רבי יוחנן שריש לקיש לא מצליח לקפוץ חזרה, הבין שעתה קיבל באמת את התורה.

אדם יתפלל על קבלת התורה שלו, בכל יום שאומר "אהבת עולם" יתפלל על זה כמו שמתפלל על החיים והממון, כמו שמתפלל על בנו, יתפלל לזכות לתורה. הגאון רבי אברהם טופיק שליט"א הוא תלמידו של מו"ר רבי יהודה צדקה ע"ה. הוא סיפר לי שבסוף ימיו של רבי יהודה, בתקופה שהיה חולה מאוד וכמעט כל שבוע הבהילוהו לבית החולים, הוא הביא את בנו הקטן לרב שיעשה לו את התחלת התספורת. בדרך כלל נוהגים גם ללכת לקברי צדיקים בתספורת הראשונה, אנשי ירושלים היו הולכים לציון של שמעון הצדיק. שאל רבי יהודה צדקה את הרב טופיק לאן הוא מתכנן לקחת את בנו, והרב טופיק אמר שהם נוסעים למירון לרבי שמעון בר יוחאי. רבי יהודה צדקה שמח וביקש ממנו שיתפלל עליו, כמובן שרבי אברהם אמר לרב שיעשה זאת בשמחה. והנה כשהתחיל לצאת מהבית קרא לו הרב ושאל אותו "מה תתפלל עלי", אמר לו הרב טופיק "אתפלל שבע"ה כבודו יהיה בריא ויארץ ימים". וכי זו שאלה מה מתפללים על אדם שכמעט כל שבוע מקבל התקף לב? נבהל הרב צדקה ואמר לו "לא לזה התכוונתי, אלא תתפלל שאלמד תורה, תתפלל עלי שאבין טוב את התורה, על זה אני מבקש שתתפלל עלי". אדם זקן ובמצב כזה שהיה בסוף ימיו, רוצה שיתפללו עליו שבינן תורה כי רק זה מה שעניין אותו.

הגאון רבי שניאור ז. רווח שליט"א

רב קהילת 'משכן התורה' אלעד
וראש 'המכון למצוות התלויות בארץ'

דין עלי גפן בערלה ותרומות ומעשרות

ואם יש חילוק אם מקודם מעצים זכריים

1 תמוז תשפ"ה

לכבוד ידידי

הרב נחמיה חדר שליט"א

מנהל המעבדה שע"י המכון

שלום וברכה!

במה ששאלת אודות עלי גפן לענין ערלה ותרומ"מ, ואם יש איזה חילוק אם מקור העלים מעצי גפן פוריים, או אף אם הם עצים זכריים, שמטרתם לכנות בלבד.

הנה בזה כבר כתבתי מזה שנים רבות, והבאתי התשובה בשו"ת חלקת השדה חלק ג (ערלה סי' א) ואף דנתי בדבר זה לפני מרן הראש"ל ג"ע רבינו עובדיה יוסף זצ"ל. ולהלן עיקרי הדברים:

ערלה בעלים

מקור דין ערלה בעלים מבואר במשנה (ערלה פ"א מ"ו) ונפסק להלכה ברמב"ם (הל' מע"ש ונט"ר פ"ט הי"ג) ובשו"ע (סי' רצד סעי' ב) שהעלים של אילנות מאכל אין בהם ערלה. והטעם מבואר שם בש"ך (ס"ק 1) שאין טפלים אפי' לפרי אלא לאילן עצמו. וראה בספר שו"ת חלקת השדה ח"א (ערלה סי' א), לגבי ורדים והדסים, ובחלק ג (ערלה סי' א) לגבי עלי גפן ועלי צמח הקקטוס 'נאפוליטוס' יעו"ש, ובחלק ה (ערלה סי' א) לגבי המורינגה.

ועיקרי הדברים הם דברי הראשונים לגבי הורדים, והם דברי הראב"ד (תשובות ופסקים סי' ס"ו והוב"ד ברשב"א המובא לקמן ובב"י בבדק הבית סו"ס רצ"ד), שכתב שאין חוששין להם משום ערלה, וכ"כ בכל בו (ברכת הפירות סי' כ"ד). מאידך, דעת הרשב"א בארבע תשובות מרבינו הרשב"א דס"ל שורד זה פרי ויש להחמיר בו לגבי ערלה (ח"ה סי' ל"ח. ח"ז סי' שיי"ב. סי' שני"ו סי' שני"ז) אולם למסקנא לאחר שהביא את דברי הראב"ד שמתיר, הסיק וכתב: 'לו שומעין שהוא רב מובהק וכל המחמיר עליו הראיה'. ורבינו הריטב"א ז"ל כתב (סוכה דף ל"ה ע"א בד"ה והא דאמרינן) ועצי הורדים הם קטנים ואין ספק שנוהגת בהן ערלה, אלא שהעלים שאנו אוכלים אינן הפרי, כי הפרי הם הגרעינין שנעשה באותו עיגול, בתוך העלין וכו'. ומשום דכי שקלת להו לא לקי פירא אין הערלה נוהגת בהם. הרי לך שלדעתו גם אם לגרעינין נוהג ערלה, מ"מ העלים שאותם נוהגים לאכול, אין נוהג בהם ערלה. וכ"כ השיטה מקובצת עמ"ס ברכות (דף ל"ו ע"ב בד"ה סבר) וז"ל: הלכך הני ורדים שקורין רוש"ש [רויזין בלשוננו] והם נעשים ודאי באילן וכו'. ואי שקלת להו לעלין של ורד לבדו וישאר העיגול לא לקי זרעא בהכי ומתעבד שפיר, הלכך אין בהם משום ערלה כלל וכן המנהג, ומנהג ישראל תורה היא.

וכ"כ רבינו הרדב"ז בשו"ת (ח"א סי' מ"ד) וז"ל: ולענין ערלה לא אסרה תורה אלא עץ שנטעו למאכל, אבל נטעו לסייג ולקורות אפילו יש בו פירות אין נוהג בו ערלה, וכ"ש אילני סרק שאין נוהג בו. הילכך כל אילן הנטעו לפירות, כגון לימון נארגא ואתרוג, שיש להם זה"ר פ"י פרח, וכו' הלכך מותר

להריח בזה"ר של האילנות של ערלה, אע"פ שיש בהם עיקר הפרי לפי שעדיין הוא סמדר, וכיון שמותר לאכול כ"ש שמותר להריח בו. ובהמשך כתב שם, שאם הוא אילן שאינו עושה פירות כגון הכופר הנקרא תמרחינא, או יאסמין או כלף, מותר להריח בו או לאוכלו דקרא כתיב, ונטעתם כל עץ מאכל, ואין זה עץ מאכל אלא עץ של ריח או אילן סרק, שכל אילן שאינו עושה פירות אילן סרק הוא. וכו'. ומסיים: 'כללא דמילתא, אין לך דבר של ערלה שיהיה אסור להריח בו אלא אילן הנטוע לפירות מאכל, ומריח בפירות עצמן אפי' בעודם בוסר ולא בעודם סמדר'. ועוד ראה בשו"ת המהרי"ט (ח"ב סי' ל"ד), לאחר שרן בדברי המהרשד"ם ובדין ברכת הריח והאכילה, סיים שלמעשה אין נוהג ערלה בורדין אף בארץ ישראל, וכך נוהגין, והקבלה והמעשה עמודי ההוראה.

ומכל האמור מבואר שאין נוהג ערלה אלא בפרי עץ מאכל, ברור ופשוט שאין בעלים דין ערלה כלל, ואף אם יאכלו מהם, ולכן כתבתי בכל המקורות הנ"ל שאין ערלה בעלי קאת הגם שהוא עצמו מוגדר עץ. ובחלקת השדה חלק ג (שם) הוספתי שגם בעץ מאכל שממתינים לפריו שנות ערלה, מכל מקום בעליו אין ערלה, גם אם יש ממנו תעשייה שלימה, ואפילו אם בנטיעה יחשבו גם על העלים, מכל מקום, אין דיני ערלה ותרומ' מ חלים רק על פרי מאכל, ולא על עלים ולא על שאר חלקי העץ. והכל כמבואר במקורות דלעיל, והגם שהיה דרכם לאכול העלים כמבואר בריטב"א מכל מקום כתב שאין בו ערלה, וכן משאר הראשונים. והן אמת שהגאון רבי משה ישראל זצ"ל משאלוניקי בספרו שו"ת משה ידבר בהלכות נטע רבעי (סי' א) כתב למסקנת התשובה על עלי גפן שכיון שבוה"ז כו"ע אכלי להו אפשר דאית להו דין ערלה. והאריך עוד לדון והוכיח כדבריו מהרמב"ם ועוד. אולם אני בעניות דעתי קלה כמות שהיא, דחיתני ראיותיו, ואדרבה הוכחתי מדעת הרמב"ם שלא כפי שכתב הדר"ג. וכפי' שהמע"י שם יראה בס"ד כל הדברים שכתבתי על דין זה, וסיכמתי שהלכה למעשה דבר שאינו פרי או שומר או טפל, לא שייך בו כלל ערלה, וכפי שהדגיש רבינו הרמב"ם בתשובה לגבי עצים שלא יעלה על הדעת לאוסרו משום ערלה, ולכן העלין, הלולבין, הסמדר וכיו"ב כולם מותרין אפילו באכילה כי הם מופקעים לחלוטין מהגדרת פרי ואינם אסורים משום ערלה, וגם אם העלין נאכלים כיום ואף אם נגיד שהשתנה המצב ממה שהיה פעם, עדיין העלים הללו הם עלים ולא פרי ולא שומר לפרי, אלא כדין עצים שלא עלה על דעת אף אחד לאוסרם גם אם ישתמשו בהם היום לכל דבר.

ומכל האמור הסקתי גם לגבי מורינגה, שגם אם יש בו שימוש בתרמילים ובפירות באופן שוטף, ויש גם שימוש בעלים, וגם אם כל עיקר השימוש בעץ הוא לעלים שלו, שעושים מהם אבקה או שאוכלים אותם לקבל את ערכם התזונתי העצום שטבע בהם בורא עולם, בכל גוונא אין לחוש בהם לערלה ומותרים הם. ומכל האמור קל וחומר שהפקעות אשר מגרדים אותם ואוכלים אותם, או מהעצים עצמם, שאין בכל אלו ערלה, שהלכה פסוקה היא שאין בהם ערלה, וכלשונו של רבינו הרמב"ם בתשובה הנז' לעיל 'אמנם על העצים לא עלה במחשבה לעולם' או בלשונו האחר: 'ועצי ערלה מותרין בלא ספק'.

כך שהלכה למעשה כל עלים בין מעץ שיש בו פירות, או אין בו פירות [וברב"ז כתב כל שכן] גם אם נוהגין לאוכלו או ללועסו כגון עלי קאת, או עלי גפן, או עלי מורינגה וכל כיו"ב, אין בהם חשש ערלה, כלל, והלשונו הברורים שהבאנו בתשובות מהראשונים שם מוציאים מידי ספיקו של הרב משה ידבר שדעתו היא דעת יחיד בזה.

ועוד ראה מה שכתבתי בזה בספר עץ השדה (ערלה, פ"ג סעי' כו, כח, לא, פ"ד סעי' ז) ובספר קצירת השדה (כרך א פרק ג סעי' יט) הבאתי הדברים בתמצית בהערה שם וביארתי דברי הרמב"ם בפייהמש"נ ודלא כמי שרצה לעשות מזה מסקנות הלכתיות יעוי"ש, והוספתי עוד, בזה"ל: ובכלל נלענ"ד שלמעשה כל השימוש בעלים אלו הם למילוי בשר או אורז או כיו"ב, רק שלאחר הבישול הם מתרככים ואפשר לאוכלם, ולא ראינו מי שאוכלם בפנ"ע, וגם בתיאור הרב משה ידבר מתאר את השימוש שלהם רק

דין עלי גפן בערלה ותרומות ומעשרות + מאמרים הלכתיים

למילוי, ולמעשה אפשר למלא בכל סוגי העלים ואפשר שכולם לאחר הריכוך יהיו ראויים, ואם כן נבטל כל דין עלים שפטורים מערלה?

ועוד יש לדון מדין ברכת הצלף על האביונות, הקפריסין והתמרות ולהשוותם לנידוד. וראה על כך בחזו"א מעשרות סי' ב סק"ו. ועי' בד"א הל' מע"ש ונט"ר פ"י בביה"ל בד"ה והצלף, מש"כ עוד בהגדרה של קפריסין ותמרות. עכ"פ נלענ"ד שלהלכה למעשה נראה ברור שמכל זה אין כל הוכחה לשנות את ההלכה המפורשת שאין בעלים דין ערלה וה"ה בעלי גפנים אף שמשתמשים איתם למילוי שלא נוהג בהם דין ערלה.

ובבואי לקבל הסכמת מרן הגרע"י זצ"ל לספרי חלקת השדה חלק ג, דיברנו בזה על מש"כ בעניי בתשובה דלא כדברי הרב שו"ת משה ידבר והסכים עמנו להלכה ולמעשה. ושוב נד"מ ספר חזו"ע תרו"מ וכתב כן (עמ' קיג) להלכה ולמעשה. וכך נראה הדין פשוט.

תרומות ומעשרות

כדין ערלה שהעלים פטורים מחמת שאינם פרי, כן הוא להדיא ברבותינו הראשונים עמ"ס ברכות בהאי דינא דצלף, שכתבו שם המאירי ובתוס' ר"י החסיד, וז"ל תוס' ר"י החסיד עמ"ס ברכות (דל"ו ע"א) 'אבל העלים פטורים ממעשר, ואע"ג דחשיבי לענין ברכה, היינו משום שאסור ליהנות מן העוה"ז בלא ברכה, אבל לענין מעשר לא חשיבי אפילו כירק'. וכ"כ למעשה בכרם ציון בהל' ערלה (ריש פט"ו).

וכבר כתבנו כעין זה לגבי לבבות דקל דהגם שהגם שאין מדובר בדרך מציצה שאיננה דרך אכילה כעין הגזע של קני הסוכר אלא אכילה ממש, ואדרבה, מחמת זה יש בו קדו"ש, ומחמת זה נלקח בכסף מעשר, ואחר השליקה גם מטמא טו"א, ולפי"ז היה צריך גם להפריש תרו"מ מלבבות אלו. אלא שעדיין לשון הירושלמי שכותב שהקור הוא כעץ לכל דבר (למרות שמיד כתב שנלקח מכסף מעשר), מוכרח, שאין לזה קשר כלל למצוות הארץ, אלא לאחר שהוא מוגדר כעץ לכל דבר, מדיני מצוות הארץ שחייבה התורה רק "פרי", הכא, אין מדובר בפרי וגם אם יהיה טעים, לא יתחייב במעשר. והנה כאמור לעיל, כך כתב בביאור הגר"ק על הירושלמי שם: כעץ לכל דבר, ואין מטמא טו"א ופטור מן המעשר. עכ"ל. ואף דלגבי טו"א יכול להשתנות אם יהיה ראוי לאחר שליקה, מכל מקום לגבי מעשר הדין שונה. ולכאורה גם ענין הברכה אינו הכרח, שגם אם בימינו הוא ניטע על דעת זה, ולכן ברכתו תשתנה, עדיין זה עץ הנאכל ולא פרי הנאכל ולא יחוייב בתרו"מ, וה"ה בכל זה לגבי עלי גפן שהזכרנו לעיל. והוא כעין מה שכתב בתוס' ר"י החסיד הנז' לעיל.

וכאמור כ"כ בחזו"ע (תרו"מ עמ' קיג) והביא שם שכ"כ הגרא"י זלזניק ראש ישיבת עץ חיים, שהלכה למעשה עלי גפן פטורים מתרומות ומעשרות. והביא שכ"כ בשו"ת דברי בנייה (חיו"ד סי' ז). ובשו"ת דברי דוד (ח"ד סי' ג) וכך הכריע הלכה למעשה בחזו"ע שם. והדברים ברורים, וכמו שהארכנו בכל התשובות הנז' מפי ספרים רבותינו הראשונים והאחרונים.

בהא נחיתנא ובהא סליקנא, שעלי גפן בין אם מקורם מעצים מניבים, או עצים זכריים שאינם מניבים אלא עבור פְּנוֹת וכיו"ב, פטורים מערלה ופטורים מתרומות ומעשרות, וכך הדין פשוט וברור.

בברכה

שניאור ז. רווח

הרה"ג משה יהודה לנדאו שליט"א

מרבני המכון

חילול מעשר שני במחשבה

פתיחה: לאחר שמפריש תרו"מ וקורא שם מעשר שני במקום מסוים [בדרום הפירות, בתחתיתם, וכדומה], צריך לחלל את המע"ש [בזה"ז מחללים על פרוטה במטבע, ואם הוא מנוי ב"בית המעשר", מחלל על פרוטה במטבע שיחד הממונה של בית המעשר]. אם אינו מחלל, פירותיו אסורים באכילה, מאחר שמעורב בהם מע"ש האסור באכילה.

ודנו בביהמ"ד מה דין הפירות כשחילל המחלל במחשבה בלבד, ולא בדיבור, האם חל החילול כשם שבהפרשת תרו"מ חלה ההפרשה במחשבה בלבד, או שחילול חייב דיבור או מעשה מוכיח, ולולי כן נשארים הפירות באיסורם. לשאלה זאת עלולה להיות השלכה מעשית להיתר הפירות בשנות מעשר שני. ובמו"מ מעמיק עם מורינו הגרש"ז רווח שליט"א, ראש המכון, נתבררו הצדדים הראיות והשיטות, כדלהלן.

שאלה נוספת בענין זה: ראובן בירך על פרי בורא פרי העץ כשלפתע נזכר שלא הפריש תרו"מ, או שלא חילל את המע"ש. כעת הוא בבעיה. בין ברכה לאכילה אסור להפסיק בדיבור, ומאידיך, הפרי אסור באכילה. האם יפריש ויחלל במחשבה או יפסיק וידבר, הן בטבל ודאי והן בספק.

הפרשת תרו"מ במחשבה - נאמר בתורה (במדבר פי"ח פס' כז): "ונחשב לכם תרומתכם". מכאן דרש ראב"ג (גיטין לא). שתרומה חלה במחשבה. הרמב"ם (תרומות פי"ד הט"ז, וכ"ה בשו"ע יו"ד סי' שא סמ"ו) הביא היתר הפרשה במחשבה רק לגבי תרומה גדולה, ויש שדייקו שסובר שרק תרו"ג ניטלת במחשבה, וי"א שה"ה בכל מעשרות.

ובראשונים ולהלכה שיטות שונות בזה: י"א שדווקא תרו"ג ניטלת במחשבה, י"א שגם תרומת מעשר, י"א שגם במעשר אך לא במע"ש ומע"ע, וי"א שכל ההפרשות חלות במחשבה, וכן עיקר [עמש"כ מו"ר הגרשז"ר בחלקת השדה (ח"ב ס"ו), ובקצירת השדה (האמור לצאת בקרוב - פרק ט)]. ולהלכה נוקטים שאם הפריש במחשבה חלה ההפרשה בכל תרו"מ. כ"מ מהגר"א (יו"ד סי' שלא ס"ק צב), ומשו"ע הגר"ז (סי' תנו ס"ה).

ובחזו"א כתב בתחילה (דמאי סי' טו ס"ה) שניתן להפריש במחשבה, ולכן מי שבירך ונזכר שלא עישר, יכול להפריש במחשבה תרו"מ. אלא שבהמשך דבריו חשש שמא מעשר אינו במחשבה. אבל בחידושו לערלה (סי' ה סק"ט) חזר בו, וכ' שאף שמדאורייתא ניתן להפריש במחשבה מ"מ מדרבנן אסור לכתחילה [ואמנם בדמאי [ובמדומע] התירו, כמבואר בכ"מ]. ואולם אם הפריש במחשבה, חלה ההפרשה (חזו"א ערלה שם). ולהלן נרחיב בזה בעז"ה.

ומלבד זאת, כתב מו"ר הגרש"ז רווח שליט"א (קצירת השדה שם, וחלקת השדה ח"ב סי' יט או"י) שאף כשמעיקר הדין אפשר במחשבה, מ"מ אין ראוי להפריש כך, גם מפני המכשולות שבוה, כגון שאינו גומר בליבו להחיל באותה שעה, וכן שאינו מסיים מקום לתרו"מ כדין, ועוד, וע"כ יפריש בדיבור, א"כ בשעת צורך.

חילול מע"ש במחשבה - אלא שלענין חילול מעשר שני במחשבה מצינו דעות שונות אף שהלכה כסוברים שמעיקר הדין ניתן להפריש מע"ש במחשבה. יש מהאחרונים שכתבו שאין סיבה לחלק בין ההפרשה לחילול, ולעומתם יש מי שכתב כהנחת יסוד שדין החילול שונה מההפרשה, ולא יועיל

חילול מעשר שני במחשבה + מאמרים הלכתיים

חילול במחשבה. וצ"ב שורש השו"ט, והאם חילול מע"ש הוא מפרטי מצוות תרו"מ, או שנידון בגדרי מקח, שהוא העמדת דבר כנגד תמורתו.

ויש מקום לברר הלכה זו להלכה ולמעשה, והאם שונה קריאת שם מע"ש מחילולו^א.

א. הפודה מע"ש ולא קרא שם

חילול מעשר שני חל גם כשאינו מפרש בשפתיו שמחלל, ומשנה מפורשת היא (מע"ש פ"ד מ"ז): 'הפודה מעשר שני ולא קרא שם רבי יוסי אומר דיו, רבי יהודה אומר צריך לפרש'. וכתבו הפוסקים שהלכה כר' יוסי (רמב"ם מעשר שני פ"ג ה"ח, וטושו"ע סי' שלא ס"ק קלו).

אלא שיש לברר האם חילול מעשר שני חל במחשבה בלבד, ללא כל מעשה המוכיח, כשם שתרומה ניטלת במחשבה ללא מעשה מוכיח, או שמע"ש חל רק כשמעשיו מוכיחים את כוונתו, או שמא רק כשעוסק בענין פדיון מע"ש, ודיבר על כך קודם, מועיל החילול, ואינו כהפרשת תרומה שלמדים מ"ונחשב לכם" או מתרומת הלשכה ודומיה, הנלמדים מ"נדיב לב", שבהם מחשבת הלב מחייבת, משא"כ פדיון מע"ש י"ל שחלותו אינה מהלכות תרומה ונדבה, ולכן אינו חל א"כ מעשיו מוכיחים ומבררים את מחשבתו.

לכאורה היה מקום להוכיח שפדיון אינו חל במחשבה גרידא, שהרי באותה משנה בסיפא מובאת אותה מחלוקת בין ר' יהודה לר"י לגבי גיטין וקידושין, כמו במע"ש, ומשמע שדינם שווה, ושם מבואר בגמ' שצריך מעשה המוכיח. ז"ל המשנה: 'היה מדבר עם האשה על עסקי גיטה וקדושיה ונתן לה גיטה וקדושיה ולא פירש, רבי יוסי אומר דיו, רבי יהודה אומר צריך לפרש'. ובגמ' (קדושין ו). מובאים דברי שמואל ורב הושעיא שגם לר' יוסי שא"צ לפרש, אינו חל א"כ עסוקים באותו ענין, ובלא"ה לא חל [ואמנם מקשה הגמ' שבודאי צריך עסוקים באו"ע, שאל"כ מנא ידעה האשה שנתן לה לקידושין, ותי" שאלו מצד ידיעתה שתתרצה מספיק בכך שעסוקים מענין לענין באותו ענין]. וי"ס שאפילו מענין לענין באותו ענין מועיל לר' יוסי [וכן הירוש' במע"ש שם סובר שלכו"ע בעסוקין באו"ע סגי, ונחלקו 'כשהפליגו דעתן לעניינים אחרים']. והפוסקים נקטו כהבבלי שהלכה כר' יוסי שאין צריך דיבור, והוא שעסוקים באותו ענין. כ"פ הרמב"ם (אישות פ"ג ה"ח), ושו"ע (אבהע"ז סי' כז ס"א). והרמ"א הביא שם שי"א שמקודשת אף כשדיברו מענין לענין באותו ענין. וכל זה לענין גיטין וקידושין, וי"ל שהמשנה השוותה ביניהם.

מאידך, שמא במע"ש לר' יוסי מועיל החילול אפילו במחשבה, שחלוק מע"ש מגיטין וקידושין שבהם צריך מעשה מבורר למתקדשת ולעדי הקידושין שהמעשה לקידושין, וכן להוכיח מעשה קנין, אבל בפדיון מע"ש שמא מועילה מחשבה גרידא, והשוואת המשנה אינה אלא למחלוקתם אם צריך לפרש כדיבור או לא.

ובחידושי הגראי"מ [הגראי"מ סלומון, רב העיר חרקוב. עלה לא"י בתר"צ] [מע"ש כב.) מדייק מהירוש' שכ' על דברי ר' יהודה שצריך לפרש: 'מהו צריך לפרש - זה גיטין וזה קידושין, והכא זה פדיון מעשר שני'. מוכח שבחילול מע"ש לא סגי במחשבה [עיקרי דבריו יובאו להלן בעז"ה]. אלא שצ"ע ראייתו מר' יהודה, והרי הוא מצריך לפרש. ועוד שהלכה כר' יוסי? אמנם נלענ"ד שלמד שמחלוקתם אינה אלא 'כשהפליגו דעתן לעניינות אחרים', כדברי הירוש' בהמשך, מעין 'מענין לענין באותו

א. דברינו כאן הינם בחילול הרגיל, שפירות המע"ש נשארים ברשות הפודה, אלא שמחלל את קדושת הפירות על מעות [וכן כשמחלל מעות מע"ש על פירות]. אבל יש חילול דרך מקח, שחבירו קונה פירות מעשר במעות, והקדושה נתפסת במעות שבידו, וה"ה כשקונה במעות מעשר פירות. במקרה זה חל החילול מאליו, גם ללא מחשבה כלל [כדמוכח בקידושין (נו ע"א) וברש"י (שם ד"ה בשוגג) שחל החילול דרך מקח אף שלא ידע שהם דמי מע"ש, א"כ הוא מקח טעות, שאז המקח בטל].

ענין, שאמר אביי בבבלי (בקיודשין שם), וגם לר' יוסי מחשבה גרידא לא מועילה. ומה שהוכיח הגר"מ הוא שהסוגיא דנה בין בגיטין וקידושין ובין במע"ש, ודינם שווה.

ב. שיטת הראשונים

הר"ש והרא"ש (בפירושים למשנה שם) מבארים שגם במע"ש מחשבה אינה מועילה אא"כ עסוקים באו"ע, ז"ל: 'בפ"ק דקדושין (דף ו ע"א) אמר רב הונא אמר שמואל והוא שעסוקין באותו ענין, וכי האי גוונא י"ל בפדיון מעשר שני'.

ובפירוש המשניות להרמב"ם כתב: ר' יוסי אומר אין צריך לפרש בשום דבר מכל זה הואיל ונסבות הענין מורים על כך [בתרגום אחר - מפני שהענין יורה על כך]. הרי שגם בפדיון מע"ש מצריך שהענין יוכיח.

ג. מו"מ בשיטת הרמב"ם בהלכותיו

אבל בדעת הרמב"ם בהלכותיו נחלקו האחרונים. ז"ל הרמב"ם (מע"ש פ"ד ה"א): 'הרוצה לפדות פירות מע"ש פודה אותן בדמיהן ואומר הרי המעות האלו תחת הפירות האלו... ואם לא פירש אלא הפריש מעות בלבד כנגד הפירות דיו, ואינו צריך לפרש, ויצאו הפירות לחולין'.

והקשה מהר"י קורקוס: 'ואעפ"י שלענין גט צריך שיהיה מדבר על עסקי גיטה וגבי קידושין צריך שיהיה עסוק באותו ענין, ואילו במעשר לא הזכירו דבר? ותירץ: א. 'אפשר דמעשר שאני דכיון שמפריש מעות כנגד הפירות הענין מורה ואותו מעשה מוכיח דלפדיון עשה'. ב. 'ועוד דקידושין וגיטין שאני שהוא דבר שצריך עדים ואם אין הענין מוכיח לעדים הוה ליה כמקדש ומגרש בלי עדים דנתינת המעות או הגט אינה הוכחה.. מה שאין כן במעשר. ג. ועוד דקידושין וגיטין בא לחוב לאחרים הילכך צריך הוכחה, ומה שכתבתי נראה לי כדעת רבינו שלא הזכיר דבר, וכן במשנה... נראה דאין צריך הוכחה לזולתו'.

ומוריניו הגרש"ז רווח שליט"א הוסיף עוד חבל אחרונים הסוברים שבפדיון א"צ עסוקים באותו ענין, שכ"כ התו"ט (במשנה שם): 'דדוקא בקידושין ובגירושין צריך שיהיו עסוקים, משום דבעינן דעת האשה... ובגירושין... אבל בפדיון שאין כאן דעת אחרת אלא דעת עצמו של הפודה בלבד, איכא למימר דא"צ כלל שידבר וכו', אלא הוי פדיון מעליא אפילו בשתיקה'.

וכ"כ המשנה ראשונה עמ"ס מע"ש (שם) 'דגבי פדיון מעשר לא בעינן עסוק באותו ענין דהא קרא דריש וכל נדיב לב [צ"ע מדוע שייך פדיון לנדיב לב], ונראה דבקידושין וגירושין נמי מדאורייתא לא בעי' עסוקין באותו ענין, אלא מדרבנן, כדי שידעו האשה והעדים לשם מה הוא נותן לה. ונהי דבגירושין לא בעינן דעתה עדים מיהא בעי דאין דבר שבערוה פחות משנים' [צ"ע א"כ למה אומר שאינו אלא מדרבנן?]. וכן דייק בבבאור הון עשיר (שם). וכ"כ בישועות מלכו (על הרמב"ם): 'דדוקא בקידושין וגיטין דדברים שבלב אינם דברים הוא דבעינן עסוקין באותו ענין, אבל בחילול למאי דקיי"ל מע"ש ממון גבוה הוא אפי' מחשבה נתחלל כמו תרומה וקדשים, וחילול נמי כיון דממון גבוה הוא דינו כהקדש'.

וכ"כ המרכבת המשנה (על הרמב"ם שם): 'כתב איזה מגיה והוא שעסוקין באותו ענין וכו', ואין דבריו מוכרחין... כל שבדעת הפודה לפדות סגי אף על פי שלא פירש זה פדיון מעשר שני'. וכ"כ במעשה רקח (על הרמב"ם שם): פשטא דמתני' פ"ד דמדמה מעשר שני לקדושין... אף שמדברי רבינו בפירוש המשנה משמע שדינן שוה וכן כתב הר"ש ז"ל שם אמנם מדיוק מ"ש שם בקדושין ואי לאו עסוקין באותו ענין מנא ידעה מאי קאמר וכו' משמע כדברי התוס' יום טוב ז"ל וכפשט דברי רבינו'.

חילול מעשר שני במחשבה ♦ מאמרים הלכתיים

גם בצפנת פענח (ערכין וחרמין פ"ז ה"ה) מוכיח מהרמב"ם שפדיון חל במחשבה, וגם מוכיח כע"ז מהגמ' בגיטין סה. והתוס' שם שקטן יכול לפדות כשם שיכול לתרום, ומבאר הטעם, ז"ל: 'ע' בהל' מעש"ש פ"ד ה"א דס"ל דגבי פדיון מעש"ש לא בעי עסוקין באותו ענין. וצ"ל דס"ל לרבינו דגם הפדיון דמעש"ש די במחשבה, משום דזה לא הוי בגדר מתפיס, רק בגדר עצם, ע' תוס' גיטין דף ס"ה ע"א ד"ה ופדו בהם דכתבו שם דכשם שנדרו נדרו כך פדיונו פדוי, ולכך י"ל דהוי כמו דעת אחרת מקנה אותו'.

גם מרן הגרשז"א במנחת שלמה (חלק א סימן נה), ובמעדני ארץ (תרומות פ"ד הט"ז ס"ק ג, ה), כ' שניתן לפדות במחשבה, ומקורו מהרמב"ם הנ"ל וכפי שביארו התו"ט [אלא שלפי הטעם שכ' שם בשם הרשב"א, וכן טעם האחרונים, לכאורה צ"ל שלא יועיל חילול במחשבה. ראה להלן].

וגם השושל"ד (על המשנה. הביאו בתוא"ש) סובר כן, אלא שרצה לפרש שגם הר"ש והרא"ש והמגיה ברמב"ם מודים שא"צ עסוקים באותו ענין, אלא שכתבו כן כשפודה מע"ש של אחרים, שאיכא דעת אחרים, אבל כשפודה לעצמו חל במחשבה. ואמנם תירוצו דחוק שהעמידם באוקימתא, וכן השיג בדר"א (שם בצה"ל סקי"ג).

ובס' חסד לאברהם (מצרנוביץ. שנת תרמ"ד) כ' שלכו"ע חילול מועיל במחשבה, ומש"כ הר"ש שצריך עסוקים באותו ענין הוא בחילול דרך מקח, שמאחר שלא יוצא לחולין עד שהלוקח יתן דמיו דינו כדעת אחרת, וצריך לפרש. עכ"ד. והנה מלבד שגם עליו יל"ע שמעמיד דברי המשנה באוקימתא, לענ"ד דבריו צ"ע, דמה שצריך בחילול דרך מקח בירור הוא על עצם המקח, וככל מקח, אבל חילול המע"ש חל מאליו, ללא מחשבת חילול, ואפילו כשהמוכר והלוקח לא ידעו שהם מעות מע"ש [כדמוכח בקידושין נו., וברש"י שם ד"ה בשוגג]. וא"כ אין זו הלכה בדיני מע"ש כלל אלא דין פשוט בהל' מו"מ. וצ"ע [ושמא זו כוונת החסל"א].

אלא שמאידך, מלבד הר"ש והרא"ש, יש מהאחרונים למדו שגם להרמב"ם בהלכותיו גם בחילול צריך הוכחה על מחשבתו, ובמחשבה לבד לא חל הפדיון, אלא כשעניינו מוכיח, וזה מוכח כשמניח מעות כנגד המע"ש, וכפי שכ' הרמב"ם בפיה"מ.

ז"ל הלבוש (בעט"ז ס"י שלא ס"ק קלו), וכע"ז בש"ך (שם ס"ק קנב): 'ואם לא פירש אלא הפריש מעות בלבד כנגד הפירות דיו ואינו צריך לפרש, דהא אנו רואין שעוסק בפדיונו ויצאו הפירות לחולין'.

וכן כתב בבינת אדם בשע"צ (מצוות הארץ פי"א ס"ד) אחר שהביא דברי התו"ט בשם הר"ש, כתב: 'דהכא כיון שמפריש הפדיון אין לך עוסק באותו ענין יותר גדול מזה. ואפשר שזהו מה שכתב הר"ש וכהאי גוונא יש לומר במעשר שני, רוצה לומר דה"נ הוא עוסק באותו ענין. וכ"ד הנצי"ב במרומי שדה (קידושין ו.), ע"ש.

וכ"כ הערוך השלחן (העתיד, מע"ש סימן קכד ס"ג) 'המגיה ברמב"ם כתב והוא שעוסקין באותו ענין... אבל הרמב"ם ז"ל שלא הזכיר זה נראה דס"ל... במע"ש דיו במחשבת לבו בלבד [תו"ט] 'כיון שיש כאן מעשה המוכיח שהפריש המעות כנגד הפירות. ולכן דקדק הרמב"ם לומר לשון זה שהפריש וכו' כנגד הפירות וכו'. עכ"ל.

והחזו"א (דמאי טו ה ד"ה ומי) הסתפק אם חל חילול במחשבה, שבתחילת דבריו כ' עפ"י המשנה הנ"ל שאין חילול במחשבה, וכמו שכ' הראב"ד [כוונתו למגיה]. ולכן כ' להלכה שמי שבירך ברכה ראשונה על פרי, ונזכר שלא חילל מע"ש, יחלל באמירה [וכן יברך על החילול אם הוא טבל ודאי, שהרי מותר להפסיק לצורך הסעודה (כמבואר בשו"ע או"ח סי' קסז ס"ו)]. אמנם כתב שאם עדיין לא קרא שם מע"ש על הפרי, יכול לחשוב שמע"ש יהיה בתחתית הפירות או הפת, ויבצע או יאכל קצת מהחלק העליון, ואחרי שיאכל מעט יחלל את המע"ש]. אלא שבהמשך (ד"ה אח"כ) הביא שראה תוספתא (מע"ש פ"ד הט"ז)

שאותם תנאים נחלקו גם בכל הפרשת תרו"מ במי שהפריש ולא קרא שם. והרי תרו"מ לכו"ע ניטלות במחשבה, ולא בזה נחלקו. ולכן מבאר שמחלוקתם בתוספתא במי שעושה מעשה הפרשה בסתם, ולא חשב בבירור, האם זו הפרשה, או שבסוף דעתו אין ודאות שכיון למחשבת הפרשה וקריאת שם, אבל כשיש מחשבה ברורה, לכו"ע חלים תרו"מ. ולפי זה כותב שאין ראייה מכאן שאין חילול במחשבה, שיתכן שגם במשנה שנחלקו אם מועיל החילול בעסוקים באותו ענין הוא רק כשמפריש במעשה בסתמא, אבל כשחשב להדיא אפשר שמועיל חילול לכו"ע.

ומ"מ בסו"ד כותב שמהר"ש והרא"ש מוכח שלא מועיל חילול במחשבה, וצריך שיהיו עסוקין באותו ענין. אלא ששאל מדוע ברכת הפדיון אינה מוכיחה על החילול, ומת' שאיה"נ הברכה מוכיחה, אלא שדיברו באופן שלא מברכים. ועדיין מקשה מדוע מה שמפריש מכיסו סכום השווה לערך הפדיון אינו נחשב כעסוקין באו"ע, ומת' שאין זה סימן מובהק.

ומלשון החזו"א קשה לברר אם סבר בדעת הרמב"ם שפדיון במחשבה מועיל, וספיקו הוא רק בדעת המגיה, או שסובר שהמגיה / הראב"ד מבאר, והרמב"ם לא חלק עליו בזה, וא"כ גם להרמב"ם ספק אם מועילה מחשבה.

לסיכום בדעת החזו"א, אף שמסתפק אם חילול מועילה במחשבה גמורה, מ"מ מביא שדעת הר"ש והרא"ש לא מועילה מחשבה, ולכן יש לחלל בפה אפילו אם זה בין ברכה ראשונה לאכילה, ואין בזה הפסק, וראוי להפסיק, וכדלעיל. ובטבל ודאי מברך על ההפרשה והחילול כשצריך, ובכה"ג ראוי להפריש ולחלל בשפתיו, שאין מברכים על המחשבה לחוד.

בדרך אמונה בביה"ל (שם פ"ד ה"א) דן שלסוברים שגם בחילול מע"ש צריך שיהיו עסוקים באותו ענין [ר"ש ורא"ש והמגיה] פירוש הדבר שחילול צריך רק ע"י דיבור, ועסוקים באותו ענין חשיב כדיבור. אלא שמק' א"כ מה הקשה החזו"א מדוע מנין המעות אינו ראייה לפדיון, מאי קושיא, הרי העמדת המעות אינו אלא ראייה, ואם צריך דיבור לא יועיל אלא כשדיבר קודם, שהעסוקין באו"ע חל מדין דיבור. וע"כ סובר החזו"א שא"צ דיבור גמור אלא רק ראייה, ומ"מ מחשבה לבד אינה מועילה [עוד מק' שם שבירושלמי (מע"ש פ"ד ה"א), וכן בתוס' (גיטין סה. ד"ה ופרו) מוכח שקטן שהגיע לעונת נדרים יכול לחלל כשם שיכול להפריש תרו"מ, א"כ מדוע לא מועיל חילול במחשבה כשם שמועיל בהפרשת תרו"מ? ע"ש].

סיכום השיטות אם מספיקה מחשבה בחילול מע"ש. הסוברים שלרמב"ם מספיקה מחשבה: ב' תירוצי מהר"י קורקוס האחרונים [ונקט שהם העיקר], תו"ט, משנ"ר, שושנים לדוד, הון עשיר, מרכה"מ, מעשה רקח, ישועות מלכו, חסד לאברהם, והגרשז"א במנח"ש ומע"א. מאידך, הסוברים שצריך לכה"פ מעשה המוכיח, או מצריכים שעסוקים באותו ענין: תי' ראשון שבמהר"י קורקוס, מדויק מהלבוש ומהש"ך, החכ"א בשע"צ, הנצי"ב מוולוז'ין, ערוך השלחן. ובחזו"א נראה שנטה של"מ מחשבה, אך דחה הראייה ממשנתינו. דרך אמונה.

ודעת הר"ש והרא"ש והמגיה ברמב"ם שצריך שיהיו עסוקין באו"ע. ובפיה"מ להרמב"ם מבואר שצריך שתהיה הוכחה ניכרת לחילול מתוך מעשיו.

להלכה בדברי הרמב"ם משמע שלא הצריך שיהיה המפריש עסוק בדיבור באותו ענין, ואף לא בדיבור מענין לענין באותו ענין, אבל הסתפקו המפרשים האם לדעתו מועילה הפרשה במחשבה בלבד, או שצריך שיהיה לכה"פ מעשה המוכיח על כך. ומורינו הגרש"ז רווח שליט"א ראש המכון נקט שמאחר שרבים הם המבארים שלרמב"ם מועילה הפרשה במחשבה גרידא, אם הפריש במחשבה חלה ההפרשה [בפרט בזה"ז שעדיין חיוב המעשרות מדרבנן]. אמנם כאמור, לכתחילה יש לחלל

חילול מעשר שני במחשבה + נאמרים הלכתיים

בפה, ואפילו בהפרשת תרו"מ שמחשבה מועילה צריך לברר בדיבור, או ע"י מעשה מוכיח, וראוי לפרש בפה, כמבואר לעיל, וכ"ש בחילול.

ד. הסברות אם חילול חל במחשבה

בהלכות שמצינו שמועילה מחשבה למדו חז"ל זאת מפסוקים. בהקדש - "נדיב לב", ובתרו"מ - "ונחשב לכם". ולכאורה מפסוקים אלה לא ניתן ללמוד מה הדין בחילול מע"ש. ובפדיון הקדש לא מועיל במחשבה [לא מצאתי מקור ברור לזה], אע"פ שלהקדיש מספיקה מחשבה. ומסברא ניתן לחלק בין החילול להפרשה, שהפרשה היא נתינה משלו, כעין נדבת לב, ואף שיש חיוב ליתנם, ובעודם טבל אסורים באכילה, מ"מ צורת קיום המצוה היא נתינה משלו, משא"כ חילול שאינו נדבת לב, אלא העמדת מעות כנגד הפירות שבקדושת מע"ש. בנוסף, י"מ שההפרשה מבררת את התרו"מ שמעורבות בטבל, ואינה מחדשת, ואילו חילול מחדש קדושה בדבר חיצוני לטבל.

אמנם במעדני ארץ (תרומות פ"ד הט"ז אות ג) מוכיח שגם כשתיקון הטבל אינו בגדר נדבת לב, כגון כשלוקח מגוי שפטור מנתינה, מחשבה מועילה. ובמעשרות לא נחשב כלל נדיב לב, ואין ההפרשה אלא כחלוקת השותפים, ואעפ"כ ניטלים במחשבה. הרי שדין התורה שתיקון טבל נעשה גם במחשבה גרידא, וא"כ ה"ה בכל תרו"מ, ואף בפדיון מע"ש [לו"מ לענ"ד עדיין יש מקום לומר שכל הפרשה ביסודה נדבת לב אף שמחויב לכך, דמ"מ מוציא משלו, ושמא גם בהפרשה שאין בה דין נתינה, דמ"מ מעמידה כמעשר, ואינו דומה לחילול. וצ"ע].

והנה הרשב"א (קידושין ג. הביאו במע"א שם) דן מדוע הפרשה במחשבה אינה בכלל דברים שבלב אינם דברים, ז"ל בתו"ד: "דכי אמרי דברים שבלב אינם דברים היינו שאינם דברים לבטל מה שאמר בפיו, כהוא דובין והי' בלבו תנאי שיעלה לירושלים... אבל כל שהדברים שבלבו אינם מבטלין מעשיו אלא מקיימין, כנזיר שאמר בלבי הי' להיות כזה שהי' עובר, או מחשב בתרומה שאין דברי לבו מבטלין שום דבר, הוו דברים". ובאחיעזר (יו"ד סי' יט. מו' במע"א שם א"י) הק' מדוע להרשב"א צריך פסוק להקדש ולמעשר שחל במחשבה, הא מחשבתו לא מבטלת דבר קודם. ומת' שלול הפסוק הו"א שאף שלא צריך ביטוי שפתים, מ"מ אומדנא דמוכח יצטרכו, קמ"ל שא"צ [וע"ע במע"א שנו"נ בת"י הרשב"א].

ולפי הרשב"א יל"ע האם חילול המע"ש ופדיון הקדש הם מחשבה המבטלת מעשה קודם, שמפקיע הקדושה מהפירות ומיחל על המעות, דלכאורה מבטל הקדושה הקודמת בפרי, ומחשבה לא מועילה. ושמא אין דברי הרשב"א אלא בביטול המבכר שמעשה קודם לא חל, אבל חילול אינו אלא מפקיע קדושה מכאן ואילך.

אמנם המאירי (קידושין מט. הביאו המע"א שם) כ' שדין דברים שבלב אינם דברים נאמר רק כשיש בזה טענות עם אחרים, אבל בשבועה וביטול חמץ ותרו"מ הוו דברים, שהם בינו לעצמו. לשיטתו גם חילול צריך לחול במחשבה.

עוד יש לעיין שלא יועיל חילול במחשבה לפי מש"כ בס' לפלגות ראובן (סיום מס' בכורות), וכן בס' גור אריה יהודה (תרו"מ סי' יד) בשם אחרונים, הובאו במע"א (שם אות ג), לגבי ביכורים שאינם במחשבה שאינם כתרו"מ, שהתרו"מ לפני ההפרשה מעורבות בתוך הכרי, ואין כאן אלא בירור חלקים, משא"כ ביכורים שאינם טובלים, וא"כ בהרמתם מחדש עליהם קדושה, ולא יתקדש ע"י מחשבה בלבד. והנה לפי סברתם גם חילול אינו יכול לחול במחשבה.

אלא שהגרשז"א (מעד"א שם) מוכיח שלא כדבריהם גם מכך שניתן להפריש במחשבה לפני גמ"מ, כשעדיין אינו טבל [ושמא י"ל שקודם גמ"מ נמי הוא בירור חלקים, אלא שעדיין לא נקבע כחיוב

וכטבל]. וכן מוכח מהראב"ד שסובר שגם במינים הפטורים חלה ההפרשה, וע"כ שאינו תלוי בכך שכבר הם טבל. ע"ש עוד [ושמא אחרונים אלו יתרוצו שבאופנים הנ"ל לא תחול ההפרשה במחשבה].

סברא נוספת לדון שחילול לא חל במחשבה, שבאחרונים דנו מאיזה דין מועיל חילול, האם זו הלכה בהלכות תרו"מ שניתן לפדות מע"ש במעות, וכדו', או מדין התפסה בקדושה, או שזהו מדיני מקח, והיא פעולה ממונית, שמעמיד דבר כנגד המע"ש, וממילא גם הקדושה תעבור מזל"ז. ובדברי הגר"ח הלוי סולוביצ'יק (על רמב"ם מע"ש) מתבאר שהחילול הוא מדין מקח, ולא מצינו במקח שמועיל במחשבה בלבד. וכ"כ בחי' הגר"א"מ [הרב מחרקוב המובא לעיל]: "יל"ע אם פדיון מע"ש חל במחשבה. דלכאורה פדיון מע"ש דהוא המתפיס לא גרוע מהמקדיש... או י"ל דפדיון הוא ענין קנין מרשות מע"ש, וכמו היכא שפודה מהקדש דהוא ענין קנין [כדמוכח בבכורות יג: וברש"י, שלמדו שמעות קונות מהפסוק "ונתן הכסף וקם לו", שנאמר לגבי פדיון מהקדש], ולא מצאנו קנין במחשבה, ה"נ כשפודה מרשות מע"ש, הוא ג"כ ענין קנין, ואינו במחשבה [ומוכיח שלא מועילה מחשבה מהירושלמי, כמובא לעיל]. סברא נוספת שיועיל חילול במחשבה הובאה לעיל מדברי הצ"פ, ע"ש.

ה. הלכה במברך על מאכל ונוצר שהוא טבל או שהמע"ש לא מחולל

מי שכבר בירך ברכה ראשונה על פרי, ונוצר שהפרי עדיין טבל, ומאידיך אסור להפסיק בין ברכה לאכילה, מה יעשה?

בתחילה כ' החזו"א (בדמאי שם) שיפריש תרו"מ במחשבתו ויסיים להם מקום לפי סדר ההפרשה, כפי שמפריש בפיו. ואם הוא טבל ודאי כ' שיברך על ההפרשה, ואין זה הפסק כיון שהוא צורך האכילה, שמותר להפסיק לצורך הסעודה (שו"ע א"ח סי' קסו ס"ז). אלא שהוסיף "ואפשר שצריך להלחיש בשפתיו [שההפרשה תהיה בדיבור], שאין מברכין על מחשבה לחוד". אכן, במעדני ארץ (תרומות פ"ד הט"ז או"ה), וכן בד"א (פ"ב הט"ז בביאה"ל ד"ה מברך) הוכיחו שמברכים על הפרשה במחשבה.

אמנם החזו"א מוסיף, "גם עיקר דין מעשר במחשבה לא מצינו בהדיא, וראוי להחמיר, וכיון שראוי להחמיר ראוי להפסיק".

ולגבי חילול המע"ש כ' שאם עדיין לא קרא שם מע"ש על הפרי, יכול לחשוב שמעש"ש יהיה בתחתית הפירות, ויאכל קצת מהחלק העליון, ואחרי שיאכל מעט יחלל את המע"ש. אבל כשקרא שם מע"ש ומקומם לא ידוע, יחלל בפיו אפילו כשא"צ לברך, שספק הוא אם חילול חל במחשבה.

ומ"מ החזו"א חזר בו (בערלה שם) שמצא שבירוש' (ערלה פ"ב ה"א) מבואר שבטבל ודאי [וכן בספק] אף שמדאורייתא ניתן להפריש במחשבה מ"מ מדרבנן אסור לכתחילה [ואמנם בדמאי [ובמדומע] התיירו, כמבואר בכ"מ]. וכך פירשו את הירושלמי גם הפנ"מ והגר"א שם, ומעדני ארץ (תרומות פ"ד הט"ז סק"ד, ע"ש), ועוד [ומיושב בזה מה שהעיר החזו"א בדמאי שם על עצמו מתוס' מנחות נה. שמשמע שרק בדמאי מותר במחשבה]. ומבאר החזו"א שכשיש מעשה מוכיח מותר להפריש במחשבה [וכותב שברכה היא מעשה מוכיח, אבל הפרשת מעות מע"ש בשוויים לפי הר"ש והרא"ש אינה הוכחה. ומ"מ מהרמב"ם נראה שהפרשה היא הוכחה], וכשלא מפריש בפועל צריך מדרבנן דווקא דיבור.

ולכן למסקנא אף לאחר ברכה ראשונה יפריש בדיבור גם כשאינו מברך על ההפרשה, ואינו הפסק [אא"כ מעשיו מוכיחים או שעוסק באותו ענין וכדו']. ומורינו הגרש"ר רווח בספריו חלקת השדה (ח"א חלה סי' ד), ובתבואת השדה (פ"ח הערה 2) הרחיב והקיף בענין זה לגבי הפרשת חלה שכשמברך ומפריש א"צ לומר הרי זו חלה, שהברכה כאמירה. וע"ש עוד.

והנה יש לדון, לכאורה יש פתרון למי שברך ונוצר שפירותיו טבל, שיגדיר במחשבתו שאת התרו"מ יקח מפירות מסוימים ומוגדרים, ואז אף שלא הפריש עדיין יכול לאכול מהצד השני, וכשיאכל

חילול מעשר שני במחשבה + מאמרים הלכתיים

מעט יפריש כדין, וזאת עפ"י המבואר במשנה (דמאי פ"ז מ"ו): היו לפניו שתי כלכלות של טבל ואמר מעשרות זו בזו הראשונה מעושרת. וכ"פ הרמב"ם (מעשר פ"ז ה"א). וצ"ל שבזה מחשבה לא מועילה. ועוד יש ליישב בכ"ד, ואכ"מ.

סיכום הדברים:

- א. הפרשת כל תרו"מ במחשבה בלבד מועילה, ומ"מ מדרבנן יש להפריש לכתחילה כדיבור [חזו"א עפ"י הירוש' ומפרשיו, ותוס' במנחות], או במחשבה כשיש הוכחה ממעשיו. וברכה היא כדיבור [אלא שיש חוששים שאין מברכים כשהמצוה נעשתה במחשבה בלבד, כדלהלן]. ומורינו הגרש"ז רווח שליט"א הרחיב בכל ענין זה לגבי הפרשת חלה בספרו חלקת השדה (ח"א חלה סי' ד), ובתבואת השדה (פ"ח הערה 2). ובדמאי מותר לכתחילה במחשבה [ומ"מ נכון להפריש בפה].
- ב. נחלקו רבותינו לגבי חילול מע"ש ורבעי אם חל במחשבה בלבד, או שצריך מעשה המוכיח שהפריש, או שצריך שיהיה עסוק כדיבור באותו ענין [וכ"ד הרמב"ם בפיה"מ והר"ש והרא"ש והמגיה]. ובדעת הרמב"ם בהלכותיו י"ס שחל במחשבה בלבד [וגם לשיטתם לכתחילה יחלל כדיבור, כדלעיל], וי"ס שמצריך מעשה מוכיח, ונלענ"ד שכן נוטה לשונו, וכדבריו בפיה"מ [כשמברך על החילול יש להחשיבו כעסוק באו"ע, אלא שיש חוששים לברך על מצוה שבמחשבה, כדלהלן]. אמנם מורינו הגרש"ז רווח שליט"א נוטה כדברי רבים מרבותינו הסוברים שכוונתו שחל במחשבה.
- ג. כשמברכים על ההפרשה או החילול יש שחוששים שאין לברך כשהמצוה נעשית במחשבה, ולכן ראוי להפריש ולחלל כדיבור. וי"ח. אמנם כאמור כבר הוכיח מורינו הגרש"ז (שם) שכשמברך על הפרשת חלה ומפריש א"צ לומר הרי זו חלה. ע"ש בהרחבה.
- ד. מי שבירך על פרי ולפני שהתחיל לאכול נזכר שהפירות אינם מעושרים, למסקנת החזו"א בין אם ההפרשה והחילול הינם בברכה ובין כשאינו מברך, יאמר בפיו את נוסח ההפרשה [גם לפי מש"כ לפני שחזר בו ראוי לומר], וכ"ש בחילול, שי"ס שבמחשבה לא מועיל חילול, כדלעיל, א"כ ודאי שיחלל בפיו, ואינו הפסק.
- ה. אם לא קרא שם למע"ש, יכול לקרוא שם מע"ש במקום מסוים, ויאכל קצת ממקום אחר, ואז יפרה את המע"ש.
- ו. כשהחילול נעשה בדרך מקח, דהיינו שמוכר פירות מע"ש ומקבל תמורתם כסף, נתפס הכסף בקדושת מע"ש [אא"כ הוא מק"ט, כגון שקנה במעות מע"ש פירות בריחוק מירושלים] אף שלא דיבר, ואף כשלא חשב לחלל את הפירות. וכן בזמן שביהמ"ק קיים, וקנה במעותיו בהמה בירושלים, חל החילול אף שלא דיבר או חשב על החילול [אגב, כשמחלל דרך מקח מדעת, מברך על החילול, בין כשמחלל פירות על מצות בגבולין, ובין כשקונה בירושלים במעותיו בהמה לשלמים או מאכל אחר (עפ"י חזו"א דמאי פ"ג ה"ז)].

הגאון דבי אליהו בנימין מאדאר שליט"א

ראש בית הוראה 'מים טהורים'
מראשי ישיבת 'כסא רחמים'

גידולי גג ובית אם חייבים בתרומה ומעשר או לא – חלק ב

דין גדולי בית

הגאון 'שמע שלמה' פתח ליה פתחא להאי דינא מדוכתא אחריתא, וכתב לפטור גדולי גג משום דדמו לגדולי בית, ובזה יש להאריך:

הכי גרסינן בירושלמי (פ"ק דערלה סוף מ"א): רבי יוחנן בשם רבי ינאי אילן שנטעו בתוך הבית חייב בערלה ופטור מן המעשרות, דכתיב עשר תעשר את כל תבואת זרעך היוצא "השדה", ובשביעית צריכה [כלומר ספק], דכתיב ושבתה הארץ שבת לה' [דמשמע כל שהיא ארץ וקרקע צריכה לשבות], וכתיב שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור [דמשמע דוקא שדה]. ע"כ. ולא נפשט הספק. נמצא דבערלה חייב בודאי גם בתוך הבית, כי אין בערלה פסוק שכתוב בו שדה, אלא ונטעתם, כל נטיעה בכל מקום במשמע. ובמעשר ודאי פטור, דכתיב היוצא השדה, ובית אינו שדה. ובשביעית ספק, כי מוזכר בה לשון ארץ שכוללת כל מקום ובית ג"כ, ומוזכר שדה דמשמע למעט בית. ודעת הגאון הש"ש, דגג דינו כבית, ולכן בערלה ודאי חייב, אבל במעשר דבית פטור, ה"ה לגג, וגם בשביעית דספק הוא, י"ל דאזלינן ביה לקולא, ומינה לגג. את"ד נר"ו.

והשתא נובין ונדון בה בס"ד, דהנה גבי מעשרות, כתב רבנו הרמב"ם (הלכות מעשר פ"א ה"י) בזה"ל: אילן שנטעו בתוך הבית פטור מן המעשר, שנאמר עשר תעשר את כל תבואת זרעך היוצא השדה. ויראה לי שהוא חייב במעשרות מדבריהם, שהרי תאנה העומדת בחצר, חייב לעשר פירותיה אם אספן כאחת. עכ"ל. הרי דס"ל דאף בתוך הבית ממש, דפטרינן ליה בירושלמי להדיא, חייב מדרבנן. וא"כ כ"ש בגג. ואע"פ שהראב"ד שם חלק עליו וסבר דפטור אף מדרבנן. ע"ש טעמו. אגן בדין אולינן בתר הרמב"ם בעלמא, כנודע. וכ"נ מדברי מהר"י קורקוס ומרן הכ"מ שם. ולא נותר לדון אלא גבי שביעית. והנה רבנו הגדול הרמב"ם ז"ל, הביא דברי הירושלמי גבי מעשר דפטור [מה"ת] וכנ"ל בסמוך, גם הביא הדין של ערלה דחייב בתוך הבית, כמ"ש בהלכות מע"ש (פ"י ה"ט) אילן שנטעו בתוך הבית חייב בערלה. ע"כ. ואילו ספק הירושלמי גבי שביעית השמיט ולא הביאם כלל. וכבר העיר בזה הגאון משנה למלך (ריש הלכות שמטה) כנודע. ואנחנו לא נדע מה סובר בזה, אם להקל אם להחמיר, שהרי לא כתב מאומה. והגאון שמע שלמה פשיט"ל דאולינן בהאי ספקא לקולא, וע"ז כתב דהא דתנן דבצלים שהשרישו בעליה טהרו מלטמא, הא לכל מילי כתלושין דמו, וכ"פ הרמב"ם שפטורים מן המעשרות. היינו טעמא דעליה דמיא לבית, וגדולי בית פטורים מן המעשר, ולכן הרמב"ם הסמיך דין גדולי בית, לבצלים שהשרישו בעליה (הלכות מעשר פ"א ה"י-ה"א), לומר דטעם אחד להם. ומזה למד גם לגבי שביעית. וס"ל דגג דמי לבית, ולא פסק מרן כהרא"ש דגדולי גג חייבים, רק בערלה, דשם גם בית חייב בערלה, וזה מוסכם מהראשונים, אבל בתרו"מ ושביעית דבית פטור, ה"ה לגג. עכת"ד. והנה במעשר הדבר פשוט שגדולי גג חייבים, דאפילו תאמר שגג שוה לבית, חייב מיהא מדרבנן,

א. עם ההורדה לדפוס נתקבלה הבשורה המרה על פטירתו של חמיו של הרב הכותב שליט"א - הוא 'שר ההלכה' של ישיבת 'כסא רחמים' הגאון רבי רחמים מאזוז זצוק"ל, אשר היה מופלא בשקידתו, ובהתמדתו בתורה הקדושה והיה עוסק בספרי רבותינו זיע"א שהיו פחות עוסקים בהם, והיה אומר שכיון שפחות עוסקים בהם, הוא עוסק בהם כדי שיהיו שפתותיהם דובבות. חבל על דאבדין ולא משתכחין.

וכנ"ל. וא"כ ע"כ דבצלים שהשרישו בעליה דפטורים ממעשרות, אינו משום דעליה דינה כבית, רק משום שאינו רוצה בהשרשתם, שהשרישו מאליהם, וכמו שאמרו בירושלמי. ומ"ש הגאון נר"ו (סוף ס"ח), דהירושלמי בא לומר מדוע אינם חייבים מדרבנן דלא גרע מעציץ שאינו נקוב, ובפרט לפמ"ש הרמב"ם דגם בבית חייב מדרבנן, ולכן נתנו טעם דכאן אינו רוצה בהשרשתם. ע"ש. לענ"ד הוא דוחק מבואר, דאם איתא, דפשיט"ל לירושלמי דעליה שוה לבית, מהיכא תיסק אדעתין, דמדרבנן מיהא חייב, הרי הוא חידוש שחדשו הרמב"ם ויליף ליה מדין תאנה שבחצר, והראב"ד פליג עליה. ונאמר שהיה פשוט לירושלמי ובא לומר טעם לפטור מדרבנן, הוא דוחק, ועכ"פ בורע בגג בכוונה תחלה, חייב במעשר גם לדברי הגאון שמע שלמה. ולא נותר לדון רק גבי שביעית. והנה גם בזה, הרי הרמב"ם לא הביא כלל דין גדולי בית בשביעית שמוותרים, ואיך נבוא ונאמר ונחדש שגם גדולי גג מותרים בשביעית. וכן העיר בזה מרן הגאון האמתי ראש הישיבה זצ"ל הכ"מ בהסכמתו לספר שמע שלמה. ע"ש. אלא שההמ"ח נר"ו כתב להביא שתיים-שלוש ראיות שגג שוה לבית, ולכן סמך להקל בזה, ולענ"ד עדיין יש לדון, כאשר אבאר בס"ד.

ראיות הגאון שמע שלמה ודחיות להן

(1) מה שכתב הגאון נר"ו (סוף ס"ח) להביא ראיה מהלכות בכורים שכתב הרמב"ם (פ"ב ה"ט): הגדל בעציץ אע"פ שהוא נקוב והגדל בספינה אינו מביא ממנו כל עיקר, שנאמר בארצם. [בכורי כל אשר בארצם]. אבל מביא מן הגדל בגג או בחורבה. עכ"ל. ומלשון זה נראה דגג נחשב ארץ ולא שדה. ובמנחות (פ"ד) אמרו אין לי אלא בשדה, מנין לרבות שבגג ושבחורבה וכו', ת"ל בכורי כל אשר בארצם. הרי מפורש דגג בכלל ארץ ואינו בכלל שדה, אלא הוא כחורבה שהיא בית. וכן משמע מדברי הרמב"ם שהשוה גג לחורבה, ובחדא מחתא מחתינהו, דאין גזרת הכתוב לפטור מקום שיש בו מחיצות ותקרה דוקא, רק התורה כתבה היוצא השדה, וממעטינן כל שאינו שדה ע"ש. הנה אע"פ שהראיה מדברי הרמב"ם אינה מבוארת כ"כ, וממה שהשוה גג לחורבה, אין ראיה מכרעת דלא מקרו שדה. מ"מ הראיה מהגמרא במנחות, נכונה היא, דמשמע דגג וחורבה אינם בכלל שדה, ולהכי אצטריך לרבונייהו. ואע"פ שהיה אפשר לדחות זה באיזה פירושים אחרים, שינויי דחיקי לא משנינן, ובלתי אל האמת עינינו, וראיה מהימנא היא. ועיין עוד בתחלת הספר בהשיבו ע"ד מרן ראש הישיבה זצ"ל הכ"מ, שכתב ההמ"ח להביא עוד ראיה שגג דינו כבית ולא כשדה, מדברי הרמב"ם הנ"ל (אות ה) גבי מעשר, שאף שחכמים פטרו אילן הגדל בבית ממעשר, כתב הרמב"ם שחייב מדרבנן, והביא ראיה מתאנה הגדלה בחצר. ואם איתא דבית היינו דוקא במחיצות ותקרה, מאי ראיה מחצר שאינה מקורה לבית, אלא ודאי דשדה היינו דוקא שדה כפשוטה הנמצאת בחוץ ומיעדת לזריעה. ולכן בין חצר ובין גג אינם שדה, ופטורים ממעשר מה"ת מיהא, ושביעית אינה נוהגת בהם, למאי דנקטינן בעיא דירושלמי בשביעית לקולא. עכ"ד ע"ש.

והנה בתחלה אומר דהן אמת דחזי הוית להגאון החזו"א (מעשרות ס"ז אות ה) דפשיט"ל דכל שניטע בקרקע ממש כמו בחצר או בגג שאין עליו תקרה, ה"ז חייב, ולא דמי לבית, ונדחק ליישב ההיא דמנחות, דלאו משום דגג אינו שדה, אלא משום שאינו מובחר [וכן פירשו בגמרא הוצאת שוטנשטיין], ועפ"ז הוק"ל מה ראיה מביא הרמב"ם מחצר לבית שחייב מדרבנן, ודחק לפרשו ותמה על מרן הכ"מ. ע"ש. ואחר בקשת המחילה הראויה מהדר"ג ז"ל דבריו בזה לא נתחווור, וכבר ראיתי להגר"ש עמאר נר"ו בספרו כרם שלמה ח"ב (דיני שביעית ס"א) שעמד על דבריו. ודבריו נאמנו מאד בזה. ומ"מ אומר אני בעניותי, כי אע"פ שהראיות נכונות דכל שאינו שדה ממש, בין אם יש לו תקרה כבית, בין אין

ב. ומה שנתקשה אח"כ (סוף ס"ט) על תחלת לשון הרמב"ם גבי עציץ שמיעטו מדכתיב בארצם, והול"ל דכתיב מארצן ולא כל ארצן, שהרי עציץ הוא בכלל ארץ שהרי עציץ נקוב חשיב מחובר, והניח בצ"ע. ע"ש. לענ"ד י"ל בפשיטות, דס"ל להרמב"ם דאף דחשיב מחובר, מ"מ סוף סוף אינו בארץ עצמה, רק דחשיב מחובר, ושפיר מיעטו מתיבת בארצם.

לו תקרה כגג וחצר, אינו שדה. מ"מ אין לדחות מזה את דברי הרא"ש, ואין ללמוד מכאן להקל בכל נטיעות גג וכיוצא. תדע, דאם כן שראיות אלו נכונות לזה, נמצא שנעלמה מהרא"ש ז"ל סוגיא דמנחות, וזה דבר שלא ניתן ליחשד בכך מאן דנהירין ליה שבילי רקייעא - כמ"ש מרן הב"י ביו"ד סי' קיב על הרשב"א ז"ל שאין לחשדו שנעלם ממנו ירושלמי - ומינה להרא"ש שהוא אחד מעמודי ההוראה, שודאי וכ"ש שאין לחשדו שנעלם ממנו תלמוד בבלי. ויתרה מזו, הרי הרא"ש בתשובה ההיא, הביא אותה סוגיא דמנחות שבאותו עמוד ממש, ולמד ממנה כמו שכתב, שהגדל בגג חייב בתרומות ודינו כמחובר לכל דבר. ואיך יתכן שנעלם ממנו שורות מספר קודם לכן דמוכח איפכא, שאין דינו כשדה וממילא אינו חייב במעשרות [מה"ת מיהא]. לכן נלע"ד ליישב בהקדים, הדנה הראב"ד בהשגותיו ע"ד הרמב"ם (הלכות מעשר פ"א ה"י) אחר שכתב דפשט הסוגיא, דבית פטור ממעשר אף מדרבנן, כתב והראיה שהביא מחצר אינה כלום, דחצר שנטעה או שזרעה היינו שדה. וכתב מרן הכ"מ דכוונתו לירושלמי דמעשרות (פ"ג ה"י) דאמרינן אמתניתין דתאנה בחצר, שאם החצר נעדרה וזרעה רובה, הרי היא כשדה. ומשמע להראב"ד דירושלמי פירושא דמתניתין היא לומר דמתניתין מיירי בחצר שהיא נעדרת, וא"כ הרי היא שדה ממש, וא"כ הוי דין פירותיה, דין פירות הנטועים בשדה שהם חייבים, דשפיר קרי ביה היוצא השדה, משא"כ בנוטע בבית, דלא קרינן ביה היוצא השדה. וע"ז הוסיף מרן, ויש לתמוה על הראב"ד, דהא הירושלמי לא קאמר דמיקריא שדה, אלא בנעדרה רובה, ובורע ולא בנטע, והראב"ד עצמו חילק כן לקמן (פ"ד ה"י). וא"כ מתניתין דמיירי בנטע אילן, פשיטא דלא מיקריא שדה, כיון שאין כאן זרע ולא נעדרה רובה, א"כ שפיר מייתי רבנו ראייה לאילן שנטעו בתוך הבית. עכ"ד. וכ"כ הרדב"ז ומהר"י קורקוס ז"ל.

נמצא שאם עדר וזרע החצר, דינה כשדה וחייבת בתרו"מ מן התורה, כשדה ממש. א"כ אתי שפיר דברי הרא"ש בתשובה, שהרי הוא ז"ל מדבר באופן שרצף כל הגג ברובדין של אבן ומלאו כולו עפר ונטע בו כרם. היש לך כרם גדול מזה?! ואף שהוא על הגג אין בזה כלום, דעד כאן לא קרי לגג שאינו שדה, אלא כשעדיין משמש לגג כשאר גגין, והחצר משמשת לחצר כשאר חצירות, שעושים בהם פעולות הנצרכות והמיועדות להם. אבל כשזרע כל החצר, הפכה לשדה, וכשנטע כל הגג, הפכו לכרם ממש. ולכן לא דן הרא"ש מצד בית ושדה כלל, דפשיט"ל שדינו כשדה, ולא הוצרך רק לדון אם דינו כעציץ התלוש, או כמחובר, וברור בס"ד. ואל תקשה, א"כ מאי מוכח לה הרא"ש ממתניתין דבצלים דבקרקע עליה, והרי שם ודאי שלא זרע כל העליה, רק בצלים שהשרישו, והיכי יליף מינה דהוי מחובר ממש לכל מילי, דיי"ל שלא למד הרא"ש ממשנה זו, רק שדין הגג כמחובר, אבל אה"נ דלענין מעשרות הוי פטור מצד אחר. [ולקושטא מדרבנן חייב]. ומ"ש דחשיב מחובר גמור לכל מילי לערלה לתרומה ולהכשר ולטומאה, היינו בגג שנטעו כולו. ושוב בינותי דלפ"ה יש לעיין במתניתין דבצלים, דהא קתני אם נפלה עליהן מפולת, הרי הן כנטועין בארץ. ומשמע לגמרי, וכן מפורש בתוספתא (פ"ג דמעשרות ה"י) אטורין בשביעית וחייבין במעשרות, והביאה הגר"א וכנ"ל. הרי מפורש דחייבין במעשר, והרי להרא"ש התם מיירי בקרקע עליה, ואיך חייבין במעשר. ולומר דמכאן ראייה להרמב"ם דחייבין מיהא מדרבנן, הוא דוחק, שלא הביאו התוספתא לראיה. וגם הרי להראב"ד פטור לגמרי. ואין לומר דא"כ נאמר שמכאן ראייה לפירוש הגר"א דהתם מיירי בארץ ממש ולא בעליה. זה אינו, דהא ע"כ גם להגר"א לא מיירי בשדה ממש, חדא דא"כ אמאי קתני כנטועים בשדה, לתני כנטועים ותו לא. ותו דבשדה ממש, מאן מייתי מפולת להתם, ומה נפל עליהם. אלא ודאי גם להגר"א היו הבצלים בארץ סמוך לבית, ונפל עליהם הכותל וכיוצא. והרי אין שם שדה ע"ז, דחצר או צידי רה"י הוא, והיכי קתני שחייבים במעשר. ואחר ההתבוננות בס"ד נלע"ד דאדרבא מכאן ראייה לדברינו הנ"ל, דכל פטור חצר ובית, כשמשמישים לצרכיהם, אבל כשזרעם או נטעם לגמרי, הרי הם כשדה. וא"כ אף אי נימא דמתניתין ותוספתא מיירי בקרקע עליה כדברי הרא"ש, כיון שנפלה עליהם מפולת ואינה משמשת עוד כעליה, הו"ל כשדה, שהרי אין שם עליה עליה, ויש שם זרעים. ועכ"פ עיקר דברי הרא"ש נאמנו מאד, דגג שמלאו עפר ונטע בו כרם, אין לך כרם גדול מזה. וגם

דן גדולי בית ♦ מאמרים הלכתיים

מֵרֵן הַשֵּׁעַ כְּתָב: הַנוֹטֵעַ בַּגַּג שְׁמֵלְאוֹ עֵפֶר, דְּבִכְהֵ"ג הוֹ"ל כְּשֶׁדָּה מִמֶּשׁ. וְשׁוֹרֵר לְהַגְאוֹן שְׁמַע שְׁלֵמָה נֵר"ו בְּרִישׁ סְפָרוֹ, שְׁנִגְשׁ מִזֶּה, אֲלֵא שְׁלֵמֵד מִירוּשְׁלַמִי זֶה [שֵׁאֵם זֶרַע רֹבֵה הָרִי הִיא כְּשֶׁדָּה], שְׁחֲצֵר זֹו אִינָה מְקוֹרָה, שֵׁאֵם הִיא מְקוֹרָה, נִרְאָה פְּשׁוּט דֹאפִילוֹ יִזְרַע רֹבֵה פְּטוֹרָה, דְּעִיִּין אִינָה בְּכֻלָּל שְׁדָה, אֲלֵא רֶק בְּחֲצֵר אִמְרוֹ שֵׁאֵם זֶרַע רֹבֵה הָרִי הִיא כְּשֶׁדָּה וְחִיבֵיתָ, וְלִמָּה יִגְרַע גַּג מְחֲצֵר. וְאִדְרָבָא י"ל דִּגַּג אִפְשָׁר זֶרַע רֹבֵו פְּטוֹר, מִשׁוּם דְּלֹא דְמִי עִדִּיִן לְשֶׁדָּה אֲלֵא לְבֵיתָ. ע"ש.

הִנֵּה אַע"ג דְּסֵתֵם חֲצֵר אִין בַּה תְּקָרָה, וּפְשֵׁטָא דְּמִילְתָא דֵהכִי מִיירִי בִירוּשְׁלַמִי, מ"מ לֹא יִדְעֵתִי בְּעִנְיֹתִי מְדוּעַ פְּשׁוּט לֹו נֵר"ו דֹאֵם יֵשׁ תְּקָרָה וְדֹאֵי אִפִּילוֹ יִזְרַע רֹבֵה פְּטוֹרָה, וְכֻתְבֵי דִי"ל כֵּן גַּם בַּגַּג, דְּלֹא דְמִי לְשֶׁדָּה, וְהָרִי בִזֶּה אֲנַחְנוּ חוֹלְקִים בְּסִבְרָא עַל הָרֵא"ש, וּמְשׁוֹינָא לִיָּה לְשֵׁנְאִיָּה דֵהרֵא"ש ז"ל טוּעָה בְּדַבֵּר מִשְׁנָה חֲלִילָה, וְשִׁכַח סוּגִיא דְּמִנְחֹת שְׁהִבִיאָה שֵׁם, וְחֵס לִיָּה לִזְרַעִיָּה דֹאבָא דְּנִימָא הִכִי, שְׁהָרִי אִם הֵהוּכַחָה מִסוּגִיא דְּמִנְחֹת נְכוּנָה, וְגַג לְעוֹלָם דִּינוֹ כְּבֵיתָ, א"כִי יִהִיָּה פְּטוֹר מִתְרוּ"מ, דֹאִילָן שְׁגַדְל בְּבֵית פְּטוֹר מִמְעַשְׂרוֹת, כְּדֹאִיתָא בִירוּשְׁלַמִי, וְהִבִּיאוּ הָרֵא"ש גּוֹפִיָּה בְּפִסְקִיו (הִלְכוֹת עֶרְלָה ס"ג א). וְאֵל תֹּאמֵר שְׁהוּא רֶק לִיִּשְׁבֵי דְעֵת שֹׁאֵר הָרֵאשׁוֹנִים שְׁחוֹלְקִים עַל הָרֵא"ש, וְאֵה"נ שֵׁאִין זֹו סִבְרָא פְּשׁוּטָה וִי"ל לְהִפְיֵךְ, רֶק שְׁכָן סוֹבְרִים שֹׁאֵר הַפּוֹסְקִים. זֶה אִינוֹ כֻלָּל, שְׁהָרִי לֹא מְצִינּוּ בְּשׁוּם מְקוֹם שֹׁשֵׁאֵר הָרֵאשׁוֹנִים חוֹלְקִים עַל הָרֵא"ש בִּזֶּה, רֶק שֵׁאֲנַחְנוּ מִשְׁעֵרִים בְּדַעֲתָם לְפִי סִבְרַתְנוּ. וְאִם הָרֵא"ש אִינוֹ סוֹבֵר כֵּן, אִפְשָׁר דְּכ"ע מוֹדוֹ לִיָּה, וּבִטְלָה מְחֻלּוֹקָתָ. וּבִאֲמַת שְׁלֹא יִדְעֵתִי בְּעִנְיֹתִי מְדוּעַ פְּשִׁיטָא לִיָּה לְמֵר דֹאֵם יֵשׁ תְּקָרָה אוֹ בַּגַּג אִף שִׁזְרַע רֹבֵו פְּטוֹר. דֹאִדְרָבָא, מִסִּבְרָא י"ל כֻלָּ שְׁזֹרַע רֹבֵו וְכוּלּוֹ, אִף שְׁהוּא בַּגַּג אוֹ תַחַת תְּקָרָה, מָה בְּכַךְ, הָרִי קַעַת מִשְׁמַשׁ לְמְקוֹם זֶרַע תֹּאנָה וְגַפְּן וְרִמּוֹן, וְהַפֵּךְ לְהִיּוֹת נַחֲלַת שְׁדָה וְכֵרֶם, וְכֻנ"ל בְּס"ד. וְכֵן נִרְאָה מְדַבְּרֵי הָרֵא"ש שֵׁאֵף שְׁלֹא הַזְכִּיר הֵהִיא דֹאִילָן בְּבֵית שְׁפִטוֹר מִמְעַשֵּׁר, מ"מ כְּתָב בְּתו"ד כְּמָה פְּעֻמִּים, שְׁהִדְבֵר תְּלוּי בְּדֶרֶךְ זְרִיעָה, כְּמ"ש וְלֹא חִיבָה תוֹרָה לְהַפְרִישׁ מְעַשֵּׁר אֲלֵא תְבוּאֵת זֶרַעַךְ, כְּדֶרֶךְ שְׁהַעוֹלָם זּוֹרְעִים, וְהִיּוֹצָא הַשְּׁדָה שְׁנָה שְׁנָה, וְאִין דֶּרֶךְ לִזְרֹועַ בְּדַבֵּר הַמִּיטְלָטֵל וְכוּ', וְגַם דֶּרֶךְ לִזְרֹועַ כֵּךְ וְכוּ', כְּדֶרֶךְ שְׁבִנֵי אָדָם מוֹצִיאִים לִזְרִיעָה, וְאִין דֶּרֶךְ לִזְרֹועַ וְכוּ', אֲבָל בְּנֶדוֹן זֶה שְׁמִילָא הַגַּג וְנִטְעַ בּוֹ כֵרֶם שְׁהוּא דְבֵר קְבוּעַ עִדִּיף טְפִי, וְגַם דֶּרֶךְ הַעוֹלָם לִזְרֹועַ כֵּךְ וְכוּ'. ע"כ"ל. וּמִשְׁמַע דֹאזְלִינָן בְּתַר דֶּרֶךְ הַעוֹלָם, וְכֻלָּ שְׁהַכְשִׁירוֹ הַמְקוֹם וְיַעֲדוּהוּ לִזְרִיעָה, וּמִמְלֵאִים אוֹתוֹ נְטִיעוֹת זּוֹרְעִים, הוֹ"ל שְׁדָה מִמֶּשׁ, וְחִיבֵי בְּמַעֲשְׂרוֹת. וְהָרִי הוּא כְּמִבּוּאֵר.

וְחִזִּי הוּיָת לְמוֹפָה"ד מֵרֵן הַגְרַע"י זְצ"ל בְּסִפְרוֹ חוּזוֹן עוֹבְדִיָּה תְרוּמוֹת וּמַעֲשְׂרוֹת (עֵמוּד מ"ב) שְׁכֻתָב הַנוֹטֵעַ אִילָן בְּתוֹךְ הַבֵּית וְנִתְּן פִּירוֹת, מִן הַתּוֹרָה פִּירוֹתֵי פְּטוֹרִים מִתְרוּ"מ, שְׁנֵאִמֵר עֶשֶׂר תַעֲשֵׂר וְכוּ' הִיּוֹצָא "הַשְּׁדָה", וְלֹא מִן הַבֵּית. אוֹלָם נַחֲלָקוּ הַפּוֹסְקִים אִם פִּירוֹתֵי חִיבִים בְּתְרוּ"מ מְדַרְבְּנָן, דְּלֵהֲרַמְב"ם חִיבִים מְדַרְבְּנָן, וְלֵהֲרַב"ד פְּטוֹרִים לְגַמְרִי. אוֹלָם הַמִּיקָל כְּדַבְּרֵי הָרַב"ד, אִין מְזַנְחִין אוֹתוֹ. ע"כ"ל. וְבֵהֲעֵרָה כְּתָב הֶרֶב, דְּנִרְאָה דֵהֲרַמְב"ם וְהֵרַב"ד אֲזִילֵי לְטַעֲמִיָּהוּ, דֵהֲרַמְב"ם (הִלְכוֹת מַעֲשְׂרוֹת פ"א ה"ט) כְּתָב שְׁתְרוּ"מ שֵׁל כֻלָּ פִירוֹת הַאִילָן מִן הַתּוֹרָה, וְלִפִּיכֵךְ יֵשׁ לְגַזּוֹר גַּם עַל פִּירוֹת הַאִילָן שְׁבֵתוֹךְ הַבֵּית, אִטּוֹ הַנִּיטְעִים בְּשֶׁדָּה. וְאִילוֹ הָרַב"ד (ש"ס) חוֹלֵק וְס"ל שֵׁאִין חִיּוֹב תְרוּ"מ מִן הַתּוֹרָה אֲלֵא בְּדַגְן תִּירוּשׁ וְיַצְהָר, לְפִיכֵךְ לֹא גּוֹרוֹ, דְּגוֹרָה לְגוֹרָה לֹא גּוֹרִינָן. וְאִם הַדְּבָר כֵּן, כִּיּוֹן שְׁדַעַת רֹבֵו הַפּוֹסְקִים שְׁפִירוֹת הַאִילָנוֹת כּוֹלָם (לְבַד מִדַּגְן תִּירוּשׁ וְיַצְהָר) חִיבִים רֶק מְדַרְבְּנָן, וְמָהֵם הַתּוֹסְפוֹת וְהֵרַמְב"ן וְהַמֵּאִירִי וְהָר"ש וְהַרְשֵׁב"ץ וְתַר"י, א"כִי יִכּוֹל לְהִיּוֹת שִׁיִּסְבְּרוּ כְּדַעַת הָרַב"ד, שֵׁאִילָן בְּתוֹךְ הַבֵּית פְּטוֹר לְגַמְרִי. וְא"כִי הִכִי נִקְטִינָן. וְעַכ"פּ בְּזֵה"ז דְּקִי"ל דְּתְרוּ"מ מְדַרְבְּנָן, א"כִי הָרִי אִמְרוֹ בְּע"ז (ו). בְּשֵׁל סוֹפְרִים הֵלֵךְ אַחֵר הַמִּיקָל. וְא"כִי יֵשׁ לִילֵךְ אַחֵר הָרַב"ד לְפְטוֹר. ע"כ"ד ז"ל. וְהִנֵּה בְּתַחֲלָה אִמְרֵתִי לְהַעֲיֵר גְּבִי מְחֻלּוֹקָתָ הָרֵאשׁוֹנִים אִם שֹׁאֵר הַאִילָנוֹת חִיבִים מֵה"ת, שֵׁאֲמַנֵם דְּעֵת רֹבֵו הָרֵאשׁוֹנִים בְּמְקוֹמוֹת רְבִים שֵׁאִינֵם חִיבִים מֵה"ת, וְעִיִּין בְּהוּצָאָת פְּרִנְקָל הִלְכוֹת תְרוּמוֹת (ש"ס) בְּמְקוֹרוֹת וְצִיּוּנִים שֵׁאֲסַפּוּ אֵת הַשִּׁיטוֹת מְכֻלָּ הַתְּלַמוֹד בְּבִקְיָאוֹת גְּדוּלָה). מ"מ אִין כֻלָּ הַדְּעוֹת שׁוֹת בְּזֵה, וְיֵשׁ שִׁיטוֹת שׁוֹנוֹת. עִיִּין עֲלֵיהֶם. וְרֵאִיתִי לְהַעֲיֵר כֹּאֵן בְּקִצְרָה, דֵהנָה מֵרֵן בְּכֻסָּף מִשְׁנָה (ש"ס) ע"ד הֵרַמְב"ם שְׁכֻלָּ אוֹכֵל אָדָם הַנִּשְׁמֵר חִיבֵי בְּתְרוּ"מ, כ' דְּלִישְׁנָא דִירוּשְׁלַמִי וְדִסְפְרֵי מְסִיַע לִיָּה, וְשִׁכָן מִשְׁמַע בְּתַלְמוּדָא דִידָן בְּפ"ג דְּעִירוּבִין (כְּצ"ל, ע"ס הַגְהוֹת

רעק"א) ובפרק הפועלים, ובפ"ק דר"ה (יב. טו) מוכיח כן. וסיים ואין כן דעת הראב"ד. וכן דעת רש"י בר"פ כיצד מברכין (ל.ו): והוסיף ולישנא דגמ' שם הכי הוא, מעשר אילן דבארץ גופה מדרבנן. ע"כ. והנה אמת נכון הדבר שכ"ה בתלמוד לפנינו, וע"ז כ' רש"י שם דמעשר פירות האילן דבארץ גופה דרבנן, שהתורה לא חייבה לעשר אלא דגן תירוש ויצהר. ע"ש. מיהו ודאי שלא תיתכן קושיא כזו ע"ד רבנו הרמב"ם שתלמוד ערוך נגד דבריו להדיא, ובפרט שכמה סוגיות מסייעות לו, כמ"ש מרן הכ"מ בראש דבריו. והנה בספר היקר דקדוקי סופרים (אות ב) הביא גירסא ה"מ במעשר דרבנן, אבל ערלה דאורייתא. וכתב דודאי זו היתה גירסת הרמב"ם, דס"ל דמעשר אילן דאורייתא. רק דבזה"ז כל המעשרות מדרבנן. ושזהו מה שאמרו מעשר דרבנן, פירושו בזה"ז. לאפוקי ערלה דגם בזה"ז היא מה"ת. ושכ"ג כמה ראשונים. ועוד הוסיף, שיש גורסים משער ירק דרבנן. ע"ש. ובאמת דבפירוש רב נסים גאון הנדפס בגליון, גרס כן הוא ה"מ משער ירק דבארץ גופיה מדרבנן, והביא מקור לזה מדגרסינן בר"ה (יב.) לירקות ולמעשרות, אמרינן לירקות מאי ניהו מעשר ירק, היינו למעשרות. תנא דרבנן וקתני דאורייתא. ובמסכת יומא (פג.) גוזזין לו כרישין, וא"צ לעשר. ואמרינן דמעשר ירק מדרבנן. ובתחלת מסכת מעשרות דבני מערבא אמרינן ירקות מנין, איסי בן עקיבא אומר המעשרות לירק מדבריהן, לפי שהכתוב לא זכר אלא זרע הארץ ופרי העץ, כדכתיב וכל מעשר הארץ מזרע הארץ ומפרי העץ, אבל ירק מדרבנן הוא, כדפרשית. עכ"ד. ומבואר באר היטב בכל דבריו, שרק ירקות מדרבנן, שע"ז הביא כל אותן הוכחות.

ותימה שבדפוס ווילנא הגיהו בקביעות דבריו מעשר אילן במקום ירק. והוא תמוה מאד, דודאי גרס ירק, כמו שמבואר בכל דבריו. איברא דלכא' היא גירסא תמוהה, דהא בסוגיא עסקינן בצלף, וצלף אילן הוא כדמשמע סוגיא דהתם. ויש ליישב, דהא אפשר דמין ירק הוא, כדאמרינן התם דב"ש ספוקי מספקי להו, א"כ ה"ק אי אמר הלכה כר"ע בחו"ל שאין מתעשר ממנו אלא אבינות בלבד, הו"א ה"מ מעשר ירק וכו', ופירושו דהו"א שהוא מין ירק, וחייב במעשרות מדרבנן, וכיון שיש ספק מה הוא פרוי, הקילו לעשר ממנו רק אבינות, דסד"ר לקולא. ואיך שיהיה, אשכחן מיהא פלוגתא דרבנותא אם מעשר אילן הוא מה"ת או מדרבנן. ועיין להרדב"ז הלכות תרומות (פ"ב ה"ו) שכתב דנראה שהוא מחלוקת אמוראים וסוגיות מתחלפות. ועיין לו עוד בהלכות מעשר (פ"א ה"ט) מ"ש בזה.

ח) ועתה אשובה אל דברי גדול דורנו זצ"ל שכתב לתלות מחלוקת הרמב"ם והראב"ד גבי אילן שנטעו בתוך הבית אם חייב במעשרות במחלוקת זו. ואני העני קשה לי, למה לנו לחפש טעמים למחלוקתם, והרי הרמב"ם נימק דבריו שכתב להביא ראיה לזה, שהרי זו לשונו: ויראה לי שהוא חייב במעשרות מדבריהם, שהרי תאנה העומדת בחצר חייב לעשר פירותיה אם אוספן כאחת. עכ"ל. הרי שלא כתב שגזרו על הניטעים בבית אטו הניטעים בשדה, אלא שחייבים מדרבנן. ואם כוונת הרב ז"ל נכון שכן מוכח, אבל מדוע חכמים עצמם חייבו. הנה הטעם הפשוט כמו שחייבו מעשר בירק שלכל הדעות הוא מדרבנן, ואף להסוברים שגם מעשר אילן מדרבנן, אעפ"כ גזרו וחייבו בירקות, כדי שלא יהנה אדם במאכל בלי לעשר, ה"נ להרמב"ם בנטע בבית. ואין זה תלוי במחלוקת הנוכרת. תדע, שהרי גם להרמב"ם מעשר חרובין מדרבנן, כמ"ש בפירוש לעיל מינה בסמוך (ה"ט), וע"ז אמר שאילן שנטעו בבית חייב מדרבנן, משמע גם בחרובין. וכן לאידך גיסא הרי גם להראב"ד דגן תירוש ויצהר חייבים מה"ת, ומשמע דגם בנטע גפן וזית בתוך בית, דעת הראב"ד לפטור לגמרי, ול"ג אטו שדה. ועיין עוד במקומות וצינונים (שם) שהראב"ד חזר בו קצת בסוף ימיו, וע"ש שיי"א בדעת הראב"ד שכל שבעת המינים חייבים מה"ת, ועוד דעות שונות. ואין נראה לתלות זה בזה, וגם ז"ל נראה דידע מכל זה, ולכן כתב א"כ יכול להיות שיסברו וכו'. ועיקר סמיכתו על מה שסיים כיון שהמחלוקת בדרבנן, סד"ר לקולא.

אלא שאין זה מוכרח כ"כ, כי נודע שאנחנו נמשכים מאד אחר רבנו הגדול הרמב"ם ז"ל שהיה עטרת תפארת הפוסקים כלשון מרן הב"י בח"מ (ס"ו רז), והוא מאחד עמודי ההוראה, ומרן כתב את שלחנו

הטהור על פיו, ועל הרוב מכריע כמותו נגד אחרים, זולת במקומות מועטים או משום שרוב הפוסקים חלקו עליו, או משום שהמנהג אחרת. הלא"ה פסוק כהרמב"ם נגד אחרים, כמפורסם. א"כ בנ"ד שלא מצינו מי שחולק על הרמב"ם רק הראב"ד ז"ל, אף שגדול בדורו היה, והרואה את השגותיו בכל חלקי התורה ועל כל הלכות הרמב"ם, רואה את גדולתו וחכמתו, ויש השגות נכונות ומכוונות מאד, ונלאו כל אנשי חיל למצוא ידם ליישב דעת הרמב"ם, ופעמים דלית נגר ובר נגר דלפריקנהו. עם כל זה, בכל כיו"ב לדין הרמב"ם הוא המכריע, כי זכה ודבריו נתפשטו בתפוצות ישראל, והוא כמו מרא דאתרין. ובפרט שיש סיוע לדב"ק מדברי התוספתא, כי הנה גאון עוזנו מופה"ד זצ"ל בספרו שם הביא בשם הרב בית יצחק (ח"א חיו"ד סי' פד) שהב"ד הרד"ק במלכים (ב, ד, פסוק ז) שהביא תוספתא במעשה דאשה אחת מנשי בני הנביאים שנעשה לה נס בשמן ע"י אלישע הנביא ע"ה, והלכה לשאלו אם צריכה להפריש מעשר מן השמן, והשיבה כי השמן פטור ממעשר. וכי ע"ז הרב בית יצחק דהטעם משום דבעינן פרי מן השדה, וע"י נס לא הוי פרי השדה. וכי ע"ז הרב חזו"ע, ואפילו למ"ד שאילן שנטעו בבית חייב במעשרות מדבריהם, י"ל דעדיין לא גזרו ע"ז. א"נ מה שנעשה בדרך נס לכ"ע פטור לגמרי. ע"ש. ובעניויותי ל"ז להבין מאי קשיא ליה למר, שהרי הרב בית יצחק טעמא טעים, שאין זה פרי השדה, כלומר שלא גדל מפרי ממש, שלא סחטו זיתים ויצא מהם שמן, רק שמן הביא עוד שמן, כ"ג פירושו. (וצ"ע בפנים). וא"כ א"ש לכ"ע. ויותר מכך ק"ל, דלשון הרד"ק שם אמר לה [הנביא], בעליך זן נביאיה דה' במילתא דלית עלה עישורא, ואף את לית על משחך עישורא, דמן ניסא הוא הדרא. ע"כ. הרי שאמרו הטעם משום שהוא דרך נס, והוא כמ"ש הרב בסו"ד. ומכאן משמע דאלמלא שהיה דרך נס, היה צריך מעשר, אף שהיה בתוך הבית, והוא סייעתא לרבנו הרמב"ם. ובודאי יש לחוש לדבריו ז"ל, וגם הרב בחזו"ע, לא היקל בזה בפשיטות, רק שהמיקל אין מזניחין אותו. ולפמ"ש יש להחמיר בזה יותר.

ויתרה מזו נלע"ד הקצרה, ואמינא מילתא חדתא בס"ד, דאף שאילן שבתוך הבית פטור ממעשר מה"ת מיהא, מ"מ בתרומה חייב מה"ת, דהא מהיכא ילפינן לה שפטור, מדכתיב עשר תעשר את כל תבואת זרעך היוצא השדה, ובמעשר מייירי קרא, לא בתרומה. ותדע עוד, דהרמב"ם לא הביא זה בהלכות תרומות, רק בהלכות מעשר שלאחריהם. ואין לומר כיון שבגמ' לא אמרו כן רק גבי מעשר, כתבו שם. דאם איתא דס"ל דהכי הוא, הו"ל לאתויי גם בתרומה, או לכל הפחות יוסיף בהלכות מעשר, דה"ה לתרומה וכיו"ב, שכן דרכו ז"ל לפרש ולבאר הדברים, לבלתי היות שם ספק. ואל תתמה, דהא משמע כל שחייב בתרומה חייב במעשר וכל הפטור פטור, שדיניהם שוים, כמ"ש הרמב"ם בהלכות מעשר (פ"א ה"ז), ובהלכות מע"ש (פ"א ה"ב). ע"ש. זה אינו, דאה"נ שרוב הדברים שוים ביניהם, אבל ודאי שאפשר שיהיה ביניהם חילוק, וכמבואר בלשון הרדב"ז בהלכות מעשר (ס). וכן מוכח ממ"ש הרמב"ם הלכות תרומות (ספ"א), שאחר שכתב בתרומה בזה"ל מדרבנן, הוסיף וכן יראה לי שהוא הדין במעשרות וכו'. אלמא שאפשר שאינם שוים. וכן שם (פ"ב ה"ו) אחר שכתב שהירקות אין חייבין במעשר אלא מדרבנן שנאמר במעשר תבואת זרעך, והירקות אינן בכלל תבואה, הוסיף וכן יראה לי שה"ה בתרומה, שהרי נאמר בה דגנך תירושך ויצהרך, כל הדומה לאלו וכו'. הרי שאילו נאמר בה לשון המלמדנו כן, אפשר שתרומת ירקות היתה מה"ת. [וע"ש להרדב"ז]. ואף אנו נאמר, דקרא דהיוצא השדה נאמר גבי מעשר, אבל בתרומה דלא כתיב אלא ראשית דגנך תירושך ויצהרך, בכל אופן חייב. ואם תדרוש לטעם הדבר, אע"ג דלא דרשינן טעמא דקרא לחכמים, והאריכו הפוסקים בזה לדין, מ"מ אי איכא טעמא אמרינן ליה, ומצוה להשתדל להבין ציוויי הבורא ב"ה. דאעיקרא דמילתא יש להבין, דבמעשר נמי מדוע דוקא שדה. ואפשר לומר בס"ד, דדוקא בשדה, משום שסתם שדה יש בה שיעור גדול, נצטוינו להוציא מעשר ראשון ושני ועני, כיון שיש לאדם כמות גדולה נצטוה להפריש לצורך אחרים. משא"כ בזרע או נטע עץ אחד בתוך ביתו, שהוא דבר קטן, לא הצריכו הכתוב. א"כ מינה ומינה לגבי תרומה, כיון שמדין תורה חטה אחת פוטרת כל הכרי, ואין בזה כמעט שום הפסד, הצריכו הכתוב להפריש תרומה זו, גם מאילן אחד שבתוך ביתו. כנלע"ד, והוא כפתור ופרח בס"ד.

ואחר שכתבתי זה בזמנו, דיברתי עם כמה מהחברים הרבנים הי"ו, ולא הסכימו לי, והיה לפלא בעיניהם, דפשטא דמילתא דתרומה ומעשרות שוים בכל הפרטים, ונתווכחנו קצת ע"ז. ושוב מצאתי בס"ד להגאון שר התורה ר' חיים קניבסקי זצ"ל בספרו הנודע דרך אמונה בבאור הלכה (פ"א ה"י ד"ה ויראה ל') שכתב וצייד כדברינו, וזת"ד. שבתחלה פלפל במחלוקת הראב"ד והרמב"ם אם חייב מדרבנן, ואח"כ העיר ממדרש דאשת עובדיה שנתרבה אצלה השמן, ומאי קמבעיא לה, הרי בתוך הבית נתרבה כמפורש בפסוק, וא"כ לא יהא אלא גדל בבית, דפטור, ובפרט להראב"ד דגם מדרבנן פטור. וכתב וי"ל דכיון שיצא מתוך דבר החייב במעשר, והרי השמן הראשון גדל כדרכו בחוץ ולא איכפת לי מה שהגס נעשה בבית, שאין החיוב מחמת עתה, אלא מחמת הקודם. ושוב הוסיף ואפשר עוד דכל הפטור של גדל בבית הוא רק במעשר, דבמעשר כתיב קרא ולא בתרומה גדולה, ומצינו עוד דברים דחלוקה תרומה גדולה ממעשר, עיין בכורות (יא.) ולעיל תרומות (פ"א ה"א), וא"ש מה שרבנו כתבו כאן ולא בהלכות תרומות, אך לרוב הדברים ילפינן מהדדי, ולשון רבנו שם משמע דקרא דעשר תעשר וגו', לא קאי אתרומה רק אמעשר ע"ש. והניח בצ"ע. עכ"ז ז"ל.

והנה מ"ש בתחלה להעיר ממדרש דנס השמן, ומשמע דכוונתו ז"ל להעיר אכ"ע, רק דלהראב"ד קשה יותר. נראה כוונתו כי מסתמא לא היה אז רק חיובא דאורייתא. אולם לענ"ד אינו מוכרח, ואשכחן כמה מילי דרבנן שהיו מזמן קדמון. ומ"ש בתירוצו משום שיצא מן השמן הראשון שגדל כדרכו בחוץ. לכא' אינו מספיק, דהשמן הראשון ודאי היה מעושר כדין, וא"כ מה בכך שבא מחחו במקום פטור. ואיך שיהיה, אין לנו להוכיח ממדרש, להכריע במחולקת הראשונים. ומ"מ בעיקר חידושנו דבתרומה חייב לכ"ע גם בבית ואפשר דמה"ת הוא. זכינו לכיון לכל דברי קדשו שצייד כן, והביא הראיות מלשונות הרמב"ם כמ"ש בעניותי. ומה שסיים שמדברי הרמב"ם נראה דקרא דעשר תעשר לא קאי אתרומה רק אמעשר, בעניותי ל"ז להבין למה לן לדקדק כן מלשון הרמב"ם, דהא מקרא מלא הוא "עשר תעשר את כל תבואת זרעך היוצא השדה שנה שנה", ומפורש דמיירי במעשר, אלא דמסתפקא לן אי ילפינן מיניה תרומה. ודיינו שהרב ז"ל צידד כן, רק שסיים בצ"ע, שלא רצה לחתוך הדין בזה. וזה אפילו בבית ממש, וכ"ש בגג שמלאו עפר ועשאו כשדה המיועד לזריעה ולנטיעה. וק"ו לחממות שהנעשות ע"פ השדה, וזורעים ונוטעים כהרגלם, רק שהכל נעשה בתוך מבנה מיריעות וסדינים כמין אהל, דכיון שהוא כשדה לכל דבר, שם שדה עליו, וכמו שכתבנו בעניותי לעיל. אמנם מרן מופה"ד זצ"ל בספרו הנ"ל (שם עמוד מג-מד) כתב לפטור הגדל בחממות, וס"ל שכן היא גזרת הכתוב שכל שנעשה בתוך מבנה, פטור. ומני"ר אזיל לשיטתיה שכ"כ גם גבי שביעית, דבירושלמי נסתפקו בשביעית בבית, וס"ל דלדידן דנקטינן דשביעית בזה"ז דרבנן, אזלינן בספקא לקולא, וממילא גם בחממות הדין כן, וכמ"ש בשו"ת יביע אומר (ח"ט חיו"ד סי' לא), באורך. ברם אנא עניא עמדתי בדבר זה בסה"ק תגל הארץ (סי' ד), ופקפקתי בפתגמא דנא מכמה אנפי. עש"ב. ומ"מ במאי דקמן גבי תרו"מ, דבהדיא כתב הרמב"ם לחייב אפילו בנטע בבית ממש, מדרבנן. וכ"נ עיקר להלכה לדידן, א"כ ק"ו לחממות, דהוה כדרך זריעה ממש, וכ"ש לתרומה גדולה, דציידנו לחייב לכ"ע מה"ת אפילו בבית, ויש לצדד שיפריש עם ברכה, כיון דנקטינן לחייב כהרמב"ם, הו"ל מחלוקת במצוה, ועוד דאפשר דליכא למאן דפטור באופן זה, וכנודע. ואכמ"ל. ומ"מ להפריש צריך הוא, וכתורה יעשה, ומאת ה' ישא ברכה.

ויה"ר שבזכות קיום מצוות התלויות בארץ כהלכתן, נזכה בקרוב לביאת משיח צדקנו ברחמים, ואת רוח הטומאה יעביר מן הארץ, והאלילים והדעות הזרות והכוזבות כליל יחלופון, וקרן התורה תעלה מעלה מעלה, והיה ה' למלך על כל הארץ, בקרוב וברחמים, אמן.

הדה"ג אביחי בן ססי שליט"א

מחוקרי המכון

מעלת ליל שבועות

כד יתבין ישראל ועסקין בשמחת התורה. לאחר הזדככות ועליה של ארבעים ותשעה ימי ספירת העומר, מגיעים ישראל ליום הנכסף, יום קבלת התורה. בכל דור ודור, ביום הזה, אנו מקבלים עלינו את עול התורה מחדש, ובכל שנה ושנה ביום זה, יש כעין כרוז היוצא מאת לומדי התורה שמכריזים: אין לנו שיור אלא התורה הזאת. וכמו שכתב ה'שפת אמת' (לחג השבועות תרס"א): 'בכל חג שבועות זמן מתן תורתנו, מקבלין בני ישראל חלק התורה המתחדשת על כל ימי השנה, ואחר כך מוציאים מכח אל הפועל כל אחד במקומו ושעתו. וזה ההתחדשות תלוי כפי הכנת כל אחד'.

הן אמת, שבכל יום ויום, לילה כיום יאיר, עוסקים ועומלים, הוגים ומשתעשעים בדברי התורה, אולם בלילה הקדוש הזה עושים כל עם ישראל השתדלות יתר, גבוה מעל גבוה, לשבת ולעסוק בעסק התורה, אחד המרבה ואחד הממעיט. ננסה ברחמי הבורא לכתוב מעט בענין זה, באיזו דרך ישכון אור ללכת בכדי לעשות נחת רוח ליוצרנו.

יום הדין לתורה

דבר מבהיל מובא ב'של"ה' הקדוש (מסכת שבועות - עמוד התורה): 'וז"ל תולעת יעקב (דף ב"ה) ודע, כי כמו שבראש השנה רצה הקדוש ברוך הוא להשיג ולדרוש מעשה בני אדם כי הוא יום הבריאה הראשונה וחידוש העולם, וכמו שתקנו לומר: זה היום תחילת מעשיך, כדברי רבי אליעזר שאמר בתשרי נברא העולם, כן רצה ביום מתן תורה שהוא מורה על חידוש העולם להשיג ולדרוש על מעשה העולם ולדונו על פירות האילן, כדאיתא בפרק קמא דראש השנה: בארבע פרקים העולם נידון וכו' בעצרת על פירות האילן. וכבר ביארנו כי הפירות ההם הם הנשמות הפורחות מאילנו של הקדוש ברוך הוא, והעולם נידון ביום זה על התורה שנתנה בו שבטלו עצמם ממנה, והוא אמרם 'על פירות האילן' בלא השלימם בתורה ובמצוות כראוי. עכ"ל.

והוסיף על דברים אלו ה'חמדת ימים' (שבועות פרק א, א): 'וכן על אשר הגו בה שלא לשמה שלא בקדושה ובטהרה וכל שכן בעודינו רשע לפני אלקים כי הגביר בתורתו ומצוותיו כח אל הקליפה, ולרשע אמר אלקים מה לך לספר חוקי ותשא בריתי עלי פיך. וגם יהי דן על הקוטפין מלוח עלי שיח שאמרו בזוהר (שלח) דקאמר רב מתיבתא, מאן דפסק יתפסק מאן דפסק ממילין דאורייתא על מילין בטלין יתפסק חייהי מהאי עלמא ודיניה קיימא בההוא עלמא'.

והראב"ד הגאון רבי משה שטרנבוך שליט"א באחת משיחותיו אמר: שהנצי"ב כתב שקבלה בידו איש מפי איש ששבועות הוא יום הדין על תורה. וכן שמעתי מהגראמ"מ שך זצ"ל בשם דודו הגרא"ז מלצר זצ"ל שקבלה בידו, ששבועות הוא יום הדין לתורה, שביים זה הקב"ה דן כל אחד וקובע לו כמה סיעתא דשמיא יקבל בלימוד התורה, וכפי מה שהארם ראוי לזכות לתורה - כן הקב"ה נותן לו את חלקו בתורה. ע"כ.

מקור לימוד תורה בליל שבועות

למנהג זה אין זכר בתלמוד ובספרי הפוסקים הראשונים והאחרונים. גם בשלחן ערוך מאן דכר שמיה. לעומת זאת הרי עיקרו של מנהג קדוש זה נעוץ עמוק בחבינוי רזיהם של תורת הרז והקבלה

ומקורו הקדום ביותר נתגלה בידי התנא האלקי רשב"י בספרו על הענין לעסוק בתורה כל הלילה הזה. הנה מקורו טהור בדברי הוזהר (הקדמת הוזהר ד"ח ע"א):

רבי שמעון הוה יתיב ולעי באורייתא בלילא דכלה אתחברת בבעלה. דתנינן כל אנון חכריא דבני היכלא דכלה אצטריכו בנהיא ליליא דכלה אנדמנת למהוי ליומא אחרא גו חופה בבעלה למהוי עמה כל ההוא ליליא. [רבי שמעון היה יושב ועוסק בתורה בלילה שהפלה מתחברת בבעלה. ששנינו, כל אותם החברים בני היכל הפלה, הצטרכו באותו לילה שהפלה עתידה להיות למחרת בתוך החפה עם בעלה להיות עמה כל אותו הלילה] ע"כ. ובמפרשי הוזהר (פירוש רבי משה זכות זיע"א ועוד) מצינו, ד'בלילא דכלה' הכוונה לליל שבועות [שייכות קטע זה בוזהר לליל שבועות, מוסבר ע"פ עניני כוונות הע"פ הסוד השייכים לימים אלו, והדבר ידוע ליודעי ח"ן ואין כאן מקומו]

ועוד בפרשת אמור (צח ע"ב): וְעַל דָּא, חֲסִידֵי קַדְמָאֵי לֹא הוּוּ נְיִימֵי בְהַאי לִילֵיא, וְהוּוּ לְעֵאן בְּאוּרִייתָא, וְאִמְרֵי, גִיתֵי לְאַחְסָנָא וְרוּתָא קְדִישָׁא, לָן, וְלִבְנָן, בְּתֵרִין עֲלָמִין. [ועל פן חסידים הראשונים לא היו יושנים בלילה הזה, והיו עוסקים בתורה ואומרים: נביא את הירשה הקדושה לנו ולבנינו בשני עולמות.]

סדר לימוד ליחיד סגולה

בעיון בספרים, מצינו דבר מענין ביותר בנוגע ללימוד בלילה זה, דבתחילה נשתרש מנהג זה מתחילה בתקופת קדמונים אצל יחידים בני עליה לבד, ובעיקר בקרב חבורת חכמי המקובלים יודעי ח"ן, אשר היו נהירין להם שבילי דרקיעא לתקן במעשיהם את התיקונים לעילא, וזאת ע"פ המילים שנכתבו בוזהר: "חֲסִידֵי קַדְמָאֵי לֹא הוּוּ נְיִימֵי בְהַאי לִילֵיא" משמע דדוקא אבל עדיין לא נתפשט אז המנהג ברבים בקרב ההמונים בקהילות ישראל כפי שכותב החכם רבי משה דיליאון זצ"ל [אשר על ידו נתפרסם הוזהר] על קיום המנהג בתקופתו תקופת הראשונים בין יחידים השרידים אשר ה' קורא' וז"ל (בכת"י הנד' בקובץ עלי ע"ן): נהגו הקדמונים ז"ל עמודי העולם, אותם אשר יודעים להמשיך חן ממרומים שלא לישון בשתי לילות הללו של שבועות וקבלת אבותיהן בידיהן אותם היחידים השרידים אשר ה' קורא והענין הזה הוא טוב ונכון וישר ואשריהם ואשרי עם שלו ככה.

וכך אנו קוראים בדבריו של אחד ממקובלי ספרד הקדמונים שקיבל תורתו מזקינו הרמב"ן רבינו דוד ב"ר יהודה החסיד נ"ע [בן הרמב"ן] ודבריו הועתקו בהרחבה [בלי הזכרת שם המקור] בידי הגאון רבי יהודה כלץ זצ"ל בספר המוסר (פ"ד בהג"ה): נהגו הקדמונים ז"ל משרתי עליון שלא לישון בליל שבועות ועכשיו בשתי לילות. ובכל לילה קורין בתורה ובנביאים ובכתובים ומדלגים בתלמוד ובאגרות, וקורין בחכמות עד אור הבוקר וקבלת אבותיהם בידיהם והענין הזה טוב ונכון ואשריהם ואשרי עם שלו ככה (ע"כ הועתק גם במס"מ את תרצד).

בעוד הרבה ספרי גדולי עולם, נכתב כדברים האלו, שמנהג זה 'בשנותיו הראשונות' היה נחלת 'מביני דברי בלבד, יחיד סגולה, יראי ה' וה'מיוחדים בעם', עד שבא האר"י החי, ובשגת קודש הראה והורה כי דבר זה הינו 'נחלת הכלל' וכה נמסר הדברים בתורתו של האר"י ז"ל על ידי תלמידו המובהק הרה"ק רבי חיים וויטאל זצ"ל בספר שער הכוונות (חג השבועות דרוש א): צריך האדם שלא לישון בלילה הזאת כלל ולהיות כל הלילה נעורים ועוסקים בתורה כנוצר באורך בהקדמת הוזהר ובפר' אמור ולכן פשט המנהג הזה בישראל לעסוק בתורה כל ליל חג השבועות.

טעמים למנהג זה

כשאנו לעצמנו, בכ"ז צריכים גם לדעת הדברים איה מקום כבודם ע"פ הפשט:

א. כתב המגן אברהם (סימן תצד) והביא טעם למנהג הזה, על פי מה שאמרו במדרש שיר השירים רבה (פרשה א סימן נו) בפסוק: "עד שהמלך במסיבו", שעם ישראל ישנו להם כל אותו הלילה של מתן תורה,

מעלת ליל שבועות + נאמרים הלכתיים

לפי שהשינה של עצרת ערבה לאדם והלילה קצר, והמשיכו לישון עד שתי שעות ביום, בא הקדוש ברוך הוא להר סיני ומצאם ישנים, וזהו שהיה ישעיה מוכיחם: "מדוע באתי ואין איש קראתי ואין עונה", ואז התחיל לעוררם בקולות וברקים ושופר, כמו שנאמר: "ויהי ביום השלישי בהיות הבוקר ויהי קולות וברקים וענן כבד על ההר וקול שופר חזק מאוד ויחרד כל העם אשר במחנה". והיה משה מעוררם ומביאם לפני הר סיני, שנאמר: "ויוצא משה את העם לקראת האלקים מן המחנה" (וכן הוא בפרקי רבי אליעזר פרק מא), ולכן כתשובת המשקל נהגו ישראל קדושים להיות ערים כל ליל חג השבועות ולעסוק בתורה עד אור הבוקר. עכ"ל המ"א.

ב. כתב בספר 'קרית חנה' (או"ח סי' תצד, הודפס בקובץ מפרשים מכת"י בשו"ע מכוון י"ט): הואיל והטריח המג"א את עצמו ליתן טעם עפ"י המדרש, גם אנן נענה אבתריה, והוא דאיתא בעירובין (ספ"ה ע"א) אם איברא לילה לגירסא או לשינתא, ואיתא בגמ' (שבת פ"ו ע"ב) ולקבלו תורה ביני שימשי, ומתריך, "לא בסתר דברתי". וכחב הטעם משום האומות. ומזה הטעם אנו נעורים בלילה להורות חביבתינו שאף שלא איברא לילה לשינתא - נתנה ביממא כדי שלא ליתן פתחון פה לאומות, ולאפוקי מדעת האומר שהחזירן הקב"ה על כל אומה ולשון, ר"ל ליתן טעם עפ"י הדרוש. וכבר יצאתי מגדרי אגב הבעל המג"א הלכתי גם אני בעקבותיו ודו"ק. עכ"ל.

ג. יום כיפור כנגד חג שבועות. רבינו אברהם אבן עזרא (שמות יט, יא) כתב טעם למנהג, בהיפך הגמור וז"ל: ואולי לא ישן אדם מהם כל הלילה, כדי שישמעו קול ה' בבוקר, כדרך הכהן הגדול בליל יום הכפורים ע"כ. ויש להעמיד דבריו ולקיימם לגבי יחידי סגולה בלבד, שהרי כל ישראל היו ישנים בלילה ודו"ק. ע"כ. גם לפי דעה זו של ראב"ע מביא הגאון רבי חיים פלאג'י זצ"ל בספרו מועד לכל חי (סי' ח אות יז) בשם זקיננו הג"ר אברהם בן עזרא זצ"ל בספר 'בתי כנסיות' (בית מועד סי' תצד) סמך למנהגינו להיות נעורים כל הלילה ולומדים בתורה שהוא זכר למה שעשו אבותינו בליל זה לפני מתן תורה שהיו נעורים גם הם כל הלילה להתכונן לקבלת התורה.

על דברי הראב"ע אלו, כבר תמהו האחרונים: הגאון הרד"ל בהגהותיו לפדר"א (שם סק"ז), הגר"ח פלאג'י (שם ובספרו לב חיים ח"ב סי' ק"פ) ובנו מהרי"ץ בספר יפה ללב (ח"ב סי' תצד), שנעלם ממנו דברי המדרש הנ"ל שמפורש בו להיפך שמרע"ה מצאם לבנ"י ישנים בליל מתן תורה. לפשר הדברים העלה לחדש בספר יפה ללב (שם): וכדי להשים שלום ביניהם, י"ל דאולי היו כדין וכדין, דראשי העם והזקינים היו נעורים כל הלילה כמו הכהן גדול ופרחי כהונה שהיו נעורים בליל יום הכיפורים, 'ואדם' דקאמר [היינו לשון ראב"ע] היינו אדם המעולה, אבל שאר העם עמא דארעא היו ישנים כדרך שישנים כל העם בליל יוה"כ.

מעלת הניעור כל הלילה ולומד בו

כתב שם בספר שער הכוונות הבטחה מיוחדת על ענין זה: ודע, כי כל מי שלא ישן בלילה הזאת כלל אפילו רגע אחד ויהיה עוסק בתורה כל הלילה, מובטח לו שישלים שנתו ולא יארע לו שום נזק בשנה ההיא, וכמו שכתב הרשב"י בהקדמת בראשית וז"ל: "דיפוק ההוא שתא בשלם" כו' ע"ש ולא עוד, אלא שהוראת חיי האדם בשנה ההיא תלויה בענין זה, כי אם לא ישן כלל ודאי שלא ימות בשנה ההיא ודי בזה. ולכן פשט המנהג הזה בישראל לעסוק בתורה כל ליל חג השבועות. עכ"ל.

ובכוונת הזוהר, דן בעל המנחת אלעזר ממונקאטש בספרו שער יששכר (מאמר חג הביכורים או"ח כא) וכתב להקשות, דהאיך יתכן שעל ידי הלימוד בליל שבועות מובטח לו שיצא בשלום כל השנה של י"ב חודשים? והלא בראש השנה נידונים מחדש על כל המאורעות ובריות בו יפקדו וכן מבואר בכתבי האריז"ל שנידונים בראש השנה ונחתם בחותם גמור בשמיני עצרת. ומאריך המנחת אלעזר ליישב ענין זה על פי קבלה וכתב שם, ששבועות הוא ההולדה והתוצאה של שמיני עצרת ולכן נקראים שניהם 'עצרת' ולפיכך העיקר תלוי בחג השבועות.

וע"פ דברי הזוהר הנ"ל, כתב בספר חמדת ימים (חלק ב' שבועות פ"ג קדושת מתן תורה): שסגולה נפלאה לזכות לבנים ובני בנים תלמידי חכמים, לקשט את הכלה הנעימה [היא עם ישראל] להכין אותה ולסעדה [על ידי עסק בלימוד התורה בליל שבועות] להיכנס לחופה [בחג השבועות] ע"כ.

תיקון של כמה כריתות - כתב ה'מגלה עמוקות' (בהגותו למחברת הקודש סוף דף קי), דהנה ב'שער הכוונות' (שער רוק"ט) מביא בשם האר"ז"ל שהניעור לילה אחת ועוסק בתורה כל אותה הלילה, יהיה נפטר מכרת אחד. ואם בשאר ימות השנה מועיל להיות נייעור לכפר על כרת אחד, הרי הלימוד בליל שבועות מועיל לכפר על כמה וכמה כריתות.

תורה שבכתב או שבע"פ

כידוע שישנם חילוקי דעות מה ראוי ללמוד וכיצד לנהוג באופן הלימוד בלילה קדוש זה, ואין באנו במאמרנו הנוכחי להכניס ראשו בין ההרים הגדולים וק"ו שלא להכריע ולהצביע על הצד היותר טוב בזה. אלא מציעים לנו את הדברים כשמלה בבחינת תן לחכם ויחכם עוד:

בראשית הדברים, נביא את דברי הזוה"ק, שהם למעשה מקור כל עניינו של לילה זה, וכך מובא בפרשת אמור רבי שמעון הוה יתיב ולעי באורייתא בליליא (אמור צ"ח א) דכלה אתחברת בבצלה. דתנינן קל אנון חבריא דבני היכלא דכלה אצטריכו בההיא ליליא דכלה אדמנת למהוי ליומא אחרא גו חופה בבצלה למהוי עמה קל הוה ליליא, ולמחדי עמה בתקונה דאיהי אתתקנת למלעי באורייתא, מתורה לנביאים ומנביאים לכתובים ובמדרשות דקראי וברזי דחכמתא. בגין דאלין אנון תיקונין דילה ותכשיטה. עכ"ל הזוה"ק.

הרי לנו, שמי ש'חידש' בעולם את עצם ענין הלימוד - הוא גם הורה והדריך במה עלינו לעסוק בזה הלילה. ולפי זה, סידר האר"י הקדוש זיע"א ז"ל, ביתר פירוט וביתר ביאור את סדר הלימוד בספרו שער הכוונות (ענין חג השבועות דפי"ט ע"א) וכך כתוב שם: וזהו הסדר של המקרא שתעסוק בו בלילה הזה כדי להמשיך הכתר הנזכר. תחיל מפרשת בראשית ותקרא פרשת בראשית עד "אלה תולדות השמים והארץ בהבראם" כו', ואחר כך תדלג ותקרא שלשה פסוקים האחרונים של בראשית, ומשם ואילך תקרא שלשה פסוקים הראשונים ושלשה האחרונים מכל פרשה ופרשה משאר הפרשיות. ע"כ, ע"ע שם באורך היאך צריך לקרוא במקרא, בכתובים ובנביאים [וכפי מה שכתב, סודר בספר 'קריאי מועד' המפורסם.

ידוע שאחד ממחזיקי לימוד ותיקון זה השל"ה הק' וכך כתב (מסכת שבועות): וסדר הלימוד של זו הלילה כבר נתפרסם ונודע לרבים על ידי הקונטרסין שנתפשטו. והמנהג הזה נתפשט בכל ארץ ישראל ובכל המלכות אין נקי כולם כאחד מגדולים ועד קטנים, וכן קיימו וקבלו עליהם ועל זרעיהם. ומאחר שהוספתי גם כן נופך משלי בענין סדר לימוד זאת הלילה, על כן ארשום הכל ביחד. החרדים לדבר ה' ישתדלו שיהיה מנין ביחד, דאכל ביה עשרה שכינה שריא. צריך ללמוד חלק מתורה נביאים וכתובים, ששה סדרים, ספר יצירה זוהר, תרי"ג מצות. והנה כל תורה שבכתב צריך לקרות ששה פסוקים מכל סדרה וסדרה, וכן מכל ספר מכ"ד ספרים, דהיינו שלושה פסוקים ראשונים ושלושה פסוקים אחרונים. עכ"ל.

גם הגאון החיד"א זצ"ל מעיד בספרו 'לב דוד' (פרק לא) על התפשטות מנהג זאת בכל תפוצות ישראל אף בקרב ההמונים, וכה כתוב: וזה מנהג קבוע ברוב ישראל יצאו קבוצים פמליות פמליות ללמוד באהבה תקון המסודר ויאר את הלילה, ואשר ה"ן לו כס"ף לעשות הדברים כמשפטן, יזהר לקרות הסדר המתוקן מרבינו האר"י זצ"ל והוא המפורסם בכל תפוצות ישראל מכמה מאות שנים... ובשגם לא ידעו ולא יבינו על מה אדניה הטבעו - קריאתה זו הלולא. עכ"ל. והגאון רבנו יוסף חיים זיע"א כתב בספרו 'בן איש חי' (שנה ראשונה פרשת במדבר ג-ד): ויזהרו ללמוד כל סדר הלימוד של זאת הלילה

מעלת ליל שבועות + מאמרים הלכתיים

בחשק גדול ובשמחה רבה והתלהבות הלב כי הלימוד המתוקן לזאת הלילה עושה פרי גדול למעלה וממשיך לנפש האדם קדושה וטהרה. עכ"ל.

על מרנא החת"ס מובא, כי בליל שבועות אמר כל התיקון הנדפס עם תלמידיו הסמוכים עליו, ותפילה לתיקון כרת לא אמר. וכן לא אמר סדר תרי"ג מצוות כי כבר היה הרואה אומר ברקאי, אחר כי יאמרו אותן בתפילת מוסף ויסמכו על זה (ליקושי חבר בן חיים מנהגי חת"ס פי"א א).

החסיד הגדול רבי אליעזר פאפו זצ"ל כותב בספרו 'פלא יועץ' (אות עצרת) בזה"ל: הלא טוב להעתיק לשון זה בספר קריאי מועד בצד סדר הלימוד להיות לזכרון... קריאת התורה בליל עצרת בסדר המתוקן מרבינו האר"י ז"ל היא נפלאה ועושה רושם למעלה, קישוטיין אל השכינה, אשרי ילוד אשה שזכה לכך, אשר מלך העולם איום ונורא, מלך גדול אשר לגדולתו אין חקר המשילו במעשה ידיו, ורוכב שמים בעזרו, וישראל עושה חיל ומוסיף כח בפמליא של מעלה, על זאת יגל יעקב ישמח ישראל בעושי יעלו חסידים בכבוד ויהיו רק עסוקים בסדר הלימוד כל הלילה אל דמי להם בשפה ברורה ביראה ואהבה ושמחה רבה יותר ויותר ממוצא שלל רב בתת לב מה נעשה בשמים ממעל על ידינו ומה הימים האלו ומה הגיע אלינו. עכ"ל.

רבנו הגרש"ז אויערבך זצ"ל היה נוהג מידי ליל שבועות לומר את סדר התיקון, וכך מספרים תלמידי מרן רבינו ראש הישיבה הגר"ש זצוק"ל. ופעם רבי משה שוואב זצ"ל המשגיח של ישיבת גייטסהד אשר נשאל כשראוהו אומר תיקון בליל שבועות האם לא נאה יותר לעסוק בתורה מלומר תיקון, נענה ואמר: "כשהייתי צעיר לימים גם אני חשבתי כך, אבל כאשר בגרתי אני מבין שעניינים אלה אינם פשוטים כלל ועיקר..."

וכן מצינו הוראה שלא לזוותר על אמירת התיקון בליל שבועות מאת הגאון מרן החזון איש זצ"ל שהשיב לשאלת בן גיסו (הגר"ח זצוק"ל) בהיותו בחזר בישיבת לומז'א האם להצטרף לחבריו בישיבה הלומדים גמרא או להמשיך לזמר 'תיקון ליל שבועות' והורה לו דודו החזון"א לומר 'תיקון' (ארחות רבינו ח"ב עמ' צח). אולם בספר 'מעשה איש' (ח"ה עמ' סה) מובא מעשה שהיה, ופעם אחד נכנס מאן דהוא לשאול אותו מה לעשות והשיבו החזון"א: "לך ללמוד!" [דהיינו גמרא וכד']. אחר כך נכנס אחר ושאל מה עדיף לעשות והשיבו: "תגיד תיקון!" והגר"ח זצוק"ל שנכח במקום התפלא מאד, ואחר כך הבין מה קרה שם, החזון"א הכיר היטב את השניים, על האחד ידע שבכל שנה הוא אומר 'תיקון' ועתה שמגיע לשאול כנראה שעלה ספק בלבו אולי אינו נוהג כשורה וכי עדיף ללמוד וענה לו להגיד 'תיקון' כלומר, יכול אתה להמשיך במנהגך להגיד 'תיקון'. ואמנם אצל השני היה הפוך, מעודו לא אמר תיקון ועלה החשש בלבו אולי מחוייב הוא לומר 'תיקון', ולשואל זה ענה "לך ללמוד" כלומר, אתה יכול להמשיך במנהגך ואינך מחוייב לומר תיקון.

מאידך, מצינו לגאוני עולם, אשר היו בעד שימשיכו ללמוד את חק לימוד כהרגלם ביתר שאת בלילה זה וכבר הובא בחק יעקב (אורח חיים סימן תצד): עוד כתבו האחרונים שלא לישן בלילה רק לעסוק בתורה, והשכר הוא גדול, וכבר נתפשט המנהג הזה בעיני המון עם ללמוד יחד בעשרה על פי התיקון ולומר קדיש וטובלין כשיאיר היום, ויש טובלין בערב הרגל. ובבית מוח"ז הגאון לא נהגו כך ללמוד בעשרה, רק כל אחד ואחד לומד ביחידות, כי עיקר תיקון לא תקנו רק בפני עמי הארץ שאינו יודעים ללמוד על כן אומרים התיקון.

הגאון רבי צבי פסח פרנק מביא בספרו (מקראי קודש ג סי' לד): ע"ד השאלה בבחורי הישיבה העומדים בבית ה' בליל שבועות ולומדים כל הלילה בהבנה בעומק ובעיון אם כדאי להשפיע עליהם שיאמרו בחלק מהלילה תיקון ליל שבועות. דבר זה אין צריך לפנים, שהמדרגה הכי גדולה בלימוד התורה היא לימוד תורה ביגיעה, היינו בהבנה, בעומק ובעיון. והמעלות של לימוד זה הם לאין ערוך. לימוד תורה ביגיעה הוא לימוד תורה במסירות נפש כמוש"כ בספרי (פרשת ואתחנן פיסקא לב) "ובכל נפשך"

אפילו הוא נוטל את נפשך וכן הוא אומר כי עליך הורגנו כל היום ר"ש בן מנסיא אומר וכי אפשר לו לאדם ליהרג בכל יום? אלא מעלה המקום על הצדיקים כאילו נהרגים בכל יום. ו'בשנות אליהו' (ברכות פט) כתב, דלמאן דמפרש ובכל נפשך אפילו הוא נוטל את נפשך איך יפרש את הכתוב כי עליך הורגנו כל היום? וכתב דלדידי לא נקרא מסירות נפש דוקא שנהרג אלא כל שעובד את השם בצער, בדחק, ביסורים וביגיעה בתורה נקרא עובד ד' במסירות נפש וכמו שפי' חז"ל את הפסוק אדם כי ימות באהל אין התורה נקנית אלא במי שממית עצמו עליה נב שהתורה שלומד ביגיעה נקראת על שמו כדאיתא בתנחומא, משה נתן נפשו על התורה ונקראת על שמו. מנין שנתן נפשו על התורה, שנאמר: "ויהי שם עם ד' ארבעים יום וארבעים לילה". ומנין שנקרא על שמו, דכתיב: "זכרו תורת משה עבדי", היינו שמשך קבל את התורה במסירות נפש ע"י שהי' שם עם ד' ארבעים יום וארבעים לילה לחם לא אכל ולא טעם טעם שינה וזהו נקרא שקבל את התורה במסירות נפש. ולכן לומדים בליל שבועות כל הלילה שעצם הענין שלא ישנים נקרא מסירות נפש וכמו קבלת התורה ע"י משה רבינו. ולומדי התורה שמקיימים לימוד התורה במסירות נפש כפולה ביגיעה בתורה ובנידוד שינה, ועצם לימוד התורה בעיון מבלי שינה היא לימוד תורה בצער יותר מאמירת 'תיקון'. ועוד מעלה בלימוד תורה ביגיעה, שהוא מביא לידי אהבת השי"ת. אשרי להם לבחורי הישיבה שלומדים תורה ביגיעה ומקיימים "כי עליך הורגנו כל היום", ובליל שבועות מקיימים זה בכל ההידורים. עכ"ל.

על ענין זה בהחלט ניתן להליץ ולומר את דברי חז"ל, כי כל לבבות דורש ה', ואחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכווין את ליבו לאבינו שבשמים. ויה"ר שנוצה לקבל את התורה ביראה ובאהבה, ללמוד וללמד, ולשמור את דרך התורה המסורה לנו מרבתינו מדורי דורות.

מסופר על המגיד מדובנא שפעם אחת לפני חג השבועות נזדמן לוילנא. כשהגיע, הזמין אותו אדונו הגר"א לחוג את החג בביתו, והיו שניהם ערים כל אותו הלילה, הגר"א עסק בלימוד 'תיקון ליל שבועות' ואילו המגיד מדובנא ישב כל הלילה והגה בגמרא. ראה הגאון את אורחו יושב ועוסק בלימוד הגמרא כבכל ימות השנה, ניגש אליו ושאל אותו: "מה טעם אין כבודו קורא בתיקון ליל שבועות כפי המנהג?"

"אמשול לו משל לרבינו", החזיר המגיד מדובנא כדרכו בקודש, "למה הדבר דומה? לאברך אחד שלאחר חתונתו היה יושב ובטל. שאל אותו חותנו: מדוע אינך עוסק במסחר? השיב לו האברך: איני יודע איך לעסוק במסחר. אמר לו חותנו: לך נא לשוק והסתכל במעשה הסוחרים, וכאשר הם עושים תעשה. הלך וראה שהסוחרים תולים בחלון הראוה דוגמאות של הסחורות שלהם, מינים ממינים שונים, כדי שעל פי הדוגמאות יוכלו הלקוחות לבחור את הסחורה הדרושה להם. מה עשה? הלך ושכר לו חנות וקנה לו קצת דוגמאות ותלה אותן בחלון הראוה, והחנות ריקה מכל סחורה. כשנודע לחותנו - התחיל לשחק עליו לאמר: לסוחרים האלה יש סחורות רבות בחנות בכמות הנדרשת ללקוחות, והדוגמאות הם רק כדי לבחור את הסחורה שמוצאת חן בעיניהם, ואילו אתה שהחנות שלך ריקה מכל וכל - בשביל מה לך הדוגמאות? הנמשל, מורי ורבי הגאון מלא ברכת ה' בתורה, בנביאים ובכתובים, בתלמוד ובמדרשים, אוצר נחמד, והלילה עוסק הוא רק בקטעי הפסוקים והמאמרים הנכללים בתיקון של ליל חג השבועות, והם ה'דוגמאות' של כל מין ומין אשר צבר ברוב שקידתו וחכמתו כיד ה' הטובה עליו, ואילו אדם כמוני, שלא קרא ולא שנה ולא למד כלום בכל השנה, ובביתי אין לחם ושמלה, אם אקרא את התיקון, ישימוני ללעג וקלס, הואיל והמחסן שלי ריק לגמרי מכל סחורה, ולרש אין כל. לפיכך אני יושב ולומד כאשר תשיג ידי יד כהה..."

תשובות הלכה למעשה שהשיבו ראש המכון ורבני בית ההוראה שליט"א

(נלקט מתוך שאלות רבות שנשאלים הרבנים מידי יום ביומו בקו ההלכה ובשו"ת און לייז)

קו ההלכה והכשרות 03-7528999

ימים א-ה בין השעות 09:30 ועד 23:00 יום ו בין השעות 09:30 ועד 13:00

מורינו ראש המכון הגרש"ז רווח שליט"א

זרעים

מניין שנות ערלה באופנים שונים

שאלה: לפני כמה שנים אבא שלי היקר קנה כמות גדולה של למעלה מ-300 עצי אבוקדו. העצים נקנו בכמה פעמים והועברו עם האדמה שלהם כאשר חלק מהעצים היו בגיל שנה חלק בגיל שנתיים והוא גם טוען שחלק היו בגיל שלוש (ככה לפחות אמרו לו מהמשתלה). בהעברת העצים הזו לא היה מומחה שפיקח שהעברה נעשתה ע"פ ההלכה עם התנאים שצריך, כמובן שהעצים הועברו עם האדמה שלהם אבל לא היה מומחה שיבדוק אם עשו נקבים שלפחות 2.5 ס"מ ואם כשהעבירו אותם במשאית הפסיקה יניקתם מהקרקע. בנוסף אצייץ שהצליח למצוא הרבה מהקבלות, וחלק מהעצים היו בשנת שמיטה, שכנראה שתל את האבוקדו בשנת שמיטה (הוא עשה היתר מכירה וסומך על כך). מהקבלות שיש בידו עולה שחלק מהעצים הובאו ב-יט תמוז תשפ"א וחלק אחר ב-כד אד"א תשפ"ב. וחלק קטן נוסף ב- יא ניסן תשפ"ב.

האם יהיה אפשר לסמוך בט"ו בשבט הקרוב לאכול את האבוקדו [ולהגיד שגם על המיעוט עצים שלא הצליח למצוא עליהם קבלה שהם נשתלו ביחד איתם]?

תשובה: מבחינת ערלה, אם אתם יודעים לבודד כל אחת מן הקבוצות, אז מה שנשתל בתשפ"א, יצא מערלה בפריחות שיצאו לאחר טו בשבט תשפ"ד. ופירות הללו כבר הסתיימו כי האחרון שבהם הסתיים בקיץ של שנה שעברה. וכעת כל הפירות הם מהשנה החמישית. ולאידך מה שנשתל בתשפ"ב, אכן יוצא מערלה בתשפ"ה, כלומר כל הפריחות שיצאו לאחרי טו בשבט. הזנים כעת הם אלו שפרחו לאחר טו בשבט של תשפ"ה והם אמורים להיות שנה רביעית מהשתילה, ומסתמא חמישית או יותר מהמשתלה, ולכן יש לעשר ולחלל מספק ושניהם בלי ברכה.

(מצד נטיעה בשמיטה כיון שאירי במי ססומך על ההיתר בשמיטה, וכיון שעשה וחתם על היתר מכירה, אם כן אם נעשה על ידי נכרי, אז בוודאי שזה מהני לאותם הסומכים, כאשר מלאכות דאורייתא רצו שיהיה על ידי נכרי. והגם שמקובל ששתילות לא עושים בשמיטה, אבל זה כבר נעשה, ובכה"ג לדידיה לא שייך לקנוס ולאסור. ועוד יש לצרף כי זה היה שתילה בגוש, שמסתמא היה שייך לשנה שלפניה, והגם שכתבנו בספר שביתת השדה שאין להקל בשתילה בשנת השמיטה גם עם גוש שאין מונה לו ערלה, מכל מקום הכא שהוא לאיצטרופי, מהני.)

נקבים רבים וקטנים בעציץ שאינו נקוב

שאלה: קניתי עץ שנמצא בשקית שחורה חזקה אבל דקה עם הרבה נקבים בקוטר חצי ס"מ. וזה נמצא בשקית כמה שנים. ומציין השואל שראה בספר מסוים שגם עציץ שאינו נקוב ואפילו ממתכת זה דאורייתא, ולכן שואל אם אפשר למנות גם כשעובר מעש"נ לנקוב, העיקר שחי בגושו.

תשובה: כבר הבאתי בספרי עץ השדה, ובכמה תשובות בחלקת השדה, שהגם שלדעת מרן שפוסק כדעת הרמב"ם לגבי כל אילן חשיב כאינו נקוב, אולם אין המדובר במתכת עבה, ותיארתני שם את דעתו של מרן ג"ע רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל, שהחמיר במתכת עב, יעו"ש. אולם מכל מקום בנידו"ד שזה חומר רך, אפשר להתיר כיון שיש גם נקבים מרובים שבצירופם יש קוטר של 2 ס"מ, וממילא יש כאן ס"ס להתיר ולהמשיך ולמנות שנות ערלה. אולם יש להדגיש שכל זה אם זה שהה אצלך כל התקופה של אותם שנים, ואתה יודע שזה היה כל הזמן על קרקע גלויה, ולא על משטח מנתק, שאז אין כל ערך לנקבים, הללו.

כלאי זרעים בצמחי תבלין ונוי

שאלה: האם יש כלאי זרעים בראוי למאכל בהמה (שתילת כמה פרחים נוי ביחד) ע"פ דברי הט"ז רצו/רצז ס"ק ב. ואם כן מסתמא הכל ראוי למאכל בהמה.

תשובה: ראה מה שכתבתי באריכות בשו"ת חלקת השדה (ח"ד כלאים סי' ב) ושם כתבנו שלמעשה צמחי תבלין העשויים לטעם גם אם לא למאכל, יש להחמיר בהם ולא גרע מצמח הראוי לבהמה, ויש להרחיק בין הצמחים הללו כדין הרחקות בירק. אולם מאידך אין צריך להרחיק בין צמחים שאינם ראויים לאדם, אף שעומדים לשימוש, כגון ריח או נוי או רפואה. וכן אין כלאים בין מין אחד מצמח זה למין אחר שהוא מאכל אדם, וכן אין איסור כלאי הכרם בין צמח מסוגים אלו לכרם, וכל זה להבדיל ממאכל בהמה, ושם הגדרנו אימתי יש להחשיבו כך, יעו"ש.

תרו"מ בצמח 'אלוורה'

שאלה: האם אלוורה למאכל, חייב בתרומות ומעשרות?

תשובה: כל דבר שאין מטרתו למאכל אדם פטור מתרומות ומעשרות. אף אם מיועדים למאכל בהמה, לריח, לסיכת גוף האדם, לנוי, להדלקה, לזרעים, לצבע או לרפואה, ואחת הדוגמאות היא צמח האלוורה - ולכן הם פטורים מתרו"מ אף אם אוכל מהם. מבואר בספר שלי קצירת השדה כרך א פרק ג.

הפרשה בפועל לתרומה גדולה

שאלה: כאשר אני מפריש תרומות ומעשרות, לעיתים אני צריך להפריש שומר או קולורובי יחידה אחת, האם אני צריך לחתוך חלק קטן מהשומר לצורך תרומה גדולה ולשים בצד או שאני משאיר את השומר/קולורובי שלם והכל מסתדר בניסוח של הפרשה?

תשובה: אינך צריך ממש לחתוך חתיכה ולייחד אותה לתרומה גדולה, כיון שאכן בנוסח אתה מגדיר זאת היטב, הן בניסוח הפתיחה של 'אחד ממאה שמונח בצד יישאר טבל' והן בהמשך שאתה אומר שכל היותר מאחד ממאה יהיה תרומה גדולה. זה גם מסייע לך שאינך צריך לבודד את תרומת המעשר בדיוק כפי הנדרש, כיון שכל היותר נעשה תרומה גדולה, והמדויק יהיה חלק מהמעשר ראשון, שבהמשך יהיה תרומת מעשר. לעיתים נדירות ראוי לבודד את התרומה גדולה, כפי שאנו עושים לעיתים ביין, על מגת שיהיה מן המוקף כוס ליד כל מיכל וכיו"ב דוגמאות נדירות יותר.

אורח חיים

חלאקה במירון לפני ל"ג בעומר

שאלה: רציתי לשאול כעת כמה ימים לפני ל"ג בעומר, יש הרבה אבות שיש להם ב"ה ילדים בני שלש שנים, שלא יודעים אם יזכו לעשות השנה חלאקה במירון בל"ג בעומר, כי עדיין לא מכרו כרטיסים לנסיעה למירון, ולא ברור לכמה אנשים יתנו רשות לעלות לציון הרשב"י במירון בל"ג בעומר, עקב המלחמה. האם יכולים לעלות כמה ימים לפני ל"ג בעומר ולגזור כמה שערות לילד בציון הרשב"י במירון. אפילו שזה באמצע ימי ספירת העומר?

תשובה: מעיקר הדין אין איסור אבלות בקטן, ויש מקום להתיר גם בלא טעם וסיבה. ויש שלמרות זאת כתבו לאסור [נחלקו בזה כמה מחכמי דורינו]. אבל בתספורת ראשונה הסכימו רובם ככולם להתיר. ועוד שלענ"ד הסרת כמה שערות לילד חלאקה אינה חשובה כתספורת ואפשר להקל בה לכתחילה. ולכן אם לא יזכה או חושש שלא יזכה להסיר השערות הראשונות לילד במירון יכול לכתחילה להקדים כמה ימים ולהוריד מן השערות הללו אצל רשב"י. כל זה הוא הנלענ"ד.

צביעת הבית בימי ספירת העומר

שאלה: האם חומרת דין ימי העומר שווה לביין המיצרים, לעניין קניית בגדים וריהוט, צביעת הבית וטיולים?

תשובה: לא. רק מה שחז"ל קבעו והוזכר בפוסקים זה אסור. אולם אין איסור לקנות ריהוט או לצאת לטיול, וכבר האריך לחלק בין ימי העומר לבין המצרים בספר חזו"ע (י"ט בדיני ספירת העומר) לגבי היתר ברכת שהחיינו בעומר, שאינו דומה לימי בין המצרים, יעו"ש.

פתיחת פקק אלומיניום בשבת

שאלה: רציתי לשאול לגבי פתיחת פקק בשבת. אבקש לברר איך מגיע פקק פח של בקבוקי מיץ ענבים וכדומה. האם זה מגיע טס חלק כדף ובשעת האריזה המכונה עושה צורה וגם הברגה. או שזה מגיע מהמפעל כבר בצורה של פקק ורק בשעת האריזה עושה הברגה. או שיש דרך אחרת. תודה רבה

תשובה: הפקק מגיע כמו "כוסית" חלקה מאלומיניום, גם בפנים הוא חלק ללא סימני הברגה. ובזמן המילוי, המכונה מניחה את הכוסית החלקה על צוואר הבקבוק שכמובן לזכוכית יש כבר הברגה. ראש הסגירה של המכונה כולל גלגלות קטנות ש"לוחצות" את האלומיניום הרך אל תוך חריצי ההברגה של הבקבוק. ואז נוצרת ההברגה של הפקק בפועל, וזה נעשה רק ברגע הסגירה על הבקבוק. אולם חשוב שתדעו שיש גם פקקי הברגה מוכנים (Pre-threaded Caps) שכבר כוללים את החריצים של ההברגה. וזה אלומיניום עבה יותר. ואז המכונה של המילוי רק "מבריגה" את הפקק על הבקבוק ומהדקת אותו (Torque). מצוי בבקבוקי זכוכית של רטבים שונים. וכמדומני שיש גם שמשתמשים בבקבוקי מיץ ענבים בכזה פקק, בגלל סוגיית השאלה שלך.

יורה דעה

להטיל מום בספק בכור

שאלה: נשאלתי מאדם שמגדל כבשים, ונולדו לו זכרים ונקבות, וכעת חוזר בתשובה, ויש לו בעדר כמה זכרים שיתכן שנולדו בכבורות, וכעת נפשו מה לעשות עם ספק בכורות הללו.

תשובה: כתב בחת"ס (סי' שו), שאסור להטיל מום גם בספק בכור. ובטוט"ד (ח"ב י"ד סי' קמא) כתב שאין בידינו להכריע, והוסיף שמדברי השו"ע נראה שזה איסור תורה להטיל מום. בשו"ת אב"ג כתב שהגם שזה איסור תורה להטיל מום גם בזה"ז, מ"מ בהצטרף עוד ספיקות אפשר להקל. וכ"כ הלכה

למעשה החזו"א (י"ד הל' בכור), שלדידן אין איסור להטיל מום מן התורה, ולכן בספק בכור, אפשר להטיל מום, דהוי ספק דרבנן ולקולא. ותמה על החת"ס שאסר לומר לנכרי להטיל מום. ומצאתי עדות שהביא מהרב ליכטנשטיין שהיה רב בית מטבחיים שכתב שנהגו במרבק כדעת החזו"א, והיה גוי חותך את אוזני העגלים שהיה ספק לגביהם. כי הם חששו שהגודל שיש באוזן של המספר לא מספיק שמא אינו בגודל כרשינא. ושוב מספר שהגיע אחד מגדולי ישראל לביקור, והורה לסמוך על הנקב שבאוזן ואין צריך להטיל מום על ידי גוי. ולמעשה אם ינהג בזה כדעת מרן החזו"א שפיר דמי, ובפרט שיש לומר שהמספר שיש לכבשים באוזן כבר די בהם, הגם שאין כך ההוראה למעשה, אולם חזי לאיצטרופי.

בדיקת נגיעות במשמש אוזבקי מיושב

שאלה: אבקש לדעת האם אפשר לבדוק את המשמש האוזבקי המיושב?

תשובה: משמש זה הוא, א. טבעי אורגני. ב. יבוש טבעי בחוץ ולא בתנורי יבוש ולכן גם הנגיעות גדולה יותר. למעשה אפשר לבדוקו רק שהוא קשה להשתקף ממול אור [לפחות מה שהביאו לפני], אולם למעשה אם הוא משתקף ממול אור, מצוין. ואם לאו יש לבדוקו תחת אור חזק, ולראות אם יש חרקים או עצמים בלתי מזהים ולהסיר. אציין שבבדיקה שהביאו לפני ראיתי שם נקודות חומות רבות שיש בו, ולא היה בהם ממש.

כשרות דג 'זהרון'

שאלה: דג זהרון שהחל להופיע בשנים האחרונות בחופי ישראל, האם הוא דג כשר?

תשובה: דג זה אכן חדש בים שלנו מהשנים האחרונות, כאשר דגים רבים נודדים לאזורינו, שלא הכרנו אותם בעבר. לדג זה יש קוצים ארסיים [18 קוצים בעלי בלוטות ארס (בסנפיר הגב, השת והבטן), הארס נמצא בקוצים עצמם ולא בבשר], ויש להזהר במגע עמהם. לדג זה יש קשקשים קטנים מאוד (מהסוג העגול הסטנדרטי של הקשקשים המצויים ברוב הדגים), אמנם לעיתים מי שאינו בקי נראה לו שאין קשקשים, אולם בפועל גופם מכוסה בקשקשים כשרים, והדג כשר לכתחילה.

הרה"ג משה לנדאו שליט"א

חילול פירות רבעי שנמכרו

שאלה: מכרתי פירות מאילן שגדל בחצרי. הפירות בודאי אינם ערלה, אך התברר לי שיתכן שהם עדיין בשנת רבעי. האם מוטל עליי לחפש את הקונים ולהודיע להם, או לחלל במקומם.

תשובה: אם אכן הפירות הם רבעי הרי שנתפסה קדושתם על המעות שהתקבלו במקח [שחילול דרך מקח חל אפילו בשוגג אא"כ הוא מקח טעות, כמבואר בקידושין נו. וברש"י שם], ונמצא שהמעות שברשותך הם קדושות ויש לנהוג בהם כדינם, ואילו הפירות שביד הלוקח הם חולין.

אבל כשהתשלום לא היה בכסף [אלא באשראי וכדומה], או כשהפירות ניתנו במתנה, הפירות נשארו בקדושתם, וא"א למכרם. ולכן אם קיים חשש שהלוקח יאכל ללא חילול יחלל המוכר את הרבעי אף שהפירות אינם ברשותו [כמבואר ברמב"ם מע"ש פ"ט ה"ז בדין הצנועים].

האם מלפפון וקישוא מין אחד

שאלה: האם מותר לתת זרעי מלפפון וקישוא ללא הרחקה ביניהם, והאם ניתן להפריש תרו"מ מקישואים על מלפפונים ולהיפך?

תשובה: הרמב"ם (כלאים פ"ג ה"ג, ותרומות פ"ה ה"ג), ובשו"ע (י"ד סי' רצו סי"ד, וסי' שלא ס"ג) פסקו כחכמים במשנה שמלפפון וקישוא אינם כלאים זב"ז, וכן מותר להפריש מזע"ז, וכפי הכלל שכל שאינו

כלאים זב"ז מפרישי מזע"ז. אלא שהשמות המוזכרים במשנה אינם תואמים בהכרח לשמות הנהוגים כיום, וכבר כתבו המפרשים שהמלפפון שבמשנה אינו מה שנקרא אצלינו מלפפון אלא קישוא. לכן למעשה, אף שהנקראים בימינו מלפפון וקישוא דומים זל"ז, כתב מורינו הגר"ז רוח שליט"א (קצירת השדה פי"ב הע' 2) שנכון למעשה להרחיק ביניהם כדין כלאים, וכן יש להפריש מכל אחד בפנ"ע.

הרה"ג רביר עמר שליט"א

רוג'ך חלבי

שאלה: אשתי הכינה רוג'ך לכבוד שבת, ולשה את העיסה בחמאה חלבית. השאלה היא האם נאסר הרוג'ך מכוח הגזירה הנפסקה בשולחן ערוך יורה דעה (סימן צ"ז סעיף א'), שאסרו ללוש עיסה בחלב שמא תיאכל עם בשר?

תשובה: אין לאסור את הרוג'ך.

מקורות - נפסק בשולחן ערוך (שם) שאין ללוש עיסה בחלב מחשש שמא יבוא לאוכלה עם בשר. אולם, מחדש המהרי"ט (חלק ב' סימן י"ח, והובא בפתחי תשובה ביורה דעה סימן צ"ז ס"ק ג', וכן נפסק להלכה בכף החיים סימן צ"ז ס"ק ט"ו), גבול לגזירה והוא שגדר הגזירה שלא יאפו דבר פרווה עם טעם בשר או חלב, היא מחשש שיאכלוהו יחד עם המין ההפוך, אבל לא חששו שמא יאכל אדם דבר פרווה עם טעם בשר או חלב, ולאחר מכן יאכל את המין ההפוך בלא המתנה, שכן זו גזירה לגזירה ולא גזרו בה. ומאחר כי רוג'ך אין דרכו להיאכל עם בשר, לפיכך כאשר אדם הכין רוג'ך בחמאה חלבית אין לאסרו.

מעמדו ההלכתי של אברך כולל המקבל מלגה

שאלה: האם לאברכי כולל יש מעמד של "פועלים" או של "מקבלי מתנה"? נפקא מינה משאלה זו היא רבה, כגון לעניין חובה לשלם לאברך עד סוף הזמן, או לעניין זאת שהאברך לא יוכל לעזוב אם יגרם נזק (כמבואר בדיני שכירות פועלים סימן של"ג ועוד).

תשובה: נחלקו פוסקי דורנו בהגדרת אברך כולל לעניין דיני שכירות פועלים. דעת הגר"ח שיינברג זצ"ל (כפי שהביא בשמו הגר"א פרץ שליט"א בספר חוקת משפט חלק א' פרק צ"ב) שאברך אין דינו כפועל, ומשכורתו היא מתנה. וזאת בגלל שני נימוקים: האחד, כי עושה מלאכה שאינה עבור בעל הבית אלא עבור עצמו וטובתו שלו (ועיין בזה בדברי הרמ"א סימן פ"א סעיף א', ובדברי קצות החושן שם ס"ק ג', ובנתיבות המשפט שם ס"ק ב'). עוד טעם לכך, כי באברך כולל אין זו "דרך שכירות" אלא "דרך צדקה", וראש הכולל הוא גבאי צדקה לחלקה לעמלי תורה.

מאידך, דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל שאברך הוא פועל, וכן נראה מדברי שבט הלוי (חלק ח' סימן שט"ו) ופתחי חושן (הלכות שכירות פרק ח' הערה ג').

יש מגדולי הדיינים הסוברים כי יש למצוץ בין השיטות, דעת הגר"ח שיינברג נאמרה בסוג כולל שאין בו הקפדה על ניהול מצד ראש הכולל של זמנים, מבחנים וכדומה וכה"ג מעמד של האברכים כמקבלי מתנה. ודעת הגרי"ש אלישיב נאמרה בכולל המנוהל בצורה מסודרת בידי ראש כולל המקפיד על נוכחות, מבחנים וכדומה, וכה"ג מעמד של האברכים דינם כפועלים. ויש עוד הרבה מה להאריך בזה ואכמ"ל.

וְהִסְתַּלַּק מִן הַסֶּפֶק

קונים פירות וירקות בשוק?

בעלי גינה פרטית? בעלי עסק לממכר פירות וירקות?
הצטרפו עוד היום ל'בית המעשר' ותוכלו לעשר בהיחוד ובקלות

נמצאים אנו בעיצומה של שנת מעשר שני, אם עדיין לא הצטרפתם
זה הזמן להצטרף כחבר ל'בית המעשר' שע"י המכון למצוות התלויות בארץ
בראשות הגאון רבי שניאור זלמן רווח שליט"א

מהיום אינך צריך ליחד מטבע לחילול מעשר שני ורבעי
ואינך צריך לחפש לוי ועני בחתימתך כמנוי הממונה דואג לכל השאר!